

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Rigorózní práce

Mgr. David Pišvejc

VÝVOJ TLUMOČENÍ VE SKANDINÁVII

(THE DEVELOPMENT OF INTERPRETING IN SCANDINAVIA)

Vedoucí rigorózní práce: Prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Praha, září 2011

Za poskytnutí cenných materiálů a rad děkuji Prof. Helgemu Niskovi, Doc. Bente Jacobsen, Prof. Hanne Skaaden a za laskavé vedení Prof. PhDr. Ivaně Čenkové, CSc.

Veškeré názvy institucí, dokumentů a reálií použité v celém textu přeložil ze švédštiny, dánštiny a norštiny autor rigorózní práce.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

.....

V Praze, dne 26. září 2011

OBSAH

1. ÚVOD	1
1.1. SKANDINÁVSKÁ JAZYKOVÁ SITUACE	2
2. ŠVÉDSKO	5
2.1. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ	5
2.1.1. Švédský vzdělávací systém	5
2.1.1.1. Lidové vysoké školy	5
2.1.1.2. Studijní spolky	6
2.1.2. Historický vývoj studia tlumočnictví	7
2.1.3. Tlumočnický a překladatelský institut	9
2.1.3.1. Státní prostředky pro výuku tlumočení	11
2.1.3.2. Pravidla výuky komunitního tlumočení	13
2.1.4. Výuka tlumočnictví dnes	13
2.1.4.1. Výuka mimo vysoké školy	13
2.1.4.2. Výuka tlumočení na vysokých školách	18
2.1.4.3. Studium konferenčního tlumočení na TÖI	20
2.1.4.4. Dálkové studium	23
2.1.4.5. Studijní materiály	24
2.1.4.6. Učitelé a lektori tlumočnických kurzů	25
2.1.5. Zvláštní formy tlumočení	27
2.1.5.1. Vzdělávání tlumočnicků znakové řeči	27
2.1.5.2. Pracovní trh pro tlumočnický znakové řeči	28
2.1.5.3. Tlumočnický přepis	29
2.2. AUTORIZAČNÍ TLUMOČNICKÁ ZKOUŠKA OBCHODNÍ KOMORY	30
2.2.1. Historie tlumočnické autorizace	30
2.2.2. Obchodní komora	31
2.2.2.1. Tlumočnické předpisy	32
2.2.2.2. Tlumočnický etický kodex	33
2.2.3. Průběh autorizačních zkoušek	36
2.2.4. Další tlumočnické zkoušky	41
2.3. MIGRACE A KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ	44
2.3.1. Historický vývoj přistěhovalectví ve Švédsku	44
2.3.2. Oficiální menšiny	49
2.3.3. Autorizovaní a neautorizovaní tlumočníci	49
2.3.4. Stát jako tlumočnický zadavatel	52
2.3.5. Tlumočnické agentury	55
2.3.5.1. Tlumočnická agentura Semantix	58
2.4. ŠVÉDŠTINA V EVROPSKÉ UNII	62
2.4.1. Konferenční tlumočení v evropských institucích	62

2.4.2. Postavení švédštiny v evropských institucích	62
2.4.3. Švédština v Generálním ředitelství pro tlumočení DG SCIC	63
2.4.4. Švédská kabina v Evropském parlamentu (DG INTE)	64
2.5. VOJENSKÉ TLUMOČNICTVÍ	66
2.6. OSOBNOSTI ŠVÉDSKÉ TEORIE TLUMOČENÍ	68
2.6.1. Cecilia Wadensjö	68
2.6.2. Helge Niska	69
2.6.3. Birgitta Englund Dimitrova	71
3. NORSKO	72
3.1. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ	72
3.1.1. 1985 – 2003	72
3.1.2. 2003 – 2006	73
3.1.3. 2004 – 2006	73
3.1.4. 2006 – dosud	77
3.2. DVOJAZYČNÝ TEST – ToSPoT	79
3.3. AUTORIZAČNÍ TLUMOČNICKÁ ZKOUŠKA	82
3.4. NÁRODNÍ REGISTR TLUMOČNÍKŮ	84
3.4.1. Tlumočnická etika	88
3.4.1.1. <i>Zásada mlčenlivosti</i>	89
3.5. TLUMOČNICKÉ AGENTURY	91
3.5.1. Druhy agentur	95
3.5.1.1. <i>Freelance tlumočníci</i>	95
3.5.1.2. <i>Krajské státní agentury</i>	95
3.5.1.3. <i>Soukromé agentury</i>	96
3.5.2. Tlumočnické agentury v řeči čísel	97
3.6. ZADAVATELÉ TLUMOČNICKÝCH ZAKÁZEK	100
3.6.1. Finanční ohodnocení tlumočnicků	100
3.6.2. Cizinecký odbor	101
3.6.3. Soudy	101
3.6.4. Policie	102
3.6.5. Nemocnice a polikliniky	103
3.6.6. Sociální odbory, školy, dětské domovy apod.	103
3.6.7. Konference a firemní setkání	104
4. DÁNSKO	105
4.1. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ	105
4.1.1. Vývoj výuky tlumočení	105
4.1.2. Kategorie dánských tlumočnicků	107
4.1.2.1. <i>Autorizovaní tlumočníci (a překladatelé)</i>	107
4.1.2.2. <i>Přezkoušení tlumočníci</i>	110

4.1.2.3. <i>Akademičtí tlumočníci</i>	111
4.1.2.4. <i>Ostatní tlumočníci</i>	113
4.2. TYPY TLUMOČENÍ DLE DRUHU ZAKÁZEK	114
4.2.1. Tlumočení obchodních jednání	114
4.2.2. Tlumočení u soudu, na policii a při azylových řízeních	115
4.2.3. Tlumočení ve zdravotnictví a v sociální sféře	120
4.2.4. Konferenční tlumočení	121
4.2.5. Tlumočení mezi grónštinou a dánštinou	122
4.3. TLUMOČNICKÉ AGENTURY	125
5. ZÁVĚR	127
6. RESUMÉ	131
7. SUMMARY	132
8. BIBLIOGRAFIE	133
9. PŘÍLOHA	139

1. ÚVOD

Na Ústavu translatologie (ÚTRL) v Praze bylo v posledních letech obhájeno několik diplomových prací představujících teorie tlumočení v největších evropských jazykových oblastech nebo dokonce celé tlumočnické školy, jež zásadním způsobem promluvily do vývoje evropského tlumočnictví. Společným jmenovatelem těchto diplomových prací byl většinou světový věhlas zkoumané problematiky a dostupnost zdrojových materiálů díky znalosti některého z jazyků vyučovaných na ÚTRL.

Navzdory současnému zvýšenému zájmu o malé jazyky zůstávají severské jazyky pro drtivou většinu české populace vzdálené a exotické. Angličtina jako *lingua franca* slouží v tomto ohledu nadprůměrně vybaveným Skandinávcům jako výtečný způsob domluvy se světem a je též jazykem značného množství severských teoretických prací s mezinárodními ambicemi. Přesto existuje řada publikací, včetně těch translatologických, které vyšly pouze ve švédštině, dánštině či norštině a zůstaly tudíž pro valnou většinu cizích čtenářů nedostupné.

Všechny tři zmíněné jazyky lze v České republice studovat na vysokoškolské úrovni pouze jako filologický obor na *Ústavu germanistiky, nordistiky a nederlandistiky Masarykovy univerzity (MU) v Brně* a na *Ústavu germánských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (FFUK)*. Zahrnutí např. švédštiny mezi jazyky vyučované na ÚTRL by patrně postrádalo smysl, jelikož se nejedná o jazyk hojně se vyskytující na území České republiky nebo využívaný při mezinárodních konferencích. Toto tvrzení podtrhuje i skutečnost, že mezi členy profesionální tlumočnické organizace ASKOT nefiguruje švédština ani v jediném případě jako aktivní či pasivní jazyk. Uvedená fakta lze zobecnit rovněž i na norštinu a dánštinu, jako geograficky a mluvnicky příbuzné jazyky.

Diplomová práce věnující se vývoji tlumočení ve skandinávských zemích do roku 2010 chyběla; na Ústavu germánských studií existují pouze gramatické diplomové práce zaměřující se na severské jazyky jako takové. Nabízela se možnost zmapovat skandinávskou oblast z hlediska tlumočení jako celek, což by s sebou ovšem neslo riziko přílišného zobecnění problematiky a nedostatečného zaměření na detail, nebo naopak nabytí objemu do nežádoucích rozměrů. Z tohoto důvodu jsem se ve své magisterské diplomové práci (2010) soustředil pouze na největší skandinávskou zemi, Švédsko, a provedl podrobný diachronní a synchronní popis veškerých dílčích aspektů, které utvářely a utvářejí švédské tlumočnictví.

Obhájená diplomová práce se stala základním stavebním kamenem pro práci rigorózní, jež tentokrát zahrnuje i původně vynechané Norsko a Dánsko, přesněji řečeno vývoj a současnou situaci jejich tlumočnictví. Budeme se snažit zachovat postup použitý pro Švédsko, nicméně vzhledem k předpokládanému rozsahu rigorózní práce se oprostíme od nejjemnějších detailů použitých v popisu švédského tlumočnictví. Nezanedbatelným faktorem jakékoliv práce na severské téma je i určitá příbuznost jednotlivých oblastí, proto budeme moci navázat na fakta použitá ve švédské části.

V úvodu zasadíme švédštinu, norštinu a dánštinu do širšího regionálního kontextu, poté bude již následovat původní, nezměněná podoba magisterské diplomové práce (kapitola 2): přiblížíme si systém švédského tlumočnického vzdělávání s veškerými jeho stupni, včetně tlumočení pro sluchově a zrakově postižené, podíváme se na profesní podmínky tlumočnicků, vyjmenujeme předpoklady pro výkon povolání, popíšeme migraci a s ní související komunitní tlumočení, neopomeneme ani tlumočení konferenční a postavení švédštiny v Evropské unii. Samostatnými oddíly uvnitř švédské části budou tlumočnický výcvik pro vojenské účely a rovněž portréty nejvýznamnějších osobností švédského tlumočnictví.

Kapitola 3 se týká Norska: začneme popisem tlumočnického vzdělávacího systému, následovaného systémem autorizace tlumočnicků, registrace a uplatnění na trhu. Pozornost bude věnována taktéž dvěma důležitým součástem tlumočnického trhu: zaměstnavatelům a zadavatelům. V kapitole 4 se pokusíme stejným způsobem popsat také dánský tlumočnický vzdělávací systém a trh, nicméně některé aspekty švédského a norského tlumočnictví (zejména vyspělý systém jednotné registrace a autorizace) nemají v Dánsku adekvátní ekvivalent.

1.1. SKANDINÁVSKÁ JAZYKOVÁ SITUACE

Švédština, dánština i norština (obě její varianty - bokmål a nynorsk) se řadí mezi severogermánské jazyky, po bok početně menší faerštiny a islandštiny. Do této skupiny ovšem nespadá sousední finština, neboť jde o zástupce jazyků uralských a nikoli indoevropských. Všechny státy, ve kterých se zmíněnými jazyky hovoří, pojí nicméně společná historie. Pro naše účely bude poučné přiblížit si rovněž i jazykový vývoj severu Evropy.

Germánské kmeny se do Skandinávie přesunuly během stěhování národů, kdy odsud vytlačily Góty, jejichž jazyk zanedlouho poté vymizel. Přibližně do roku 750 mluvíme o *praseverském období* (urnordisk tid), kdy se na území dnešního Dánska, Norska a Švédska mluvilo jediným, společným jazykem. Během následného *staroseverského období* (norrøn tid, 750 – 1350) se mezi jednotlivými částmi Skandinávie objevují drobné rozdíly, týkající se převážně výslovnosti. Právě v tomto staroseverském období se Sever zviditelnil vikinskými výpravami, které započaly prvním doloženým útokem na klášter Lindisfarne na severovýchodě Anglie roku 793. Kromě loupení a podmaňování evropského obyvatelstva s sebou severané přinášeli i svůj jazyk, jehož stopy nacházíme v anglosaské oblasti na každém kroku, v podobě těch nejběžnějších slov každodenního života.

Zatímco dánština a švédština nezaznamenaly na své cestě k dnešní podobě žádný překotný zvrat, norština se po několika staletí potýkala s existenčními problémy srovnatelnými s osudy češtiny pod nadvládou Habsburků. Morová epidemie poloviny 14. století si vyžádala za oběť až dvě třetiny norské šlechty a Norsko se na více než čtyři sta let stalo dánskou državou. Dánština bez výjimky vytlačila psanou norštinu a mluvená norština se uchovala pouze v nářečích. S koncem napoleonských válek postoupilo poražené Dánsko norská území Švédsku, za jehož benevolentní nadvlády zažívalo Norsko dříve nepoznanou kulturní a společenskou renesanci. Snahy o úplnou nezávislost Norska vyvrcholily vyhlášením samostatného státu v roce 1905.

Do této doby sahají kořeny obou dnešních variant norštiny. Zatímco bokmål si vzal při svém vzniku za základ dánštinu, nynorsk vznikl umělou syntézou značně různorodých západonorských dialektů. I když naprostá většina norské populace hovoří variantou bokmål, jazykový spor ovládá Norsko dodnes. Každý norský okres, včetně jeho úřadů a škol, má právo zvolit si v referendu svoji preferovanou variantu norštiny, v které musí být vedena veškerá úřední komunikace s občany.

Ačkoliv norština spadá spolu s faerštinou a islandštinou do západoseverské oblasti, s těmito jazyky už dnes nemá kromě základních rysů mnoho společného; jde totiž o jediné dva severogermánské jazyky, které si zachovaly flexi. Z hlediska gramatiky je především bokmål velice podobný dánštině, ovšem vzhledem k výslovnostním anomáliím dánštiny jsou si mnohem bližší norština a švédština. Oba tyto jazyky mají výraznou melodii řeči a stoupavý či klesavý akcent v nich hraje gramatickou úlohu. V dánštině má obdobný význam vypouštění nepřízvučných slabik na konci slov, což Norům i Švédům značně ztěžuje porozumění.

Z tohoto důvodu se proto často na švédských rozhlasových stanicích setkáváme s přetlumočením reportáží z Dánska, zatímco norština je vždy ponechána v původním znění bez nutnosti překladu. Pro přiblížení si můžeme představit vzájemnou blízkost češtiny a slovenštiny na jedné straně a relativní odlišnost obou těchto jazyků od polštiny. Toto přirovnání ale platí jen z části, neboť norština a dánština jsou si ve skutečnosti gramaticky mnohem bližší než čeština se slovenštinou.

Dánština je úředním jazykem také na Faerských ostrovech a dlouhou dobu jím byla i na Islandu a v Grónsku, proti většina obyvatel těchto zemí dánsky hovořit umí. Grónsko a Faerské ostrovy jsou navíc stále autonomními součástmi Dánského království.

Také švédština je kromě samotného Švédska druhým úředním jazykem ještě ve Finsku, které po dlouhá staletí pod Švédsko spadalo. Po porážce s Ruskem roku 1809 Švédové o Finsko nadobro přišli a finština od té doby získávala nad švédštinou dominanci. Ještě dnes je ale 6% finského území primárně švédsky mluvící a švédština je vedle angličtiny další povinným jazykem na základních školách. *Finští Švédové* (Finlandssvenskarna) jsou úřední menšinou, mají nárok na použití švédštiny v úředním styku a to i v regionech čistě finsky mluvících, což s sebou v praxi nese nemalé problémy. Mnoho měst má dvojjazyčné názvy fin. *Turku* – šv. *Åbo*, fin. *Helsinki* – šv. *Helsingfors* aj., v Turku existuje švédská univerzita, po celém Finsku vychází řada švédských novin.

Vzájemná blízkost severogermánských jazyků a zvýšená spolupráce mezi severskými státy především po druhé světové válce dala vzniknout nejrůznějším severským orgánům, z nichž nejdůležitější pro potřeby výzkumu tlumočení jsou *Severská jazyková konvence* (Nordiska språkkonventionen) z roku 1987 a *Severská rada* (Nordiska rådet) z roku 1952. Na mnoha konferencích, přednáškách či během obchodních jednání, při kterých jsou přítomni účastníci z Dánska, Norska, Švédska a Finska, jsou pracovními jazyky švédština a finština. Pokud jsou zastoupeni i Gróňané, Islandané a Faeřané, stává se pracovním jazykem rovněž dánština a to z důvodů uvedených v předchozím textu. Konferenční tlumočníci, kteří v takových podmínkách pracují, musejí kromě dokonalého zvládnutí finštiny a švédštiny dobře rozumět dánštině i norštině a to včetně idiomů a frazeologismů, rovněž se od nich vyžaduje schopnost konsekutivně tlumočit ze všech tří zmíněných severogermánských jazyků do finštiny. Tlumočníci musí prokázat i znalosti reálií a aktuálních témat Islandu, Faerských ostrovů a Grónska.

2. ŠVÉDSKO

2.1. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ

2.1.1. Švédský vzdělávací systém

Kromě tradiční vysokoškolské výuky, tak jak ji známe z českého prostředí, existují ve Švédsku ještě další dvě formy terciálního studia, jež mají ve společnosti své pevné postavení a opírají se o bohatou minulost. *Lidové vysoké školy* (folkhögskolor) a *studijní spolky* (studieförbund) představují spolu s muzei a lidovými knihovnami veřejnou lidovou vzdělávací síť, která se vyvíjela od druhé poloviny 19. století a znamenala zásadní obrat ve vývoji švédské společnosti.

2.1.1.1. *Lidové vysoké školy*

Tento typ škol je hojně rozšířen po celé Skandinávii. Jde o formu výuky pro dospělé (nebo mládež po ukončeném středoškolském vzdělání), která je založena na bázi britských internátních škol s ubytováním ve školním kampusu. Každá z dnešních 148 švédských lidových vysokých škol¹ je ve své podstatě jedinečná a uchovává si vlastní neopakovatelnou identitu. Společným znakem všech těchto škol je svoboda; na rozdíl od mnoha jiných typů škol nejsou lidové vysoké školy povinny řídit se tradičním penzem vyučovacích předmětů a centrálně plánovanými učebními osnovami. Hlavním úkolem těchto škol je poskytnout studentům potřebné informace pro volbu zaměstnání nebo posloužit jako odrazový můstek k dalšímu vzdělávání na univerzitě.

V naprosté většině se jedná o jedno- či dvouleté programy, na které se hlásí čerství absolventi středních škol, aby získali čas a lepší perspektivu k dalšímu studiu. Mnoho škol nabízí podobné jádro vyučovacích předmětů, ovšem centrálním bodem výuky je vždy jeden specializovaný obor, často uměleckého zaměření (tanec, hudba, tradiční lidová tvořivost, vaření, keramika, drama, kreativní psaní a jiné). Na žádné ze škol se neklasifikují jednotlivé předměty, nýbrž celý průběh studia jako jeden celek a to od každého z vyučujících. Výsledná známka vychází z čtyřstupňové škály a je důležitým kritériem pro přijetí na univerzitu.

¹ Mimo těchto 148 švédských škol existuje ještě 17 lidových vysokých škol na finském území, v kterých je výuka vedena ve švédštině.

V minulosti se výukou komunitního tlumočení zabývalo mnoho lidových vysokých škol, avšak v posledních letech (zejména po ustanovení *Tlumočnického a překladatelského institutu*) se jejich počet ustálil na sedmi: *Wiks* (ležící mezi velkými městy Stockholm a Uppsala), *Åsa* (mezi Stockholmem a Örebro), *Katrineberg* (u města Halmstad v jižním Švédsku), *Härnösands* (v severním Švédsku u města Sundsvall), *Axelvalla* (ve středním Švédsku v blízkosti největšího jezera Vänern), *Medlefors* (v severošvédském Skellefteå) a *Västerbergs* (severně od Uppsaly).

Stejný počet lidových vysokých škol nabízí výuku tlumočení pro sluchově postižené a kurzy znakové řeči. Jedná se o čtyřletý kurz a mezi sedmičkou škol najdeme také již zmiňovanou *Härnösands*. Zvláštní postavení mezi těmito školami zaujímá *Södertörns folkhögskola*, která jako jediný ústav v zemi vyučuje psanému tlumočení pro neslyšící neboli tlumočení pomocí podtitulků (k těmto formám tlumočení se vrátíme v kapitole 2.5.).

Celý koncept lidového vzdělávání pro obyčejné venkovské vrstvy inicioval jeden z největších literátů dánského romantismu *Nikolaj Frederik Severin Grundtvig*, který měl i nesmírný politický vliv a přízeň dánského krále, jenž se pro Grundtvigovu myšlenku nadchl. První lidová vysoká škola vznikla tudíž v dánském *Röddingu* a to již roku 1844. Tato idea se brzy rozšířila po celé Skandinávii a roku 1864 byla založena první lidová vysoká škola v Norsku a o čtyři roky později i ve Švédsku.

2.1.1.2. Studijní spolky

Druhou formou studia, která již ovšem nemá ekvivalent ani ve zbytku Skandinávie, jsou studijní spolky. Toto společné označení ale pokrývá celou řadu samostatných institucí s nejrůznějším zaměřením, kterým jde nicméně o tutéž věc – vzdělávání. Jejich snahou je vzdělávat formou studijních kruhů či sériemi přednášek a vštěpovat tak svým členům znalosti v širší perspektivě.

Mezi největší a nejznámější studijní spolky ve Švédsku patří např. *Arbetarnas bildningsförbund (ABF)* – nejstarší spolek vůbec (1912), zaměřující se na vzdělávání pracujících v celkem 57 místních organizacích, *Bilda* – církevní vzdělávací spolek sdružující 47 členských organizací, *Nykerhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV)* – abstinenci

vzdělávací společnost (1971)², nebo *Studieförbundet Vuxenskolan (SV)* – patrně největší a nejdůležitější studijní spolek, jehož náplní je večerní vzdělávání dospělých.³ Studijní spolky jsou financovány pomocí státních dotací, z rozpočtů krajů a regionů a dílem i z členských příspěvků.

Právě zmiňovaný ABF se sídlem ve Stockholmu a Botkyrka na stockholmském předměstí Huddinge jsou v současnosti jediné školy, kde je komunitní tlumočení vyučováno formou studijního spolku. Jelikož se jedná o jediné dva zástupce v této kategorii, řadí se ve výčtu běžně k lidovým vysokým školám. Počet studijních spolků nabízejících výuku komunitního tlumočení vykazuje menší stálost než je tomu v případě lidových vysokých škol a v minulosti jich nabízelo výuku tlumočnictví více.

2.1.2. Historický vývoj studia tlumočnictví

Jednou ze zodpovědností státu je zajistit kvalitní tlumočnický servis při kontaktu přistěhovalců či azylantů se švédskými úřady, tak aby jim byla zaručena právní ochrana a rovnoprávný přístup k informacím. Ke splnění tohoto požadavku je nutné vyškolit dostatečný počet kvalifikovaných tlumočnicků s příslušnými jazykovými kombinacemi dle aktuální poptávky. Švédské studium tlumočnictví je ve srovnání s některými evropskými státy poměrně mladé: cf. ženevská *ETI* byla založena roku 1941, *ESIT* v Paříži roku 1957 nebo *ÚTRL* v Praze roku 1963.⁴ Ve Švédsku vzdělávání tlumočnicků započalo na konci 60. let, přesněji řečeno v roce 1968. Právě v této době zaznamenalo Švédsko jednu z největších vln přistěhovalců na své území a tlumočníci byli jediným prostředkem, jak zaručit plnohodnotnou výměnu informací mezi přistěhovalci a Švédy.

Z iniciativy pracovní skupiny pro otázky přistěhovalců, která spadala pod tehdejší Ministerstvo vnitra, bylo roku 1968 experimentálně zahájeno vzdělávání tlumočnicků pro přistěhovalce, tzv. komunitních tlumočnicků (*kontakttolkar*). Z důvodu největší poptávky po finských tlumočnicích byl na *Lidové vysoké škole v Biskops Arnö* nejprve otevřen kurz právě pro budoucí tlumočnický s kombinací švédština – finština. O rok později převzal odpovědnost

² Historie hnutí za vymícení alkoholismu sahá ve Švédsku hluboko do 19. století, kdy se zejména ženy rozhodly skoncovat s tehdejším největším sociálním problémem, který téměř zdecimoval pracující populaci. Dodnes jsou nápoje s obsahem alkoholu vyšším než 3,5% prodávány omezeně ve speciální síti prodejen.

³ V roce 2008 zorganizoval SV více než 53 000 kurzů, kterých se zúčastnilo na 400 000 lidí.

⁴ Předchůdcem dnešního Ústavu translatologie byl *Institut překladařství a tlumočnictví na Univerzitě 17. listopadu v Praze a Bratislavě*.

za výcvik komunitních tlumočnicků nově vzniklý *Státní úřad pro přistěhovalectví* (Statens invandrarverk – SIV).

V průběhu několika následujících let byly několikadenní učební bloky rozšířeny na dvoutýdenní intenzivní výuku, po které vždy následovalo šest až osm týdnů samostudia. Počet vyučovaných jazyků se ustálil na čtrnácti a samotná výuka se soustředila na oblasti sociálního zabezpečení, zdravotnictví a pojištění, pracovního trhu a v neposlední řadě na soudní tlumočení. SIV vyškolil také 90 tlumočnicků/lektorů s jazykovou kombinací švédštiny a finštiny, srbochorvatštiny nebo řečtiny, kteří dále pracovali jako učitelé tlumočení⁵ na lidových vysokých školách.

Dalším výrazným mezníkem švédské translologie byl rok 1972, kdy SIV na základě své výroční hodnotící zprávy přerozdělil gesci vzdělávání tlumočnicků a překladatelů mezi lidové školy a studijní spolky. Zároveň došlo k rozšíření výuky, zavedení autorizačních zkoušek pro překladatele a tlumočnický před státní komisí, nebo prosazení závazku mlčenlivosti pro tlumočnický. SIV v témže roce předal svoji odpovědnost za přípravu tlumočnicků *Vrchnímu školskému odboru* (Skolöverstyrelsen - SÖ). Zpráva také navrhuje zřízení státní tlumočnické školy univerzitního typu s vlastní dozorčí radou, ve které by se sešli zástupci úřadů a organizací z oblastí vzdělávání, pracovního trhu a přistěhovalectví. Zamýšlený institut měl být v těsném kontaktu se stávajícími lidovými školami a studijními spolky v oblastech tlumočnického vzdělávání, ale také měl provádět vědeckou činnost na poli translologie. V neposlední řadě měl tento institut sám školit budoucí tlumočnický a to nejen komunitní, ale jako jediný ústav též konferenční.⁶

Zmíněná zpráva zohledňuje nejen zvýšenou poptávku po komunitních tlumočnických s jazykovou kombinací odpovídající tehdejší demografickým změnám, tedy oblasti týkající se výuky na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích, ale rovněž se zaměřuje na univerzitní vzdělání užší skupiny studentů translologie. Přiřazením tlumočnického institutu k prestižní univerzitě měli studenti získat lepší možnosti spolupráce s příbuznými univerzitními obory. Tlumočnické studium mělo být dvouleté s možností získat za něj 60 kreditů. Odtud se

⁵ Švédská společnost je velmi citlivá k jemným rozdílům mezi pojmy *učitel* (lärare) a *vedoucí studijního kruhu* (studiecirkelledare). Přestože se některé reference mohou vztahovat k poslední jmenovanému, v tomto textu budeme používat v Čechách zavedené pojmy *učitel* nebo *lektor*.

⁶ Dokonce i v dnešní době platí rozdělení tlumočení ve Skandinávii spíše na komunitní a konferenční, než na simultánní a konsekutivní. Na lidových vysokých školách, jež jsou primárně centry výuky komunitních tlumočnicků ve Švédsku, se simultánní tlumočení nevyučuje. Poptávka po komunitních tlumočnických je mnohonásobně vyšší než po konferenčních tlumočnických.

měli rekrutovat budoucí lektoři tlumočení pro nižší formy studia nebo konferenční tlumočníci, kteří by získávali uplatnění například v politice či hospodářském odvětví.

Veškeré návrhy zprávy byly SIV dopracovány a v roce 1976 předloženy parlamentu ke schválení. Od následujícího roku pak vstoupil dvoukolejný model tlumočnické výuky v platnost⁷. Studenti nejdříve procházeli úvodním tlumočnickým kurzem, jenž čítal 30 vyučovacích hodin. Po něm následovaly tematické bloky věnující se oblastem sociálním, zdravotním, pracovně právním a právním, každý v délce cca 90 vyučovacích hodin. V rámci každého bloku nechyběla jazyková a terminologická cvičení, tlumočnická etika a realie. Koncem 70. let se dařilo takto ročně vyškolit přibližně 1800 nových komunitních tlumočnicků. V novém modelu chyběl nicméně stále jeden centrální bod: univerzitní tlumočnický institut.

Než mohl takový institut vzniknout, bylo nutné připravit jeho fungování i vymezit kompetence a náplň. V letech 1980 – 1986 plnilo úlohu vysokoškolského tlumočnického vzdělávání hned několik švédských univerzit – namátkou univerzity ve Stockholmu nebo v Göteborgu. Vedle komunitního tlumočení se výuka skládala i z konferenčního tlumočení a celé studium bylo rozloženo do dvou cyklů. Absolventi prvního cyklu mohli získat celkem 40 kreditů a mít zároveň teoretickou šanci na splnění tlumočnické zkoušky vypisované *Obchodní komorou* (Kammarkollegiet). Druhý cyklus, ohodnocený 40 – 60 kredity, připravoval studenty k zvládnutí specializované terminologie z oborů zdravotnictví či práva a absolventi také měli být schopni v těchto oborech tlumočit. Ve zmíněném šestiletém období bylo otevřeno vysokoškolské tlumočnické studium v kombinaci švédštiny a dvanácti cizích jazyků.

Původní návrh SIV předpokládal rostoucí potřebu filologicky vzdělaných tlumočnicků, a proto bylo v roce 1980 studium umožněno hned 240 novým vysokoškolákům. Tyto předpoklady musely být ovšem postupně drasticky korigovány a tak nastoupilo v akademickém roce 1984/85 ke studiu tlumočnictví už jen 80 vysokoškoláků.⁸

2.1.3. Tlumočnický a překladatelský institut

Tlumočnický a překladatelský institut (Tolk- och översättarinstitutet – dále jen TÖI) byl po mnohaletých přípravách a plánování otevřen v roce 1986. Tento ústav měl primárně koordinovat veškeré aktivity týkající se vzdělávání překladatelů a tlumočnicků a rovněž

⁷ Tento model umožňoval studentům rovněž kombinovat studium tlumočení na lidové vysoké škole a ve studijním spolku.

⁸ V této době vycházelo z lidových vysokých škol a studijních spolků stále více než 1500 komunitních tlumočnicků ročně.

zajišťovat přípravu lektorů, vědeckou činnost, překladatelské a tlumočnické pomůcky (především glosáře) a v neposlední řadě rozvíjet spolupráci mezi severskými zeměmi v oblasti translátologického výzkumu. Ředitelkou institutu se v roce 2009 stala *Ingrid Almqvist*, která tak vystřídala *Gunnara Lemhagena*. Exekutivním orgánem TÖI je devítičlenné představenstvo v čele s profesorem *Östenem Dahlem*.

Institut je od počátku součástí *Stockholmské univerzity*, ačkoliv o jeho získání stály i jiné univerzity; uveďme například *Univerzitu v Linköpingu*, kde působily takové osobnosti, jakými jsou *Per Linell* či *Cecilia Wadensjö*. Volba švédského hlavního města za sídlo institutu byla zdůvodňována dosavadní absencí koordinace výuky tlumočení na lidových vysokých školách, ve studijních spolcích i na univerzitách. Institut ve Stockholmu se měl zároveň stát působištěm špičkových tlumočnických pedagogů a badatelů (e.g. *Helge Niska* či *Birgitta Englund Dimitrova*). Jak jsme již naznačili, ve shodě s původním návrhem ze 70. let jmenuje dozorčí radu institutu vláda. Radu tvoří nanejvýš 13 členů, volených na tři roky z řad zástupců *Stockholmské univerzity*, *Vrchního školského odboru*, *Imigračního úřadu*, *Obchodní komory*, *Policie*, *Státního zastupitelství*, *Svazu švédských obcí*, *Svazu krajů* a *Švédské rady pro export*.

Vzdělávání komunitních tlumočnicků je ve Švédsku financováno státem, což společnosti dává jasnou záruku, že bude skutečně realizováno. Značí to rovněž, že společnost má zájem na tom, aby se přistěhovalcům a uprchlíkům dostalo spravedlivého a důstojného přijetí za pomoci kvalifikovaných, vzdělaných a autorizovaných tlumočnicků.

Státem stanovená odpovědnost za výchovu veškerých (i konferenčních) tlumočnicků leží na TÖI. Švédsko je patrně ojedinělou zemí na světě v tom smyslu, že TÖI je s výjimkou vojenského tlumočnictví (viz kapitola 6) orgánem s absolutní kontrolou a exekutivní pravomocí nad výchovou překladatelů a tlumočnicků.

Dle vládního nařízení (1993:920) má TÖI povinnost:

- zaručit tlumočnické a překladatelské vzdělávání
- přidělovat státní prostředky určené pro vzdělávání komunitních tlumočnicků mezi studijní spolky a lidové vysoké školy, konat dozor nad touto činností a hodnotit a usměrňovat výuku
- přidělovat státní prostředky určené pro vzdělávání tlumočnicků a pedagogů tlumočení ve znakovém jazyce mezi lidové vysoké školy, konat dozor nad touto činností a hodnotit a usměrňovat výuku
- zodpovídat za pedagogickou a metodickou výzkumnou práci, iniciovat a koordinovat lexikologickou činnost v oblasti současného jazyka a být aktivní v práci se slovní zásobou přistěhovaleckých jazyků

- řídit výzkum a vědeckou činnost
- neustále sledovat nejnovější vývoj v oblasti translatologie
- fungovat jako kontaktní orgán severské spolupráce na poli překladu a tlumočení

2.1.3.1. Státní prostředky pro výuku tlumočení

Od zřízení v roce 1986 jsou na TÖI kladeny stále vyšší nároky a také jeho zodpovědnost vzrostla. Většina státem přidělených prostředků dnes souvisí s výukou komunitního tlumočení na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích, v menší míře pak s výukou tlumočnicků pro neslyšící, ohluchlé a hluchoslepé. Vstup Švédska do Evropské unie v roce 1995 přímo ovlivnil nárůst počtu studentů překladatelství a konferenčního tlumočení.

Současně se svým založením roku 1986 se TÖI sice stal odpovědným za komunitní tlumočení ve Švédsku, ale Vrchní školský odbor si ponechal právo přidělovat školám státní prostředky vyčleněné pro komunitní tlumočení až do roku 1991, kdy z rozhodnutí vlády tato funkce rovněž připadla TÖI. Nový institut nabízel lepší možnosti, jak efektivně usměrňovat výuku do určitých geografických oblastí Švédska či posilovat některé jazyky dle aktuální potřeby ve spolupráci s Imigračním úřadem.

Státní prostředky pro vzdělávání komunitních tlumočnicků se přidělují v souladu s nařízením vlády (1991:976), ve kterém se uvádí, za jakých podmínek může TÖI finanční prostředky dále distribuovat. Studijní spolky a lidové vysoké školy musí splnit kritéria stanovená tímto nařízením. Dle dostupných údajů⁹ z roku 2004 získal TÖI státní dotaci na komunitní tlumočení ve výši 11 562 269 švédských korun (SEK), ze které přidělil lidovým vysokým školám částku 9 090 417 SEK a studijním spolcům¹⁰ 2 471 852 SEK.¹¹ Nad rámec tohoto rozpočtu dostává TÖI maximálně 1 000 000 SEK ročně pro správní účely a přibližně 2 000 000 SEK rozděljuje každý rok mezi vysokoškolské tlumočnické programy. Z žádných volně dostupných zdrojů nelze bohužel zjistit, jaká částka připadá v samotném TÖI na financování výuky konferenčního tlumočení. Primární důraz je ve Švédsku kladen na komunitní tlumočení.

Přidělování finančních prostředků pro výuku komunitního tlumočení se řídí hodinovou vyučovací sazbou, kterou rovněž určuje TÖI. Zde jsou zahrnuty výdaje na lektora,

⁹ Webové stránky TÖI – <<http://www.tolk.su.se>>

¹⁰ V roce 2004 existovalo ještě deset studijních spolků vyučujících komunitní tlumočení, dnes jsou takové pouze dva.

¹¹ 1 SEK = 2,59 Kč (údaje ČNB ze dne 16. 4. 2010)

administrativní náklady, pronájem prostor nebo například cestovní výlohy.¹² Sazba jedné vyučovací hodiny je 600 SEK pro lidové vysoké školy a 470 SEK pro studijní spolky, z čehož je patrný i rozdílný status jednotlivých institucí. Dále se přidělování finančních prostředků řídí počtem studentů v kurzu. Navíc 1200 SEK týdně vydává na jednoho studenta lidové vysoké školy stát a 300 SEK týdně kraj. Běžný týden obnáší v průměru 30 vyučovacích hodin, což znamená, že jedna vyučovací hodina je dotována 50 SEK na studenta. Kromě běžných příspěvků dostává každá škola od státu ještě peníze na konkrétní projekty a bonusy za splnění předepsaných výsledků. Na závěr připočteme ještě příspěvky od obcí a dostaneme konečnou sumu 180 SEK na studenta za jednu vyučovací hodinu.

V souladu s nařízením vlády (1991:976) o přidělování státních finančních prostředků vzdělávacím institucím prostřednictvím TÖI je zavedenou praktikou hradit studentům studijní stipendia a cestovní výlohy spojené se studiem. Z výroční zprávy TÖI (2004) vyplývá, že 24% výdajů určených pro komunitní tlumočení jde na ubytování studentů, 13% na stipendia a 4% na cestovní výlohy studentů. Prostředky se vyplácí škole hromadně vždy na konci akademického roku.

Veškeré (tedy i tlumočnické) kurzy na lidových vysokých školách jsou pro studenty zdarma. Jedinou výjimku tvoří poplatek ve výši 400 – 600 SEK, kterým se částečně hradí studijní materiály a xeroxové kopie. Ubytování a stravu hradí studentům rovněž škola.

Studenti programů pořádaných studijními spolky si sami platí kurzovné, které se liší v závislosti na spolku a studovaném programu. Některé tlumočnické firmy či agentury registrovaným tlumočnickům ovšem studijní výdaje proplácí.

Studenti švédských vysokých škol dostávají finanční prostředky ke studiu od státu. Jedná se o pevnou sazbu pro všechny vysokoškolské programy a je jen na studentech, jak s přidělenými prostředky naloží. V roce 2010 byl měsíční paušální poplatek na studium 8140 SEK na měsíc (nebo čtyři týdny). Ovšem pouze 2696 SEK (33%) tvoří nevratný státní příspěvek, 5444 SEK (67%) je bezúročná, nezdanitelná studentská půjčka, kterou student začíná splácet až při získání trvalého zaměstnání. Současné zákony stanovují, že lidé mladší 50 let splácejí minimálně 5% ze svého platu a lidé ve věku od 50 do 67 let minimálně 7% z platu. Lidé ve věku 68 let a více pozbývají povinnosti dál splácet studentskou půjčku i v případě, že celkovou částku ještě nesplatili¹³. Tyto podmínky platí od roku 2001, kdy nahradily mnohem benevolentnější předpis, umožňující odkládat splácení až do doby, kdy si jedinec našel práci s adekvátním příjmem pro pohodlné splácení. Tato možnost byla ale systematicky zneužívána a proto se od ní ustoupilo. Odpovědnost za registr studentů a vyplácení studentské podpory má *Centrální studijní komise* (Centrala Studiestödsnämnden - CSN).

¹² Cestovní výlohy mohou být proplaceny i studentům tlumočnických kurzů, kteří by částku za dopravu nebyli schopni hradit z vlastních zdrojů.

¹³ Zdroj: CSN – <<http://www.csn.se>>

2.1.3.2. Pravidla výuky komunitního tlumočení

Zmiňované vládní nařízení z roku 1991 (pozměněné roku 1996) je stěžejním dokumentem pro přidělování finančních prostředků na výuku komunitního tlumočení a současně stanovuje základní rámec pro tento druh vzdělávání. Veškerá další upřesnění týkající se výuky komunitních tlumočnicků jsou již v kompetenci TÖI. Institut ve svém nejdůležitějším předpisu (124/04) stanovuje, že „výuka komunitního tlumočení musí probíhat formou kurzů na lidových vysokých školách, studijních spolcích nebo jejich kombinací. Základní kurzy musí pokrývat pět hlavních bodů: tlumočení v oblastech sociální péče a pojištění, pracovního trhu, zdravotnictví, kurz základů práva pro tlumočnické, soudní tlumočení a tlumočení v azylovém řízení.“ TÖI může nařídit lidovým vysokým školám otevřít i kurzy nad rámec základního penza předmětů, např. úvodní tlumočnickou propedeutiku nebo naopak speciální prohlubující kurzy.

Od uchazečů o studium tlumočnictví se kromě jazykových schopností a všeobecného přehledu nevyžaduje žádná předchozí znalost tlumočnických technik. Zcela v duchu skandinávského pojetí výuky nejsou studenti tlumočnictví v průběhu, ani na závěr studia klasifikováni, tudíž neexistuje žádný doklad o tom, jak výuku zvládali. Jedinou výjimku tvoří pilotní projekty na dvou lidových vysokých školách, Katrinebergs a Åsa.

Výuku jazykových lektorů či vyučujících speciálních předmětů obstarává výhradně TÖI na své akademické půdě. Dle výše uvedeného předpisu TÖI by lektoři měli sami být autorizovanými tlumočnickými, pokud je to v tom kterém jazyce možné, a měli by sami být absolventy tlumočnických kurzů v některé ze tří nabízených forem. Lektoři vyučující realie by měli absolvovat pedagogické minimum a prokázat výbornou znalost svého oboru.

2.1.4. Výuka tlumočnictví dnes

2.1.4.1. Výuka mimo vysoké školy

Výroční zpráva TÖI z roku 2004 uvádí, že v témže roce se vyučovalo komunitní tlumočení na devíti lidových vysokých školách a v deseti studijních spolcích, z čehož plyne, že počet těchto institucí se k dnešnímu datu poněkud zredukoval.¹⁴ Mimo vysoké školy a

¹⁴ Lví podíl na této změně měla zvláštní komise ustanovená tehdejší vládou, která měla za úkol zmapovat stav komunitního tlumočení a navrhnout možné pozměňovací návrhy. Většina z nich vstoupila v platnost od 1. ledna 2007.

univerzity se ve stejném roce účastnili výuky komunitního tlumočení 3174 účastníků, z nichž 1760 studovalo na lidových vysokých školách a 1414 ve studijních spolcích. Ačkoliv výuka vlastního tlumočení probíhala ve 22 jazycích, celkové zastoupení jazyků v kurzech se blížilo 80.¹⁵ Počet studentů v programech komunitního tlumočení na těchto typech škol se od konce 90. let postupně zvyšoval: v roce 1997 to bylo více než 2600 a v roce 2000 téměř 1800 studentů za rok. V roce 2001 se počet studentů zvýšil na rekordních 3200.¹⁶

Cílem základních tlumočnických kurzů na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích je dostatečně připravit studenty ke zvládnutí autorizační tlumočnické zkoušky u Obchodní komory (viz kapitola 3). Tatáž instituce vydává i osvědčení pro soudní tlumočníky a tlumočnické se zdravotnickou specializací, ale k dosažení těchto statusů je třeba složit náročné nadstavbové zkoušky. Dle pokynů TÖI musí tlumočnické kurzy obsahovat toto penzum předmětů:

Úvodní kurz (introduktionskursen) vytváří základy pro další studium a stojí proto na prvním místě celého studijního plánu. Stěžejními materiály jsou studentům příručka *Tlumočnické dovednosti* (Tolkkunskap) a tlumočnický etický kodex Obchodní komory *Dobré tlumočnické mravy* (God tolksed).

Prvním ze specializovaných předmětů je *Tlumočení pro oblast sociální, pracovního trhu a pojištění* (Social-, arbetsmarknads- och försäkringstolkning). Pod pojmem pojištění si nesmíme představovat pojištění domácnosti či nemovitostí, nýbrž jde o povinné sociální a zdravotní pojištění a registraci přistěhovalců a žadatelů o práci, tak aby měli nárok na státní podporu a základní zdravotní péči. Tento tlumočnický blok je obzvlášť důležitý, neboť v úvodní fázi se přistěhovalci bez pomoci tlumočnicků při styku s úřady neobejdou, pokud již v nové zemi nemají příbuzné či přátele z vlasti, kteří švédštinu ovládají. Studenti tlumočnictví se zde seznamují s fungováním státní správy a zákonodárství. Na rozdíl od 90. let je do tohoto předmětu zahrnuto též tlumočení v oblasti pracovního trhu a fungování pracovních úřadů, které dříve tvořilo samostatný kurz. Základním studijním materiálem je každoročně aktualizovaná obsáhlá kniha *Průvodce společností* (Samhällsguiden).

Již jsme zmínili, že *Tlumočení u lékaře* (Sjukvårdstolkning) tvoří jeden z nadstavbových kurzů pro zkušené tlumočnické, kteří složili tlumočnickou zkoušku u

¹⁵ Jednalo se převážně o výuku reálií, vlastní jazyková cvičení probíhala ve 22 jazycích. Naprostá většina faktografické výuky je ale pochopitelně vedena ve švédštině.

¹⁶ Ny organisation för tolk- och översättarutbildning, s. 23.

Obchodní komory. V rámci výuky komunitního tlumočení se studenti seznamují se základy tlumočení v této oblasti, včetně tlumočení na psychiatrii.

Příručka *Právo pro tlumočníky* (Juridik för tolkar) tvoří základní učební text v téměř stejnojmenném kurzu *Základy práva pro tlumočníky* (Juridikens grunder för tolkar). Materiál z příručky je v hodinách vhodně doplněn o právnické glosáře poskytnuté *Soudním úřadem* (Domstolsverket), které jsou též dostupné na webových stránkách TÖI. Součástí kurzu je i studijní exkurze k okresnímu soudu, kterou každý student může absolvovat individuálně v době mezi učebními bloky. Základy práva se studentům hodí pro oba následující kurzy:

Soudní tlumočení (Rättstolkning) neboli faktické pokračování předchozího kurzu je předmět, jenž má autorizovaným tlumočnickům usnadnit složení speciální nadstavbové atestace soudního tlumočení. Materiály ke studiu sestávají z právnických dokumentů, se kterými se tlumočnick může dostat do styku při výkonu povolání soudního tlumočnicka.

Kurz *azylového tlumočení* (Asyltolkning) staví na platných švédských zákonech, jako jsou *Zákon o přijímání žadatelů o azyl* (Lagen om mottagande av asylsökande – LMA), *Cizinecký zákon* (Utlänningslagen), *Narižení o cizincích* (Utlänningsförrordningen),¹⁷ a současně aktivně využívá informačních materiálů a glosářů dostupných na webových stránkách Imigračního úřadu. Je rovněž nezbytné, aby si budoucí tlumočnicki bezpečně osvojili metodiku pohovorů s imigranty, jelikož je při vlastním tlumočení nesmí procedura imigračního řízení vyvést z rovnováhy.

TÖI stanovil, že studijní spolky a lidové vysoké školy musí zajistit výuku komunitního tlumočení v celkovém rozsahu cca 545 hodin, rozvrženou do dvou semestrů při normální rychlosti studia nebo do čtyř semestrů při poloviční rychlosti v rámci distančního studia. Ne všechny instituce ale tuto volbu rychlosti studia umožňují. Vyjmenované kurzy čítají každý přibližně 120 vyučovacích hodin, přičemž úvodní kurz a kurz azylového tlumočení mají jen 30, resp. 35 vyučovacích hodin.¹⁸

Lidové vysoké školy, které nabízí výuku komunitního tlumočení, mají povinnost spolupracovat s místními a spádovými tlumočnickými agenturami nebo státní správou, která služby tlumočnicků využívá, a s jejich pomocí organizovat pro studenty praktické bloky tlumočení v autentických situacích pod vedením zkušených autorizovaných tlumočnicků.

¹⁷ Zdroj: Kancelář švédské vlády – <<http://www.sweden.gov.se/sb/d/9688/a/90385>>

¹⁸ Vládní komise navrhla v roce 2004 navýšení rozsahu výuky z cca. 460 hodin na současných 545. Tato změna vešla v platnost v akademickém roce 2007/08.

Pokud je to z hlediska nabídky a kapacity možné, jsou praktická cvičení vykonávána v místě bydliště studenta. Vládní komise pro tlumočení se po důkladném projednání shodla, že nejvhodnější je i nadále ponechat praktická cvičení jako doporučený, nicméně nepovinný předmět programu komunitního tlumočení.

TÖI každoročně informuje tlumočnické agentury o aktuální nabídce kurzů na všech tlumočnických vzdělávacích institucích v zemi, často tak činí ale i samy lidové vysoké školy. Veškeré informace lze rovněž nalézt na webových stránkách jednotlivých škol. Vzhledem k povaze komunitního tlumočení a celkové odlišnosti situace ve Švédsku a v Čechách nás jistě nepřekvapí, že mimo běžné zájemce o studium z řad mládeže s čerstvě ukončenou středoškolskou docházkou se nejvíce uchazečů hlásí prostřednictvím tlumočnických agentur. Pokud tlumočnická agentura požaduje kromě jazykových znalostí i tlumočnické vzdělání, pak může kandidáta doporučit ke studiu na některé z lidových vysokých škol. Školy často spolupracují na regionální úrovni s tlumočnickými agenturami a organizacemi, aby mohly lépe naplánovat kapacitu kurzů a zajistit dostatečný počet lektorů.

Z průzkumu TÖI (2008), který byl veden formou dotazníku mezi studenty tlumočnictví a stávajícími autorizovanými i neautorizovanými tlumočníky, se ukázalo, že více než polovina dotázaných se o možnosti studia translologie dozvěděla prostřednictvím tlumočnické agentury, necelých 15% respondentů získalo informaci z webových stránek TÖI a přibližně třetina uvedla jiný zdroj.

Po absolvování kurzů komunitního tlumočení na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích nedostávají studenti vysvědčení, ani písemný posudek. Jediným dokladem o studiu je potvrzení o absolvování kurzu, pokud student splnil předepsaný minimální limit 80% docházky. Potvrzení se skládá ze dvou částí, ze kterých je patrné, zda a jak často student navštěvoval teoretickou výkladovou část i tlumočnická a terminologická cvičení.

TÖI se ovšem v souladu s výsledky vládní komise pro komunitní tlumočení¹⁹ rozhodl pro snížení počtu studentů komunitního tlumočení a zkvalitnění výuky. Součástí nové strategie bylo také přísnější posuzování předchozích znalostí u nových studentů, navýšení počtu vyučovacích hodin, aktivní pedagogické vedení studentů, poradenská činnost a především zavedení hodnocení studentů prostřednictvím známek a posudků. Prvními školami,

¹⁹ Komise posuzovala situaci v oblasti výuky komunitního tlumočení v letech 2004 a 2005. Pilotní změny započaly většinou až v akademickém roce 2006/07 a ve valné většině stále pokračují.

jež začaly aplikovat uvedené změny, byly právě lidové vysoké školy Katrinebergs a Åsa a to již na podzim roku 2005.

Poradenská a konzultační činnost je jednou z oblastí, kde vládní komise vidí největší nedostatky. Důvodem dřívější absence individuálního přístupu ke studentům byla fragmentárnost lidového tlumočnického vzdělávání, neboť vyučování bylo převážně rozloženo do dvou let s většími rozestupy mezi jednotlivými bloky nebo pouze o víkendech, tudíž v poloviční či čtvrtinové rychlosti. Kontinuita pedagogického působení byla tak narušena, i když se ukazuje, že jde o klíčovou součást studia. Poradce, pedagog a tlumočnick v jedné osobě by měl v soukromých pohovorech se studenty zjistit, které oblasti jim působí největší potíže a případně navrhnout individuální studijní plán. Součástí práce těchto poradců by měla být i diskuze o budoucích plánech studentů. Dle komise by školy měly klást zvláštní důraz na to, aby roli konzultanta plnil po celou dobu studia konkrétního ročníku tentýž pedagog.

Hlavní ze všech navrhovaných změn ale je, že uchazeč o studium komunitního tlumočení skládá doma přijímací test, který je k dispozici na webových stránkách příslušné tlumočnické školy, a současně vyplní elektronickou přihlášku. Úspěšní uchazeči zahájí v září výuku úvodního tlumočnického kurzu, jehož završením je písemná a ústní jazyková zkouška, doplněná o test z reálií. Výsledek zkoušky rozhodne o tom, zda student může pokračovat v dalším studiu (cca. 510 vyučovacích hodin) či nikoliv. Jazykoví lektori i třídní učitelé posuzují i během probíhajícího studia, zda jednotliví studenti projevují dostatečné předpoklady k výkonu tlumočení. Každý student projde během kurzu pohovorem s garantem výuky, při kterém je východiskem především studentův dosavadní prospěch. Pokud student nesloží jakoukoliv z dílčích zkoušek vázaných k dříve vyjmenovaným kurzům, nemůže pokračovat ve studiu.

Stejná komise zkoumající stav švédského komunitního tlumočení v období let 2004 – 2005 doporučila vládě snížit celkový počet tlumočnických lidových vysokých škol na tři, jež by úzce spolupracovaly v otázkách náboru uchazečů, jazykových kombinací, členění studia, požadavků k přijímacím zkouškám, osvědčení aj. Pevný program denního studia měl být doplněn o období vyhrazená dálkovému studiu. Vzhledem k opravdu nízkému navrhovanému počtu tlumočnických lidových vysokých škol měl být zachován či zvýšen počet tlumočnických studijních spolků, jako nižšího článku terciálního školství, kde by studovali ti, kteří nemají možnost cestovat velkou vzdáleností a studovat daleko mimo své bydliště.

V roce 2010, tedy pět let po předložení uvedených návrhů je situace téměř opačná: počet tlumočnických lidových vysokých škol se sice o dvě snížil, ale z deseti tlumočnických studijních spolků zůstaly pouze dva a oba jsou soustředěny do školami nabitě stockholmské oblasti.

2.1.4.2. Výuka tlumočení na vysokých školách

Již jsme popsali, že tlumočnické vzdělání bylo možné získat zhruba od počátku 80. let také na vysokých školách ve Stockholmu a Göteborgu. Současná forma vysokoškolského studia má své počátky až v roce 1986, kdy byl založen Tlumočnický a překladatelský institut na Stockholmské univerzitě. Jedná se o dvousemestrální studium komunitního tlumočení s celkovým počtem 40 kreditů. K přípuštění ke studiu na TÖI nebo jiné vysoké škole je nutný minimální dosažený stupeň vzdělání odpovídající českému bakalářskému titulu, jedná se tedy o druhý cyklus vysokoškolského studia. Rozdíly ve vlastní výuce komunitního tlumočení na lidových vysokých školách a univerzitách nejsou možná příliš markantní, ale požadavky pro přijetí ke studiu se značně liší vzhledem k odlišnosti obou druhů institucí. Dalším předpokladem studia je dosavadní získaný počet 40 nebo více vysokoškolských kreditů v příslušném cizím jazyce nebo další odpovídající doklad o jazykové způsobilosti ve švédštině a druhém jazyku požadované kombinace. Teprve ti uchazeči, kteří tyto předpoklady splňují, skládají písemnou a ústní přijímací zkoušku.

Vysokoškolský kurz komunitního tlumočení má studentům poskytnout základní orientaci v tlumočnické profesi a připravit je na práci zejména v určitých oblastech společenského života. Oproti lidovým vysokým školám je zde více zastoupena teoretická filologická složka studia, nicméně teorie (švédština, druhý jazyk, realie, terminologie) i praktická část (tlumočnické semináře, etika, tlumočnické techniky) jsou ve vzájemné rovnováze. Rovněž výkyvy v docházce jsou tolerovány méně než v případě lidového vzdělávání.

Vedle primárního cíle vychovat ze studentů budoucí tlumočnický je v hodinách kladen velký důraz na dosažení úrovně nutné ke složení autorizační tlumočnické zkoušky u Obchodní komory. Přednášky a semináře připravují studenty na zvládnutí tlumočení oběma směry v autentických tlumočnických situacích. Jednotlivé oblasti tlumočení, tak jak jsme si je vyjmenovali v oddílu věnovanému lidovému vzdělávání (právo, pojištění atd.), jsou

v podstatě shodné i na vysokých školách. Základní rozdělení studia probíhá ovšem podle jiného principu: dílčí kurzy zahrnují švédštinu, druhý jazyk, tlumočnická cvičení doplněná o etiku a techniku, reálie a terminologii. Všechny tyto složky jsou přítomny po celou dobu studia a objevují se v každé z probíraných oblastí.

Na konci každého celku čeká studenty zkouška a na závěr celého studia zvláštní ústní zkouška. Největším rozdílem obou forem vzdělávání je způsob hodnocení výkonu studentů. Zatímco na lidových vysokých školách se známkuje pokusně teprve několik let, na TÖI a ostatních tlumočnických katedrách existuje od počátku dvoustupňové hodnocení „*prospěl*“ (godkännnd – G) a „*neprospěl*“ (icke godkännnd – IG). Takto jsou studenti hodnoceni na závěr každého učebního bloku, přičemž podmínky k úspěšnému složení dílčích zkoušek se liší a jsou vždy předem dány. Kromě stockholmského TÖI a Univerzity v Göteborgu se komunitní tlumočení vyučuje v současné době ještě na Vysoké škole v Malmö a dále na obou nejprestižnějších univerzitách v zemi – v Lundu a Uppsale. Po úspěšném absolvování stockholmského vysokoškolského tlumočnického kurzu má tlumočnický autorizaci u Obchodní komory bez nutnosti skládat tlumočnickou zkoušku. Tato zvláštní autorizační zkouška není (na rozdíl od absolventů studijních spolků, lidových vysokých škol a ostatních zmíněných vysokých škol) od absolventů TÖI vyžadována, jelikož je obsažena ve vlastním náročném studiu na TÖI. Tímto krokem jsou částečně kompenzovány tvrdší kritéria pro přijetí na stockholmské vysokoškolské tlumočnické studium. Jedinou podmínkou autorizace je písemné čestné prohlášení týkající se především etických otázek tlumočnické profese (viz kapitola 3.4.).

Mezi pěti vysokoškolských tlumočnických zařízení se v roce 2008 hodlala opět zařadit i Univerzita v Linköpingu, která tak chtěla navázat na výuku komunitního tlumočení z 90. let a zároveň jako druhý ústav v zemi otevřít i program konferenčního tlumočení, které by obnášelo 120 kreditů a bylo by určeno pro studenty druhého cyklu vysokých škol. Předpoklady prestiže v oboru byly do velké míry garantovány ústřední postavou tamější lingvistické katedry, Cecílií Wadensjö, autorkou teoretických publikací o tlumočení celoevropského významu. Konec snažení ovšem přinesly neúprosné minimální kvóty studentů pro otevření tlumočnických oborů. Nově otevřený vysokoškolský obor by musel splňovat stejné podmínky, jaké stanovila vláda již v roce 1986 pro nově otevřený tlumočnický institut ve Stockholmu, to jest nejméně 15 studentů v programu konferenčního tlumočení.²⁰ Jelikož se

²⁰ Mezi zájemci o studium konferenčního tlumočení na Univerzitě v Linköpingu, kteří si v roce 2008 podali tamtéž přihlášku, je i autor této práce.

katedře tento počet splnit nepodařilo, obor otevřen nebyl a nedošlo ani k přijímacímu řízení. Cecilia Wadensjö záhy přestoupila na stockholmský TÖI, čímž snahy Univerzity v Linköpingu o tlumočnický institut nejspíš skončily.

Pokud půjdeme do důsledků, zjistíme, že stejná tvrdá měřítko nebyla uplatňována vždy v případě TÖI. Vedle zmíněného minima 15 studentů v programu konferenčního tlumočení ukládá vláda vysokoškolským ústavům, které vyučují komunitní tlumočení, že minimální počet studentů musí být alespoň 120 za rok. Oficiální zpráva kontrolního úřadu Ministerstva financí²¹ z roku 2002 uvádí, že předešlý rok se ke studiu komunitního tlumočení na TÖI přihlásilo 227 uchazečů, ale úspěšně jich dvousemestrální program prošlo pouze 79. Závažnějším zjištěním ale je, že tentýž rok program konferenčního tlumočení nenavštěvoval ani jediný student a TÖI přesto pokračuje jako vedoucí tlumočnický vzdělávací institut v zemi. Stejná situace může nastat i při zahájení podzimního semestru 2010, jelikož vstupní testy ke studiu konferenčního tlumočení na TÖI složil jen nepatrný zlomek uchazečů.²²

Základní vysokoškolský kurz komunitního tlumočení,²³ který čítá 40 kreditů za semestr (u finštiny pouze 20 kreditů)²⁴, úspěšně ukončilo mezi lety 1986 a 2004 na 177 tlumočnicků. Nemáme informace o tom, zda se stejný počet absolventů stal autorizovanými tlumočnickými u Obchodní komory, ale lze tak usuzovat, neboť k získání autorizace již žádná zkouška zapotřebí není, pouze čestné prohlášení. Nejčastěji objevujícími se jazyky těchto vysokoškolských kurzů se v posledních letech staly arabština, finština, kurdština, lotyština, perština, polština, sámština, bosenština/chorvatština/srbština, ruština a španělština.

2.1.4.3. Studium konferenčního tlumočení na TÖI

Z předchozích odstavců je zřejmé, že primární zájem státu je vychovat dostatečný počet komunitních tlumočnicků pro neustálý příliv cizích státních příslušníků do země. Naproti tomu pracovní trh pro konferenční tlumočnický je v samotném Švédsku značně omezený a sestává především z jednotlivých pracovních příležitostí na mezinárodních konferencích. Tak jako v mnoha evropských zemích, i ve Švédsku se staly hlavním pracovním trhem pro konferenční tlumočnický orgány Evropské unie (viz kapitola 5).

²¹ Ny organisation för tolk- och översättarutbildning, s. 37.

²² Zdroj: Helge Niska, email z 15.5.2010.

²³ Bližší údaje o počtu vysokoškolských studentů konferenčního tlumočení chybí.

²⁴ Také na švédských univerzitách existuje dvoukolejný systém kreditů a bodů. Průměrně získá student v jednom akademickém roce 60 bodů.

Z důvodu omezeného uplatnění konferenčních tlumočnicků bylo rozhodnuto, že výuka konferenčních tlumočnicků bude spadat výhradně pod kompetenci stockholmského tlumočnického institutu. Švédsko vstoupilo do Evropské unie společně s finskými sousedy v roce 1995, což se okamžitě projevilo nárůstem zájemců o evropská tlumočnická pracovní místa²⁵ a potažmo i o vlastní studium tlumočnictví. Po následujících deset let byl kurz konferenčního tlumočení pořádán průměrně každý druhý rok až do roku 2005, kdy byl na podzim zahájen zatím poslední, v pořadí sedmý kurz. 15. dubna tohoto roku (2010) byla uzávěrka přihlášek do dalšího plánovaného kurzu, který by měl začít letos na podzim, a vlastní vstupní zkoušky proběhly mezi 3. a 7. květnem. Jak jsme právě nastínili, nedopadly výsledky zkoušky příliš uspokojivě a otevření kurzu je i po pětileté pauze ohroženo pro nedostatek kvalitních účastníků.

V 90. letech byla výuka konferenčního tlumočení soustředěna do jednoho akademického roku formou intenzivního denního studia a jeho absolvováním mohl student získat 60 kreditů. Kurz byl zaměřen především na vlastní tlumočení a teorie či výzkumu se nedotýkal. Dlužno říci, že podmínkou pro přijetí byla úspěšně složená bakalářská zkouška.²⁶ Studium bylo zakončeno magisterskou zkouškou, ovšem tento švédský titul českému ekvivalentu neodpovídá, jelikož jej lze získat již po jednom roce studia druhého cyklu.

Po přistoupení k Boloňskému procesu na přelomu tisíciletí se Švédsko zavázalo vytvořit stejné stupně terciálního školství jako v dalších evropských zemích a konkrétně to znamenalo zavedení titulu *Master*. Magisterské studium bylo vedle toho zachováno a vznikla tak možnost vybrat si ze dvou programů konferenčního tlumočení. Oba vyžadují složenou bakalářskou zkoušku, ale liší se v pohledu na ní. Zatímco magisterský program vyžaduje jakoukoli bakalářskou zkoušku (nejen humanitního zaměření), pro přijetí do programu Masters je nutná bakalářská zkouška z jednoho ze studovaných jazyků tlumočnické kombinace (mimo švédštiny). Kromě mateřského jazyka, tedy švédštiny, je pro oba programy nutná znalost dalších dvou evropských jazyků, z nichž jeden musí být angličtina nebo francouzština. Volba druhého cizího jazyka je libovolná, ale z hlediska dalšího uplatnění se kromě výše jmenovaných preferuje zejména španělština, němčina a italština.

Vedle dosavadního intenzivního jednoletého denního studia byl magisterský program rozšířen i o možnost studia rozloženého do dvou let, což studentům nabízí více času na

²⁵ V současné době čítá švédský evropský tým 38 stálých tlumočnicků: 15 v Evropském parlamentu, 21 v Evropské komisi a 2 u Evropského soudního dvora. Ostatní tlumočníci jsou na volné noze.

²⁶ Její švédský ekvivalent je *kandidátská zkouška* (kandidatexamen) neboli završený první cyklus studia.

mimostudijní aktivity.²⁷ Program Masters nabízí pouze dvouletý program intenzivního denního studia, završený titulem *Masters in conference interpreting* a oceněný 120 kredity. Tento program v sobě zahrnuje veškeré dílčí kurzy magisterského programu, ale zároveň je obohacen o teoretické předměty sdílené s překladatelským programem Masters.

Přijímací zkouška je shodná pro oba programy a skládá se z písemné a ústní části. V písemné části se testují terminologické a stylistické znalosti švédštiny i cizích jazyků, součástí je schopnost shrnout psaný text. Ústní část zahájí uchazeč projevem o své osobě, dosavadních studijních úspěších a vlastním očekávání od studia tlumočnictví. Tato část je vedena v mateřském jazyce uchazeče a má za cíl zjistit úroveň vyjadřování bez překážek, které by s sebou nutně nesl cizí jazyk. Následuje tlumočnická část, ve které uchazeč vyslechne krátký mluvený text, který přetlumočí bez poznámek jako paměťové cvičení či dle vlastního uvážení s poznámkami. Závěrečným bodem zkoušky je rozhovor s komisí na některé z aktuálních témat, kde se má prokázat uchazečův všeobecný rozhled a znalost reálií.

Lektoři programů konferenčního tlumočení zdůrazňují, že je sice výhodou ovládat vedle angličtiny nebo francouzštiny ještě jiný světový jazyk, ale ani studenti s některým z jazyků z nových členských států EU se nemusí obávat, že by byli při studiu nějakým způsobem znevýhodněni. Vždy je možné vytvořit studijní skupiny a institut zaručuje dostatek kvalitních jazykových lektorů/tlumočnicků pro všechny evropské jazyky.²⁸ Ani uchazeči, kteří nemají formální doklad o jazykových znalostech ve formě certifikátu nebo absolvované jazykové zkoušky na univerzitě nemají cestu ke studiu magisterského programu zavřenou. Společně s přihláškou ke studiu je nutné přiložit i vlastní vyjádření týkající se dosažených jazykových znalostí a samotnou znalost pak prokázat při zkoušce na TÖI.

Čtyřsemestrální program Masters je odstupňován podobným způsobem, jako je tomu ve 4. – 5. ročníku tlumočnické specializace na Ústavu translologie v Praze (včetně metodiky tlumočení ve 3. ročníku, kdy studenti začínají s konsekutivním tlumočením a notací). Vedle přednášek a seminářů zaměřených na evropské struktury a politiku (které často zaštiťují i pracovníci z různých ministerstev) začínají studenti v prvním semestru s paměťovými cvičeními a následně přidávají ke konsekutivnímu tlumočení i notaci. Praktikující tlumočníci učí studenty práci s nejrůznějšími terminologickými a informačními zdroji, bez nichž není důkladná příprava na tlumočnický úkol možná.

²⁷ Nejedná se ale o dálkové studium, pouze penzum předmětů je rozloženo do dvou let při zachování celkového počtu 60 kreditů.

²⁸ Z průběhu informační schůzky se zájemci o studium konferenčního tlumočení na TÖI dne 18.5.2010.

Od druhého semestru studenti tlumočí i simultánně, zpočátku se jedná o lehčí texty s obecnou tematikou. Ve zbývajících dvou semestrech jsou simultánní semináře koncipovány jako týdenní bloky věnované konkrétním tématům, ke kterým si studenti již musejí samostatně vyhledávat údaje i terminologii. Po druhém semestru skládají studenti „diagnostickou“ zkoušku podobnou testu, který TÖI v 90. letech vytvořil k testování stávajících tlumočnicků (viz kapitola 3.4.). Pokud student u postupové zkoušky uspěje, může pokračovat do třetího semestru. Na konci čtvrtého semestru skládají studenti praktickou zkoušku z konsektivního a simultánního tlumočení do mateřského jazyka. Oproti politice ÚTRL je na TÖI praktikováno především tlumočení z cizího jazyka do mateřského (což umožňuje studium i těm, kteří nemají švédštinu jako rodný jazyk).

Již zmíněným odlišovacím znakem programu Masters je větší zaměření na teoretické translátologické disciplíny a některé předměty společné s překladatelským programem. Součástí druhého roku studia jsou předměty rozebírající formální anglický jazyk vědeckých prací a teorie překladu a tlumočení. Garantem teoretické části studia je známá teoretička tlumočení, slavistka Birgitta Englund Dimitrova. Studenti magisterského oboru předkládají u závěrečných zkoušek magisterský písemný úkol na libovolné tlumočnické téma. Studenti dvouletého programu Masters píše písemné práce dvě – jednu ve druhém semestru, rovnající se zmíněné magisterské práci, a druhou ve čtvrtém semestru, přibližně odpovídající rozsahem české diplomové práci.

2.1.4.4. Dálkové studium

TÖI, jako orgán zodpovědný za vzdělávání tlumočnicků v zemi, rozvinul v posledních letech nevídanou aktivitu v oblasti nabídky dálkového studia. Veškeré distanční kurzy se snaží rozšířit možnosti univerzitního vzdělání do vzdálených oblastí především severního a západního Švédska. Švédská společnost si je obecně velmi vědoma toho, že vzdálenost bydliště od vzdělávacích institucí a životní podmínky hrají klíčovou roli v rozhodování o případném studiu, a snaží se takto znevýhodněným zájemcům o studium jejich volbu všemožným způsobem usnadnit. Dálkové studium přináší jednotlivcům větší časovou a prostorovou flexibilitu. Řešením může být tato forma studia zejména pro lidi, kteří nemohou studovat mimo své bydliště nebo nemají možnost studovat prezenčně či by rádi kombinovali studium se zaměstnáním.

Distanční studium vyžaduje od zřizovatelů neustálý aktivní přístup. V posledních letech začaly univerzity i lidové vysoké školy využívat nových technologických platforem, jako jsou internetové knihovny, digitální úschovny dokumentů či videokonference. Po celé zemi vyrostla komunitní vzdělávací centra, kde se mohou lidé vzdělávat pomocí bezplatného přístupu k internetu a za asistence odborných pracovníků. Zároveň je třeba zmínit, že Švédsko se řadí mezi země s největším rozšířením internetu v domácnostech na světě.

Lidové vysoké školy rovněž využívají k distančnímu studiu internet a vyučování probíhá formou menších, uzavřených skupin, jejichž členové spolu komunikují pomocí mikrofonů, sluchátek a webových kamer. Některé kurzy se otevírají pouze jako distanční, zatímco jiné kombinují dálkovou formu a občasné učební bloky přímo v sídle příslušné školy. Frekvence a délka těchto bloků se liší u každé lidové vysoké školy.

V roce 2005 zahájil TÖI ve spolupráci s *TNC*²⁹ nový distanční program tlumočnické terminologie. Cílem této flexibilní formy studia je přilákat mluvčí menších jazyků a zájemce o studium, kteří se z nějakého důvodu nemohou na delší dobu vzdálit od domova. Dále probíhá každý rok vždy na jedné lidové vysoké škole nebo ve studijním spolku distanční studium soudního tlumočení a tlumočení ve zdravotnictví pro již autorizované pokročilé tlumočnické. Již několik let probíhá také výměnné distanční studium tlumočení na Univerzitě v Oslo.

2.1.4.5. Studijní materiály

Švédští tlumočníci mohou využívat glosáře odborného názvosloví z oblastí zdravotnictví, pojištění, státní správy či práva. TÖI s přispěním těchto glosářů sestavil studijní materiály pro svoje dílčí kurzy komunitního tlumočení.

Počátkem 70. let vydal Státní úřad pro přistěhovalectví soubor menších glosářů v různých jazycích, kde byly uvedeny termíny z oblastí práva, všeobecného pojištění, zdravotnictví a pracovního trhu. Roku 1972 byly z glosářů sestaveny slovníky pro tlumočnické. Od roku 1979 vydával Vrchní školský odbor slovníky se základní slovní zásobou (nejprve cca. 6000 hesel) z výše uvedených oblastí v celkem 17 jazycích. Po roce 1986 tuto

²⁹ Terminologocentrum – Národní centrum terminologie a odborného jazyka, jež mimo jiné vydává slovníky a glosáře.

roli přejal TÖI. Každý rok dojde k úpravě a reedici minimálně jednoho slovníku za finanční podpory státu,³⁰ jelikož institut sám takovými prostředky nedisponuje.³¹

Studijní materiály, které TÖI pro jednotlivé kurzy připravuje, jsou přesně koncipovány pro budoucí komunitní tlumočníky. TÖI například každoročně reviduje svoje glosáře na základě nových pojmů z aktuálního vydání *Průvodce společností*, který je rovněž základním pilířem kurzů. Ale nejde pochopitelně jen o slovní zásobu. Institut se musí připravit na aktuální společenské otázky tak, aby mladí tlumočníci měli možnost nácvičku tlumočení nejnovějších témat. Veškerý užitý materiál je dostupný na webových stránkách institutu. Průvodce společností je sice kniha používaná při hodinách tlumočení, ale nejde o původní učební materiál TÖI. Takovým příkladem budiž tlumočnické příručky *Tlumočnické dovednosti* (Tolkkunskap) nebo čerstvě (2010) revidovaná *Právo pro tlumočníky* (Juridik för tolkar), které vyšly v nakladatelství Stockholmské univerzity.

2.1.4.6. Učitelé a lektori tlumočnických kurzů

Výuka komunitního tlumočení probíhá v několika liniích: vyučuje se švédština, druhý jazyk, reálie, teorie tlumočení, etika a technika mluveného projevu. Pro všechny tyto aktivity je nutné zajistit kvalifikované lektory. Neexistují přesná data o tom, kolik učitelů v jednotlivých rolích působí a zda mají pedagogické vzdělání. Nároky jednotlivých vzdělávacích stupňů na jejich kvalifikaci se ale liší.

Požadavek formální pedagogické kvalifikace pro výuku budoucích komunitních tlumočnicků na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích chybí. Předpisy TÖI pro lidové vzdělávání tlumočnicků stanovují, že jazykoví lektori vyučující jazyky, u kterých je možno skládat autorizační tlumočnickou zkoušku, musí sami být autorizovanými tlumočníky. Kromě toho musí všichni vyučující projít zvláštními jazykovými kurzy a semináři pořádanými TÖI ve spolupráci s jednotlivými lidovými vysokými školami a studijními spolky.

Reálie přednášejí nejčastěji pedagogové z příslušné lidové vysoké školy nebo autorizovaní tlumočníci. Jazykové semináře vyučuje asi 190 lektorů ve více než 50 jazycích,

³⁰ V letech 1998-2007 tuto úlohu plnil *Integrační úřad* (Integrationsverket), jenž ale roku 2007 ukončil svoji činnost.

³¹ Např. revize a reedice arabsko-švédského slovníku v roce 2003 stála 530 tisíc SEK, což je přibližně 1,3 milionu Kč.

což znamená, že pro téměř 100 jazyků chybí kvalifikovaní pedagogové a autorizovaní tlumočníci. *Ulla Albért*, lektorka a koordinátorka výuky na lidové vysoké škole Wiks poblíž Uppsaly, přiznává, že nejtěžším úkolem je zajistit jazykové lektory v nejmenších jazycích. Rodilí mluvčí, kteří ve Švédsku žijí a pracují v jiném oboru, než je školství nebo tlumočnictví, musí dostat prostor pro vlastní pedagogické sebevzdělávání a být zároveň dostatečně ekonomicky motivováni k pedagogické a tlumočnické profesi. U okrajových jazyků je zkušenost bohužel opačná a lidé si z ekonomického hlediska hledají zaměstnání mimo školství. Další podmínkou přijetí jazykových lektorů je určité pedagogické nadání a ochota řídit se metodikou lidového vzdělávání. Podobně jako v Norsku, i ve Švédsku se tedy počítá s využitím rodilých mluvčích bez předchozího pedagogického a tlumočnického vzdělání, pokud autorizaci v daném jazyce není možné získat a pokud uchazeč prokáže způsobilost k povolání jazykového lektora.

Jistou možností, jak zvýšit počet jazyků vyučovaných v rámci kurzů komunitního tlumočení, je spolupráce s učiteli jazyků na běžných základních a středních školách. V současnosti se ve Švédsku vyučuje v téměř 120 minoritních jazycích a jen ve Stockholmu jde o 80 jazyků. Mnoho z nich, např. asyrština/syrština, dari (východní perština), svahilština, thajština nebo bengálština, jsou jazyky, pro které v současné chvíli neexistuje ve Švédsku tlumočnická autorizace a zároveň trpí nedostatkem tlumočnicků. Návrh vládní komise směřoval zejména k dálkovému studiu, umožňujícímu vyškolit tlumočnický v těchto jazycích ze stávajících učitelů jazyků. Pokud bude trvat nedostatek tlumočnicků v určitém jazyce, nedojde s největší pravděpodobností ani k možnosti autorizace.

Je samozřejmostí, že přednášky reálií a jazykové semináře na univerzitách vedou vysokoškolské pedagogové. Ti často vyučují i mimo svoji domovskou univerzitu a vedou nejrůznější semináře na lidových vysokých školách. Například autorizovaná soudní tlumočnice a dlouholetá pedagožka Jenny Fors vede kromě kurzů na TÖI také semináře práva a sociálního pojištění ve studijním spolku v Botkyrka na jihozápadním předměstí Stockholmu, stejné semináře vyučuje také v již zmíněné lidové vysoké škole Wiks, kde pod jejím vedením tento rok probíhala též příprava autorizovaných tlumočnicků na speciální zkoušku soudního tlumočení u Obchodní komory.³²

³² Pečlivá koordinace kurzů komunitního tlumočení na úctyhodném počtu škol je možná teprve od druhé poloviny 80. let pod dozorem TÖI. Neutěšená situace ve výuce komunitních tlumočnicků ve Švédsku během předchozího desetiletí byla jedním z hlavních impulzů pro založení jednotčitého tlumočnického institutu.

2.1.5. Zvláštní formy tlumočení

2.1.5.1. Vzdělávání tlumočnicků znakové řeči

Tlumočnický a překladatelský institut ve Stockholmu má kromě již popsaných forem tlumočení na starost také zajištění vzdělávání tlumočnicků znakové řeči pro hluchoněmé a hluchoslepé a koordinaci institucí poskytujících tento typ výuky. *Zákon o zdravotnických zařízeních* (Hälso- och sjukvårdslagen, 1982) ukládá krajům zajistit dostatečný počet kvalifikovaných tlumočnicků a to prostřednictvím kurzů v sedmi lidových vysokých školách (LVŠ) v zemi. Jedná se o tyto školy:

- LVŠ Fellingsbro
- LVŠ Härnösand
- LVŠ Nordiska v Kungälvu
- LVŠ Strömbäcks v Umeå
- LVŠ Södertörns v Handenu
- LVŠ Västanviks v Leksandu
- LVŠ Önnestad

TÖI vypracoval ve spolupráci s těmito školami studijní plán, v jehož rámci si každá škola samostatně dotváří vlastní náplň a rozložení studia. Obecně vzato platí, že veškeré kurzy jsou čtyřleté a rozložené na dva cykly³³. V prvním cyklu se studenti učí vlastní znakové řeči, pokud tuto znalost neovládají již před zahájením studia (žádné vstupní požadavky v tomto ohledu vyžadovány nejsou³⁴), v druhém cyklu se počet vyučovacích hodin znakové řeči snižuje ve prospěch tlumočnických cvičení. Studenti, kteří znakovou řeč ovládali již před zahájením studia, skládají rozdílové zkoušky s možností postupu do druhého cyklu studia.

Před vstupem do druhého cyklu skládají studenti postupovou zkoušku prověřující dosaženou úroveň znakové řeči a švédštiny – právě rodný jazyk je třetím z povinných předmětů a ve stejné míře je rozložen do celé doby trvání studia. Součástí obou cyklů jsou praktická cvičení „v terénu“ – kratší stáže v prvním cyklu si studenti shánějí zpravidla sami, s delšími, tlumočnickými, jim v druhém cyklu studia pomáhá škola. V obou případech ale platí, že umístění pro praxi je pro stávající počet studentů nedostatek. Tlumočnická praxe se nejčastěji odehrává na krajských tlumočnických centrálech, které zajišťují tlumočnický servis

³³ V počátcích výuky v 60. letech se jednalo pouze o dvoutýdenní kurzy převážně pro rodiče dětí s některým typem postižení.

³⁴ Naproti tomu se při přijímacím řízení hledí na jistou vyspělost uchazečů o studium a všeobecné, každodenní znalosti. Znamená to, že budoucí tlumočnick by měl například vědět, jak se žádá o práci, jak se podává pracovní neschopenka, jak si počínat u lékaře, jak si zařídit podnájem, jak si zažádat o půjčku aj. Tyto požadované zkušenosti dospělého člověka se neshodují s nejběžnějším profilem uchazečů, neboť nejvíce zájemců o studium tvoří dívky s čerstvým maturitním vysvědčením.

pro daný kraj. Jelikož jde ale o státní orgány fungující na společném trhu, stává se, že volná místa pro praxi nejsou přímo v kraji sídla školy – krajů je totiž přibližně třikrát více než škol.

Ačkoliv pracuje všech sedm škol na stejném principu, jejich zřizovateli jsou často rozdílné instituce. V některých případech je to kraj (např. Fellingsbro, Västanviks), v jiných církev (např. Härnösands) či neziskové organizace (např. Nordiska). Lektory jsou z větší části slyšící, ovšem na každé ze škol působí i menší počet neslyšících lektorů. Pouze malou část z celkového počtu tvoří autorizovaní tlumočníci.

Počet studentů ve všech ročnících se průměrně pohybuje mezi 40 – 50, převážně jde o dívky bez předchozích zkušeností se znakovou řečí. Celkový počet studentů ve všech sedmi školách je každým rokem asi 300, přičemž přibližně čtvrtina jich každoročně úspěšně studium dokončí. Zaměstnavateli čerstvých absolventů jsou téměř výlučně krajské tlumočnické centrály. Na rozdíl od konferenčního a komunitního tlumočení mají tlumočníci znakové řeči poměrně stálý příliv pracovních příležitostí.

2.1.5.2. Pracovní trh pro tlumočníky znakové řeči

Tlumočníci znakové řeči a tlumočníci pro hluchoslepé umožňují kontakt jedinců s vrozenou hluchotou a hluchoslepých s většinovou slyšící švédskou populací. Ve Švédsku žije přibližně 8 000 od narození hluchých lidí, kteří využívají tlumočnicků znakové řeči, a asi 1 300 lidí, kteří využívají tlumočnicků pro hluchoslepé. Tlumočníci jsou potřeba ve všech situacích, kde dochází ke kontaktu zmiňovaných skupin s většinovou populací, která neovládá tyto formy komunikace; nejčastěji se jedná o návštěvy u lékaře, sociální úřady, úřady práce, informační kanceláře, kurzy či volnočasové aktivity. Nejčastější formou tlumočení je simultánní; u zakázek, jejichž doba trvání přesahuje jednu hodinu, pracují vždy dva tlumočníci.

Zatímco tlumočení znakové řeči je věcí laické veřejnosti poměrně známou, pod pojmem tlumočení pro hluchoslepé si mnoho lidí není schopno nic konkrétního představit. Přibližně desetina hluchých dětí ve Švédsku trpí také slepotou. Pokud je tomu tak již od narození, učí se děti Braillovu písmu. K dorozumívání s tlumočnickem se ale též používá pohmatu rukou – tlumočnick komunikuje s postiženým člověkem prostřednictvím prstové abecedy, kterou je možno vnímat dlaněmi a prsty položenými na tlumočnickovy ruce. Ve Švédsku pracuje v současné době asi 450 – 500 těchto tlumočnicků. Od roku 2004 zavedla Obchodní komora autorizaci pro tlumočnický znakového jazyka, v březnu 2005 působilo ve Švédsku celkem 26 autorizovaných tlumočnicků.

2.1.5.3. *Tlumočnický přepis*

Lidová vysoká škola Södertörns v Handenu se pyšní primátem institutu, který jako jediný v zemi vychovává tlumočníky schopné okamžitého přepisu mluvené švédštiny do psané podoby (skrivtolck)³⁵. Tato forma tlumočení, tj. tlumočnický přepis, je výtečnou pomocí pro osoby, které v dospělém věku ztratili sluch nebo jsou jejich sluchové schopnosti zhoršené natolik, že nedokážou pohodlně porozumět mluvenému textu. Toto určení cílové skupiny je důležité z toho důvodu, že tyto osoby v minulosti mluvili či nějakým způsobem používali švédštinu jako rodný jazyk na rozdíl od osob, které jsou hluché od narození a jejich jediným jazykem vždy byla znaková řeč. Tlumočení přepisem hojně využívají též osoby s kochleárnými implantáty.

Tlumočníci používají speciální klávesnici typu *Veybord/Velotype*, která umožňuje mnohem rychlejší přepis než je tomu u běžné klávesnice. Namísto jednotlivých písmen je tato klávesnice založena na slabikách. Je-li tlumočnický zdatný, dokáže simultánně přepsat i značně rychlý projev. Sluší se ovšem podotknout, že nejde o překlad či doslovný přepis mluveného textu, nýbrž o tlumočení – se stejnými zákonitostmi jako u běžných typů tlumočení. Tlumočnický se nachází ve stejné místnosti jako řečník a přetlumočený text se objevuje pro všechny zúčastněné na obrazovce.

Stát od roku 2009 ukládá švédské veřejnoprávní televizi pořizovat podtitulky k veškerým vysílaným pořadům, což vyžaduje angažování většího počtu tlumočnicků a tudíž i stálou nabídku práce pro mladé tlumočníky. Nejčastějším zaměstnavatelem tlumočnicků pořizujících přepis jsou ale krajské tlumočnické centrály, které jsou povinny tlumočení v případě potřeby zajistit. Počet těchto tlumočnicků se v posledních letech zvýšil díky snaze státu zlepšit postavení lidí se získanou sluchovou vadou. Do roku 2005 absolvovalo kurz tlumočení přepisem přibližně 120 tlumočnicků, přičemž aktivně činných bylo ve stejném roce asi 50. Ke studiu se v roce 2009 přihlásilo 146 uchazečů, z nichž 30 postoupilo do užšího výběru a z tohoto počtu bylo vybráno dvanáct studentů.³⁶

³⁵ V současné době trvá základní kurz jeden rok, přičemž je možné pokračovat delší dobu studiem vlastní znakové řeči jako na ostatních školách. Předchozí dvouletý kurz zajišťovala lidová vysoká škola Strömbäcks v Umeå.

³⁶ Zpráva TÖI, 2010 : *Utbildning till tolkning skrivtolkning/undertextning*

2.2. AUTORIZAČNÍ TLUMOČNICKÁ ZKOUŠKA OBCHODNÍ KOMORY

2.2.1. Historie tlumočnické autorizace

Orgány zodpovědné za výchovu tlumočnicků si od počátku jasně uvědomovaly, jak důležité je zaručit vysokou kvalitu tlumočení. Už s první vlnou přistěhovalců v 50. a 60. letech 20. století se jednalo o poskytování tlumočnických služeb uprchlíkům a přistěhovalcům, kteří se ocitli v těžké životní situaci a o jejich dalším životě rozhodoval často jediný pohovor na policii či imigračním úřadu. Zajistit kvalifikovanou tlumočnickou asistenci bylo stejně důležité i pro příslušné úřady nebo zdravotnická zařízení. Samy ale neměly možnost posoudit tlumočnickovy jazykové a komunikační schopnosti.

Potřeba státem přezkoušených tlumočnicků se nejvíce projevila v 70. letech, kdy rapidně stoupla poptávka úřadů po tlumočnících. Některé úřady zaváděly vlastní registry vhodných a praxí prověřených tlumočnicků, ovšem nešlo ještě o oficiální registr s celoplošnou platností. *Státní úřad pro přistěhovalectví* (SIV) zahájil první zkoušky soudních tlumočnicků v roce 1970. Společně se *Svazem autorizovaných překladatelů* (Föreningen auktoriserade translatorer – FAT) vypracoval SIV v příštích dvou letech zprávu o stavu tlumočení ve Švédsku, ve které zdůrazňuje potřebu vytvoření nezávislého, odborného orgánu, který by měl na starost autorizaci překladatelů a tlumočnicků. První návrh předložený vládě roku 1974 sice neprošel, nicméně konceptem autorizace se vláda nadále zabývala. Základním pojmem v novém návrhu byla dobrovolnost – pouze tlumočníci a překladatelé³⁷, jejichž služeb využívaly státní orgány a úřady, měli možnost (nikoliv povinnost) nechat se přezkoušet. Vydělili by se tak kvalitní a spolehliví tlumočníci a státní i jiné orgány by měly značně usnadněnou práci při výběru vhodného tlumočnicka. Dle návrhu měla autorizační zkouška garantovat minimální standard vědomostí a zároveň prověřit tlumočnickův osobnostní profil. Autorizace měla být platná pět let od vydání a mohla být po splnění všech podmínek po této lhůtě prodloužena.

Vláda předložila návrh v této podobě parlamentu a 1. ledna 1976 vstoupilo *Nariadení o autorizaci tlumočnicků a překladatelů*³⁸ v platnost. Současně byla autorizací tlumočnicků i překladatelů pověřena Obchodní komora³⁹, která tak získala právo a povinnost:

³⁷ Autorizace překladatelů byla ve Švédsku poprvé zavedena už ve 30. letech 20. století.

³⁸ Nařízení 1975:590

³⁹ Ve Švédsku existují dva státní orgány, které se do češtiny nechají shodně přeložit jako *Obchodní komora*. Ten, o kterém v textu mluvíme především a kterému je věnována samostatná kapitola (3.2.), se ve švédštině nazývá *Kammarkollegiet* a spadá pod Ministerstvo financí. Naproti tomu *Kommerskollegium* je

- definovat požadavky na jazykové znalosti a integritu, které tlumočnick musí splňovat, chce-li být autorizován
- zjistit, zda každý jednotlivý žadatel splňuje požadavky
- kontrolovat, zda autorizovaní tlumočníci uspokojivým způsobem plní zadané úkoly a dostávají požadavkům, ke kterým se autorizací zavázali. Do této kontrolní funkce náleží též povinnost zasáhnout proti těm, kteří se provinili v některém z uvedených bodů.

Nařízení bylo počátkem 80. let podrobena revizi a v roce 1985 vstoupilo v platnost jeho nové znění, které ovšem neznamená žádný výrazný odklon od výše uvedené verze. Obecně nejčastějšími změnami prochází ve Švédsku názvosloví, jelikož některá slova získávají časem nový a často i pejorativní význam, tudíž si společenský tlak žádá nové formulace.

2.2.2. Obchodní komora

Obchodní komora (Kammarkollegiet) je orgánem státní správy a spadá přímo pod Ministerstvo financí. Její historie je opravdu bohatá a sahá až do roku 1539, kdy zemi vládl vůbec nejslavnější švédský král Gustav Vasa. Ten reformoval církve, zbavil ji majetku a založil fungující státní správu podle německého vzoru. Obchodní komora je tak nejstarším úřadem ve Švédsku, ačkoliv její pracovní náplň se od doby vzniku značně proměnila. Zatímco v časech Gustava Vasy se jednalo především o dozor nad počínáním šlechty, dnes poskytuje Obchodní komora služby v sektorech hospodářství, práva, kapitálové správy, pojištění, státní administrativy nebo životního prostředí. Okrajově její aktivity zasahují také do pohřebnictví či státní církve a co je nejdůležitější pro naši oblast – uděluje též autorizaci překladatelům a tlumočnickům.

Důvodem státní autorizace je garance kvalifikovaných překladatelů a tlumočnicků. Překladaelem a tlumočnickem může být ve Švédsku (stejně jako v České republice) každý a žádnou autorizaci nepotřebuje. Autorizace má ale za úkol vydělit ze všech tlumočnicků ty skutečně kvalifikované, navíc opravňuje absolventy k užívání titulu *autorizovaný tlumočnick* (auktoriserad tolck). Obchodní komora není zprostředkovací agenturou pro zákazníky, ani nenabízí práci samotným tlumočnickům a už vůbec nezajišťuje tlumočnické vzdělávání. Naproti tomu má Obchodní komora za úkol tlumočnicky přezkušovat a vést registr autorizovaných tlumočnicků. Zákazníci mohou v registru s internetovým rozhraním hledat

institucí spadající pod Ministerstvo zahraničních věcí a Ministerstvo hospodářství a v textu se objevuje pouze v souvislosti se zodpovědností za autorizaci tlumočnicků v letech 1976 – 1994, načež tuto úlohu převzal první jmenovaný úřad.

vhodného tlumočníka po zadání požadované jazykové kombinace,⁴⁰ specializace⁴¹ a kraje. Komora je zároveň dozorcím a odvolacím orgánem ve vztahu k činnosti autorizovaných tlumočnicků. Pokud někdo není spokojen s prací kteréhokoliv autorizovaného tlumočníka nebo tlumočnicka se speciální odborností (zdravotnictví a právo), může ho nahlásit Obchodní komoře.

2.2.2.1. Tlumočnické předpisy

Původní Obchodní komora vypracovala roku 1980 vyhlášku (KFS 1980:14), ve které lze nalézt mimo jiné i podmínky pro tlumočnickou autorizaci. Současná Obchodní komora nahradila tuto vyhlášku prozatím poslední verzí z listopadu roku 2004 (KAMFS 2004:1).⁴² Jsou zde obsaženy tlumočnické předpisy (tolkföreskrifter) Obchodní komory, stejně jako *tlumočnický etický kodex „God tolksed“*. Oba dokumenty jsou velmi rozsáhlé a obsahují mnoho drobných detailů, které nejsou pro tento text zcela podstatné. Představme si v několika nejdůležitějších bodech první z obou textů.⁴³

Předpisy se týkají výhradně tlumočnické autorizace, jež je zcela v kompetenci Obchodní komory. Žádost o získání autorizace si smí podat pouze trestně bezúhonný občan Evropské unie, který se neprohřešil např. ani zanedbáním rodinné výživy nebo není trestně stíhán v jiném státě apod., totéž se týká i žádosti o přezkoušení po uplynutí pětileté doby platnosti autorizace. Autorizační zkoušky vypisuje Obchodní komora dvakrát za rok (vždy na jaře a na podzim) a tyto termíny jsou určující pro žadatele bez ukončeného tlumočnického vzdělání z TÖI. Ti, kteří jej mají, mohou o autorizaci požádat kdykoliv bez ohledu na vypsání termín zkoušek. K obdržení autorizace jim stačí pouze čestné prohlášení, jakýsi slib morální bezúhonnosti. Ne každý rok je možno skládat zkoušku ze všech 41 autorizačních jazyků – o jazycích vypsanych ke zkoušce, popřípadě o specializačních zkouškách (medicína a právo), se kandidáti předem dozvědí ze stránek Obchodní komory, kde je uvedený rozpis autorizací jazyků na 5 následujících let (viz tabulka č. 2). V tlumočnických předpisech je ovšem v posledním bodě uvedena výjimka z pravidelnosti autorizace jazyků, což znamená, že

⁴⁰ Na výběr je dnes ze 41 jazyků včetně švédského znakového jazyka a češtiny. Ještě před pěti lety (2005) byl počet autorizovaných jazyků 37. Za nárůstem stojí zejména navýšení o menší africké a asijské jazyky. Slovenština autorizovaným jazykem ve Švédsku není, ani se v dostupné literatuře počet slovenských tlumočnicků neuvádí.

⁴¹ Zákazník si může vybrat, zda by mělo jít „pouze“ o autorizovaného tlumočníka nebo soudního tlumočníka či tlumočnicka se zdravotnickou specializační zkouškou.

⁴² Tolkutbildning, s. 118

⁴³ <http://www.kammarkollegiet.se/files/om_kammarkollegiet/KAMFS20041.pdf>

ve výjimečných případech může být autorizován i jazyk mimo plánovaný rozpis autorizací. Plán autorizací jednotlivých jazyků není pružný a jen přibližně odráží počet žadatelů o autorizaci, avšak jedná se o úspornější řešení oproti operativnímu vypisování zkoušek s minimálním časovým předstihem v závislosti na aktuální poptávce. V případě češtiny byla autorizace vypsána právě pro jarní semestr 2010 a další je naplánována až na jarní semestr 2013.

Vědomostní zkouška se u základní autorizace i specializační zkoušky skládá z písemné a ústní části, včetně hraní role v určité situaci (roleplay), aby se dostatečně prokázaly tlumočnické vlohy kandidátů (více o průběhu zkoušky v kapitole 3.3. a v příloze). Pokud si autorizovaný tlumočnický doplní svůj profil o jednu či obě specializační zkoušky, prodlužuje se mu automaticky i původní autorizace o dalších pět let.

Autorizovaný tlumočnický musí před přijetím úkolu zvážit, zda je k výkonu tlumočení dostatečně způsobilý. Pokud tomu tak z jakéhokoliv důvodu není, je tlumočnický povinen úkol odmítnout. Stejně jako etický kodex i tlumočnické předpisy stanovují, že tlumočnický přetlumočí originální výpověď co nejpřesněji a nic nevynechá, nepřidá, ani nepozmění. Tlumočnický musí působit jako neutrální strana a nesmí zasahovat do rozhovoru, ani nikterak vyjadřovat svůj názor na probírané téma či některou ze zúčastněných stran. Při výkonu nesmí tlumočnický jakýmkoliv způsobem stranit či upřednostňovat jednu ze stran, jeho úkolem je pouze tlumočit. Pokud si tlumočnický v průběhu výkonu dělá poznámky nebo pokud v rámci tlumočnické zakázky překládá nějaký text nebo jeho části, nesmí v záhlaví takového textu používat označení „autorizovaný tlumočnický“.

Tolik stručně o tlumočnických předpisech Obchodní komory. V zásadě se jedná o pravidla, která bychom mohli najít v rámci tlumočnických sdružení jakékoliv vyspělé západní země. Princip neutrality klade mimo etických otázek zvlášť velký důraz na dvojjazyčné jazykové a faktografické znalosti, jelikož jakékoliv mezery se mohou projevit sníženou kvalitou tlumočnického výkonu a mít negativní důsledky pro jednu nebo obě zúčastněné strany.

2.2.2.2. *Tlumočnický etický kodex*⁴⁴

Stejně jako většina profesí ve Švédsku má i tlumočnická profese svůj soubor norem a (nejenom) etických pravidel, který vypracovala Obchodní komora. Určeny jsou zejména pro

⁴⁴ <http://www.kammarkollegiet.se/files/tolkar_oversattare/god_tolksed.pdf>

autorizované tlumočnické, pro které jsou přímo závazné, ale rovněž mohou sloužit jako doporučení pro všechny ostatní, kteří se zabývají tlumočením. Kodex je výsledkem dlouholetého snažení Obchodní komory, TÖI a profesionálních tlumočnicků o jednotný a zavazující dokument. Stejně jako v České republice, ani ve Švédsku se zatím nepodařilo uzákonit požadavek povinného translátologického vzdělání u profesionálních překladatelů a tlumočnicků. V důsledku toho není možné celoplošně ovlivňovat kvalitu překladů a tlumočení, disciplinárně působit na nekvalitní provozovatele těchto profesí, ani sjednávat lepší podmínky pro ohodnocení práce tlumočnicků a překladatelů.

Současné znění kodexu je čerstvou úpravou (2009) původního textu z roku 2004. Jak již bylo řečeno, i tento dokument je možné najít na webových stránkách Obchodní komory. Kodex tvoří spolu s tlumočnickými skripty *Tolkkunskap* studijní materiál pro úvodní tlumočnický kurz na všech tlumočnických školách.

Dalšími dokumenty, které se přímo vztahují k tlumočnické profesi, jsou zejména:

- *Občanský soudní řád* (Rättegångsbalken) SFS 1942:740
- *Správní právo procesní* (Förvaltningsprocesslagen) SFS 1971:291
- *Správní řád* (Förvaltningslagen) SFS 1986:223
- *Zákon o povinnosti mlčenlivosti pro vybrané tlumočnické a překladatele* (Lag om tystnadsplikt för vissa tolkar och översättare) SFS 1975:689
- *Zákon o ochraně utajovaných informací* (Sekreteresslagen) SFS 1980:100

Etický kodex zahrnuje nejdůležitější body z výše jmenovaných zákonů, nicméně profesionální tlumočnické mají povinnost průběžně sledovat nejnovější legislativní procesy, které se týkají jejich činnosti.

Kodex opakuje a rozvádí mnoho pravidel, která jsme si již uvedli v tlumočnických předpisech, zejména pak princip neutrality a nestrannosti, nebezpečí podjatosti a povinnost mlčenlivosti. Pokud byla určitá pravidla v tlumočnických předpisech formulována zhuštěným a zkratkovitým jazykem, který je typický pro všechny zákony, etický kodex podává výklad srozumitelným způsobem a pasáže z tlumočnických předpisů, zde uvedené v kurzívě, opisuje a objasňuje. Zajímavým prvkem jazyka kodexu je, že k tlumočnickovi je v textu odkazováno pomocí zájmen ženského rodu, ačkoliv neutrálním rodem seriózních literárních prací je ve švédštině rod mužský. Autoři zřejmě přihlédli k faktu, že převážná část tlumočnicků je ženského pohlaví.

Etický kodex výslovně stanovuje, že tlumočnické se musí vystříhat jakýchkoli osobních projevů a názorů po celou dobu výkonu tlumočení. Tlumočnické nesmí dávat najevo svoje

myšlenky vztahující se k tématu tlumočení či zúčastněným stranám ani prostřednictvím gest, mimiky nebo tónu řeči. Princip neutrality musí být uplatňován dokonce i tehdy, pokud se některá ze stran vyjadřuje zjevně nesprávně či lživě. Tlumočnická odpovědnost za pravdivost obsahu původní promluvy, nýbrž pouze za správnost přetlumočení.

Pokud má tlumočnický důvod domnívat se, že některá ze stran nemá plnou důvěru v jeho výkon, ať již z politických, náboženských nebo jiných důvodů, má tlumočnické právo zakázku odmítnout nebo zrušit. Etický kodex nabízí tři možná řešení takové situace:

1. Strany se dohodnou, že si sjednají jiného tlumočnicka a tudíž jednání přesunou na pozdější dobu.
2. Strany se dohodnou, že i nadále budou pokračovat v jednání se stávajícím tlumočnickem.
3. Strany se sice dohodnou, že i nadále budou pokračovat v jednání se stávajícím tlumočnickem, ale pro toho je situace natolik nepříjemná, že v tlumočení odmítne pokračovat. Má na to právo, neboť mu jedna ze stran plně nedůvěřuje.

Neutralita se projevuje ještě na jedné rovině: tlumočnická nesmí zastávat úlohu poradce, důvěrníka či kurátora. Tlumočnická je často expertem na projednávané téma, ale ani v tom případě nesmí zastávat úlohu jinou než tlumočnickou, i kdyby o to byl požádán. Toto pravidlo platí i v době přestávky v jednání nebo v době bezprostředně po tlumočení.

K situacím, kdy tlumočnická musí odmítnout zakázku, patří i nebezpečí podjatosti, a to jak záporné, tak kladné. Základní definice najdeme v tlumočnických předpisech Obchodní komory a související paragrafy též v občanském soudním řádu, ale etický kodex opět srozumitelně vykládá, jak se zmíněná skutečnost přímo dotýká tlumočnicků. Existují čtyři základní typy podjatosti, s nimiž může tlumočnická přijít do styku:

1. *Věcná podjatost* (sakägarjäv) – může nastat, pokud se věc tlumočnicka přímo týká nebo pokud na ní má silný osobní zájem.
2. *Podjatost druhé instance* (tväinstansjäv) – může nastat, pokud tlumočnická tlumočil tutéž záležitost u soudu nižší instance a nyní tlumočí například odvolání k vyššímu soudu.
3. *Taktní podjatost* (delikatessjäv) – může nastat, pokud je tlumočnická k účastníkům řízení v nějakém vztahu (příbuzenském, přátelském, majetkovém apod.).
4. *Asistenční podjatost* (biträdesjäv) – může nastat, pokud tlumočnická jedné ze stran zároveň v jiné záležitosti poskytuje poradenskou či asistenční službu.

I zkušenosti profesionální tlumočníci nesmí nebezpečí takových situací podcenit, neboť bez ohledu na kvalitu vlastního tlumočení mohou být později jednou ze stran z podjatosti nařčeni. Pokud nemá tlumočník jinou možnost a tlumočit musí, pak musí před zahájením řízení obeznámit obě strany se svým vztahem k záležitosti. Etický kodex připouští, že je někdy velmi těžké rozhodnout, zda jde o podjatost či nikoliv. Konečné rozhodnutí závisí vždy na samotném tlumočnickovi. Nabízí se proto nejspolehlivější řešení a tím je zjistit si vždy předem, co je předmětem jednání a kdo se jednání účastní.

Dalším důležitým bodem etického kodexu je pravidlo mlčenlivosti, jež je zakotveno hned ve dvou švédských zákonech: zákonu o povinnosti mlčenlivosti pro vybrané tlumočníky a překladatele (působících v přesně definovaných pozicích) a dále v zákonu o ochraně utajovaných informací. „Jednoduše řečeno, zákon o povinnosti mlčenlivosti pro vybrané tlumočníky a překladatele platí jen pro autorizované tlumočníky, pokud tito pracují pro někoho jiného než pro státní úřad. Zákon o ochraně utajovaných informací platí pro všechny tlumočníky, bez ohledu na to, zda jsou autorizovaní či nikoliv, pokud tito pracují pro státní úřad. V praxi to tedy znamená, že se tlumočník řídí vždy jedním ze zákonů v závislosti na instituci, pro kterou v daný čas tlumočí.“⁴⁵ Tlumočník nesmí vyrazit informace o předmětu jednání ani svému zaměstnavateli nebo zadavateli zakázky.

Povinnost mlčenlivosti se vztahuje k většině situací s výjimkou skutečností, které by pomohly k prevenci či odhalení trestného činu apod. Tak jako každý švédský občan má i tlumočník svědeckou povinnost, pokud je předvolán k soudu. V takovém případě musí tlumočník pravdivě vypovědět o všech relevantních skutečnostech, i když se tím paradoxně protíví pravidlu mlčenlivosti. Etický kodex v takovém případě jasně stanovuje, že povinnost svědčit před soudem je ostatním povinnostem nadřazena.

2.2.3. Průběh autorizačních zkoušek

A. Základní autorizační tlumočnická zkouška

Písemná zkouška (cca 5 hodin):

1. Test z reálií - 20 otázek typu *ano/ne* a 30 otázek vyžadujících krátkou vysvětlující odpověď

⁴⁵ God tolksed, s. 9.

2. Terminologický test - Překlad 100 odborných výrazů ze švédštiny (cca 25 výrazů z těchto čtyř oblastí: sociální otázky, pracovní trh a pojištění, základní zdravotnické a právní výrazy)

Překlad 100 odborných výrazů do švédštiny (viz. předchozí odstavec)

Po opravení testů a vyhodnocení výsledků postupují úspěšní kandidáti do ústního kola.

Ústní zkouška (cca 2 hodiny):

1. Tlumočnická zkouška (roleplay) – jedná se nejvýše o 4 reálné situace
2. Ústní zkouška z tlumočnické etiky a předpisů
3. V případě potřeby doplňující ústní zkouška z reálií

Terminologický test zjišťuje výstižnost, přesnost a rozsah terminologických znalostí kandidáta ve čtyřech základních společenských oblastech. Je třeba zdůraznit, že se nejedná o okrajové odborné termíny, nýbrž o centrální slovní zásobu. Tlumočnická ústní zkouška (angl. roleplay) je nejdůležitější a nejbedlivěji sledovanou částí autorizační zkoušky. Je koncipována tak, aby se co nejvěrněji podobala reálné tlumočnické situaci. Zde mají kandidáti možnost prokázat tlumočnické komunikační dovednosti. Tato část je posuzována komisí složenou z profesionálních tlumočnicků a lingvistů, kteří hodnotí techniku tlumočení, důvěryhodnost tlumočnicka, etickou stránku, řešení neznalosti přesných ekvivalentů, zachování centrální informace, vynechání informací apod. Vyhlášení výsledků celé zkoušky probíhá veřejně před všemi účastníky.

B. Specializovaná autorizační zkouška soudního tlumočení

Písemná zkouška (cca 5 hodin):

1. Test z reálií - 25 otázek z práva vyžadujících krátké vysvětlující odpovědi ve švédštině
2. Terminologický test - Překlad 75 právnických termínů do švédštiny a 75 právnických termínů ze švédštiny

Po opravení testů a vyhodnocení výsledků postupují úspěšní kandidáti do ústního kola.

Ústní zkouška (cca 2 - 3 hodiny):

1. Tlumočnická zkouška (roleplay) – dvě situace: trestní řízení a soudní spor
2. Ústní zkouška z reálií a odborných termínů

C. Autorizační zkouška specializace tlumočení ve zdravotnictví⁴⁶

Písemná zkouška (cca 5 hodin):

1. Test z reálií - 25 otázek ze zdravotnictví vyžadujících krátké vysvětlující odpovědi ve švédštině
2. Terminologický test - Překlad 75 lékařských termínů do švédštiny a 75 lékařských termínů ze švédštiny

Po opravení testů a vyhodnocení výsledků postupují úspěšní kandidáti do ústního kola.

Ústní zkouška (cca 2 - 3 hodiny):

1. Tlumočnická zkouška (roleplay) – dvě situace: tělesné zdravotní potíže a návštěva psychiatra
2. Ústní zkouška z reálií a odborných termínů

Hodnocení výsledků těchto specializačních zkoušek probíhá podle stejného klíče jako u základní autorizační zkoušky, nicméně kritéria jsou výrazně tvrdší, jelikož se jedná o zkoušku posuzující vyšší úroveň znalostí tlumočnicků. Obchodní komora ovšem poskytuje dostatečné možnosti, jak se na všechny tři typy zkoušek připravit – na webových stránkách organizace se lze dočíst o průběhu zkoušky a znalostech požadovaných k jejímu složení, rovněž je možné stáhnout si bezplatně všechny druhy testů z minulých let (viz. příloha).

Sestavení testu z reálií pro základní autorizaci, jakož i jeho hodnocení, je v režii Obchodní komory. Ovšem specializační testy pro soudní a zdravotnické tlumočení kladou na tlumočnický tak vysoké odborné nároky, že jejich tvorba a klasifikace je přenechána odborníkům s právnickým a lékařským vzděláním. Totéž platí i pro terminologický test s tím rozdílem, že tvorba a hodnocení cizojazyčné části probíhá ve spolupráci s jazykovými experty. Švédská část terminologických testů a testů z reálií je společná pro všechny jazykové kombinace.

Autorizační systém Obchodní komory usnadňuje práci úřadům i jednotlivcům, kteří potřebují najít schopného tlumočnicka s výtečnými jazykovými znalostmi a potřebnou kvalifikací. Ačkoliv správní řád ukládá státní administrativě přizvat v případě potřeby tlumočnicka, nemají už povinnost vybírat pouze z relativně úzkého okruhu autorizovaných tlumočnicků.⁴⁷ Autorizovaný tlumočnick by měl vždy dostat přednost před neautorizovaným, ale záleží na konkrétním úřadu nebo jednotlivci. Úřady by měly využívat neautorizovaných

⁴⁶ Je třeba odlišovat komunitní tlumočení ve zdravotnictví, nejčastěji na pohotovosti či ve zdravotnickém zařízení (šv. sjukvård), a simultánní tlumočení specializované medicínské konference. Obě specializační autorizace (soudní a zdravotnická) se týkají především komunitního tlumočení pro imigranty a uprchlíky.

⁴⁷ Správní řád - <<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19860223.HTM>>

tlumočnicků pouze tehdy, není-li možné autorizovaného tlumočnicka pro konkrétní jazyk a v dané oblasti najít.

Tabulka č.1: Počet uchazečů o tlumočnickou autorizaci⁴⁸

Rok		Počet kandidátů u písemné části	Počet úspěšných kandidátů po písemné části	Počet úspěšných absolventů autorizace
2001	AT	103	40	21
	TÖI	-	-	9
	ST	17	13	6
	ZT	12	11	10
2002	AT	155	57	29
	TÖI	-	-	-
	ST	17	8	5
	ZT	11	6	-
2003	AT	213	64	27
	TÖI	-	-	-
	ST	27	12	4
	ZT	15	8	2
2004	AT	184	76	33
	TÖI	-	-	9
	ST	25	15	7
	ZT	20	10	5
2005	AT	n/a	n/a	36
	TÖI	-	-	16
	ST	82	52	19
	ZT	17	5	2
2006	AT	n/a	n/a	72
	TÖI	-	-	6
	ST	75	41	13
	ZT	14	5	3
2007	AT	n/a	n/a	36
	TÖI	-	-	12
	ST	37	20	4
	ZT	15	6	3
2008	AT	n/a	n/a	43
	TÖI	-	-	2
	ST	34	18	3
	ZT	16	9	3
2009	AT	n/a	n/a	32
	TÖI	-	-	6
	ST	29	11	6
	ZT	14	11	4

Poznámky: AT - základní autorizace (bez absolventů TÖI)
TÖI - absolventi TÖI, kteří získávají autorizaci automaticky
ST - autorizace pro soudní tlumočení
ZT - autorizace pro tlumočení ve zdravotnictví

⁴⁸ Zdroj: Soukromý dotaz na Obchodní komoru.

Tabulka č. 2: Termíny autorizačních zkoušek jednotlivých jazyků

Termín zkoušky	J. 2010	P. 2010	J. 2011	P. 2011	J. 2012	P. 2012	J. 2013	P. 2013	J. 2014
Jazyk									
albánština	X			X			X		
angličtina	X			X			X		
arabština	X			X			X		
bos-chorv-srb.	X			X			X		
bulharština			X				X		
čeština	X						X		
čínština		X			X			X	
dánština	X				X				X
dari (vých.perština)	X								
estonština				X				X	
finština			X				X		
francouzština	X			X			X		
hindština	X			X			X		
italština	X					X			
japonština		X				X			
jihokurdština			X			X			X
kantonština		X			X			X	
litevština		X			X			X	
lotyština				X				X	
maďarština			X				X		
makedonština	X					X			
meänkieli						X			
němčina		X			X			X	
nizozemština		X				X			
perština			X			X			X
polština	X			X			X		
portugalština	X					X			
rumunština			X			X			X
ruština			X			X			X
řečtina		X				X			
sámština					X				
severokurdština			X			X			X
somálština			X			X			X
svahilština	X								
španělština			X			X			X
thajština	X			X			X		
tigrinština		X				X			
turečtina		X			X			X	
vietnamština	X			X			X		
znakový jazyk		X		X		X		X	

2.2.4. Další tlumočnické zkoušky

Počátkem 90. let vytvořil TÖI ve spolupráci s Imigračním úřadem diagnostický test, pomocí něhož se posuzovaly schopnosti budoucích tlumočnicků, přesněji řečeno uchazečů o studium tlumočnictví. Tzv. *TÖI – test* byl selektivním nástrojem, nešlo v žádném případě o vědomostní test. Pouze uchazeči, kteří prošli testem úspěšně, měli dle TÖI dostatečné předpoklady k budoucí práci tlumočnicka. Helge Niska, jeden z autorů testu, uvádí, že účelem bylo vybrat takové uchazeče o studium, kteří by měli dostatečné všeobecné a jazykové znalosti k tomu, aby po dvouletém studiu zvládli autorizační tlumočnickou zkoušku.

Test se skládal z následujících částí: poslechové cvičení, vyjadřovací schopnosti, porozumění psanému textu, slohové cvičení ve švédštině a cizím jazyce. Součástí zkoušky byly všeobecné vědomostní otázky, které měly odhalit uchazečovy znalosti švédských i cizích reálií. Následoval terminologický test s lehčími výrazy z oborů medicína, právo a sociální politika. Znalosti uchazeče o studium tlumočnictví měly (a stále mají) v obou jazycích kombinace odpovídat úrovni znalostí absolventa gymnázia. A konečně tlumočnické dispozice a psychická odolnost se hodnotily pomocí hraní rolí (roleplay), kdy uchazeč musel přesvědčivě reagovat na danou situaci.

Test byl vyhotoven v celkem 22 jazycích a poskytnut agenturám zprostředkovávajícím tlumočnické služby. Zájemci o tlumočnickou profesi museli nejdříve úspěšně zvládnout test, aby poté mohli zahájit studium komunitního tlumočení. Smyslem tohoto kroku bylo předejít situacím, kdy firma vyšle k tlumočnickému úkolu osobu, jež neabsolvovala tlumočnické vzdělání. Firmy, které si test zakoupily, musely projít jednodenní instruktáží organizovanou přímo na půdě TÖI, určenou k správné aplikaci testu. Samotné testování uchazečů pak mohly tlumočnické firmy provádět v místě své působnosti.

Cena kompletního testu pro tlumočnické zprostředkovatelské firmy byla 4000 SEK, plus 1000 SEK za každou další jazykovou verzi. Z takto utržených prostředků mohl TÖI financovat další distribuci a aktualizovat samotný test. Mnoho zprostředkovatelů tlumočnických služeb ovšem cena testu odradila. Většina firem, které si test pořídily, testovala zájemce o tlumočení a úspěšné kandidáty ihned zaměstnávala jako tlumočnické, aniž by je vysílala do tlumočnických škol. Test byl přitom konstruován jako vstupní síto pro vlastní tlumočnické vzdělání. Firmy, které používaly test tímto způsobem, se naopak ještě odvolávaly na posvěcení samotného TÖI, který byl iniciátorem testu, jakoby jeho úspěšné složení bylo zárukou profesionálního tlumočnického výkonu.

Především tyto pohnutky vedly TÖI ke stažení testu z přijímacích zkoušek a do dnešní doby jej žádná obdobná forma nenahradila. Helge Niska přiznává, že mnoho tlumočnických zprostředkovatelů používalo a používá TÖI – test i nadále k zjišťování znalostí praktikujících tlumočnicků. Ačkoliv se jedná o základní vstupní test, mnoho z testovaných tlumočnicků při jeho skládání neuspělo. Je pouze na tlumočnických firmách, zdali mohou tito tlumočníci ve své práci pokračovat. Jak si ukážeme na příkladu ze sousedního Norska, nejsou zaměstnavatelé k neúspěšným tlumočnickům všude stejně benevolentní.

Existovaly ale i jiné testy mimo TÖI. Imigrační úřad vytvořil roku 1981 tlumočnický test (tzv. *RIB – test*) za účelem přezkoušení tlumočnicků při jejich náboru. Koncem 90. let se změnila imigrační politika směrem k větší integraci přistěhovalců a rovněž od testu se upustilo.

Rada pro tlumočnické služby (Tolkservicerådet – TSR) přišla v roce 2004 s vlastním testem pro nábor nových tlumočnicků, který měl do jisté míry nahradit TÖI – test. Budoucí tlumočníci zde měli prokázat svoji jazykovou kompetenci, všeobecný přehled, znalost reálií i terminologie a v neposlední řadě projevit vhodný postoj k etickým pravidlům tlumočnické profese. Pro stávající tlumočnický zavedla TSR v roce 1998 zvláštní znalostní test, zaměřující se na oblasti zdravotnictví, sociální politiky, pojištění, práva a tlumočení u soudu. O dva roky později byly testy revidovány a v této verzi se používají dodnes. Setkají se s nimi všichni tlumočníci, kteří skládají autorizační zkoušku u Obchodní komory.

Některé tlumočnické agentury zavedly svoje vlastní testy pro nábor nových tlumočnicků. Valná většina agentur ale požaduje ukončené tlumočnické vzdělání, než uchazečům vlastní test vůbec předloží.

Jedním z cílů současného tlumočnického vzdělávání je připravit studenty k úspěšnému složení autorizační zkoušky u Obchodní komory. Ve skutečnosti se ale ukázalo, že autorizační zkoušku zvládne úspěšně složit pouze malá část absolventů translatologie. V období let 1999 – 2004 skládalo zkoušku celkem 883 uchazečů, z nichž uspělo pouze 175, tedy v průměru asi 30 ročně.⁴⁹ Z tohoto počtu úspěšných tlumočnicků skládalo vlastní zkoušku 151 a 24 tlumočnicků bylo autorizováno na základě absolvování základního tlumočnického kurzu TÖI, tudíž nemuseli autorizační zkoušku skládat.

⁴⁹ Zdroj: webové stránky Obchodní komory – <<http://www.kammarkollegiet.se>>

Nízké procento úspěšnosti tlumočnicků u autorizační zkoušky má příčinu v nedostatečné úrovni vstupních znalostí před zahájením studia na lidové vysoké škole či ve studijním spolku a dále v absenci jakéhokoliv klasifikačního systému během samotného studia na valné většině škol, pochopitelně s výjimkou vysokoškolského tlumočnického programu a již zmiňovaného pilotního projektu na dvou lidových vysokých školách Katrinebergs a Åsa.

Pokud se student jednou do kurzu dostane, stačí mu k absolvování studia minimálně 80% docházka. Výsledky dílčích testů po jednotlivých studijních blocích jsou pouze informativní a o pokračování studia či jeho opakování nerozhodují. Nesmíme ovšem zapomenout ani na tlumočnický, kteří se k autorizační zkoušce nehlásí z žádné školy, a tudíž mohou být o jejím průběhu nedostatečně informováni nebo zkrátka nemají potřebné vědomosti k jejímu složení. Veškeré informace o zkoušce lze ovšem bezplatně nalézt na webových stránkách Obchodní komory.

2.3. MIGRACE A KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ

2.3.1. Historický vývoj přistěhovalectví ve Švédsku

První skutečná vlna migrace postihla Švédsko v druhé polovině 19. století, kdy chudé a hladomorem postižené království opustilo na jeden milion obyvatel, což činilo přibližně pětinu celkové populace. Cílovou zemí se staly Spojené státy a zejména pak oblast Velkých kanadských jezer, která imigrantům připomínala domovskou krajinu. Stopy skandinávské kultury nalzáme ve státech jako je Minnesota dodnes a totéž platí i o vlivu samotné švédštiny na dnešní mluvenou angličtinu té oblasti, která získala typickou švédskou zpěvnost.

V první polovině 20. století šlo pak o migraci švédského venkovského obyvatelstva do měst, která díky probíhající industrializaci poskytovala lepší příležitosti k obživě. Švédsko se postupně měnilo ve stát s dobrými sociálními jistotami pro obyčejné obyvatelstvo a zvyšování životní úrovně nezabránilo ani obě světové války, při nichž Švédsko zůstalo neutrální. O morální bezúhonnosti během té druhé lze s úspěchem polemizovat, neboť Švédsko jako daň za neutralitu nechávalo nacistická vojska projíždět svým územím na východní frontu, ale na druhou stranu pomáhali obyčejní Švédé sousedům z Finska a Norska, kteří byli válkou postiženi mnohem více, a jen díky jejich pomoci přežily během válečných let tisíce finských dětí ve švédských rodinách.

Během poválečných let budovaly okolní státy svá hospodářství z trosek, zatímco Švédsko zaznamenávalo nevídaný rozkvět. Finsko bylo z celého severu nejhůře postiženo krizí a nezaměstnaností a většina Finů hledajících práci v zahraničí zamířila do Švédska. Velkou roli ve výběru cílové země sehrál i jazyk, jelikož švédština je dodnes ve Finsku druhým úředním jazykem, který je mateřským stále pro minimálně 6% populace. Švédsko projevovalo též solidaritu s politicky pronásledovanými osobami, jako tomu bylo v roce 1956, kdy 8 000 z celkových 200 000 maďarských uprchlíků našlo útočiště ve Švédsku, nebo bezprostředně po roce 1968, kdy Švédsko přijalo přibližně 3 000 československých uprchlíků. Jak záhy uvidíme, Švédsko dodnes nepřestalo přijímat politické imigranty z nejrůznějších koutů světa, ale během konjunktury 60. let samo aktivně vyhledávalo pracovní sílu za hranicemi.

Už od 50. let rostla švédská ekonomika takovým tempem, že nebylo možné pokrýt veškerá pracovní místa z vlastních zdrojů. Oficiální vládní vyslanci proto podnikali zahraniční náborové výjezdy do některých evropských zemí za účelem přilákání pracovníků pro některá hospodářská odvětví. Mezi tyto destinace patřily Jugoslávie, Turecko, Španělsko, Itálie,

Rakousko nebo Řecko, přičemž imigranti z Finska přicházeli neustále i bez nutnosti podobného náboru⁵⁰. Největším odbytíštěm pracovní síly byly loděnice na jihu (Malmö) a jihozápadě země (Göteborg), díky vysokému výskytu železné rudy také hutní průmysl, ale rovněž např. restaurace, kde našli práci převážně Italové. Během 80. let následovala druhá vlna imigrace, kdy se celé rodiny stěhovaly do Švédska za svými blízkými, kteří tam přišli v době hospodářského rozkvětu.

Největší vlna ekonomické imigrace z kontinentální Evropy skončila prakticky rokem 1967, kdy parlament rozhodl, že s výjimkou severských státních příslušníků nelze přijímat cizí pracovní sílu bez předem sjednané pracovní pozice. Pracovníci museli mít kromě zaměstnání sjednané i ubytování a vyřízené pracovní povolení. Pracovní místo mohlo být cizím státním příslušníkům nabídnuto pouze tehdy, pokud o něj neprojevil zájem nikdo ze Švédska, včetně imigrantů.

Výsledkem byla opětovná zvýšená poptávka po Finech, kteří byli v důsledku vysoké míry nezaměstnanosti ve Finsku ochotni pracovat za nižší mzdu než Švédí. Právě v tomto období vznikly první tlumočnické lidové vysoké školy s cílem vychovat co největší počet finských tlumočnicků. Příliv finských pracovníků ovšem trval jen do začátku 70. let, kdy Finsko po předchozí devalvaci měny zaznamenalo prudký hospodářský růst. Ten výrazně neutrpěl ani ochromující ropnou krizí (1973), jelikož odbyt Finsku zajišťoval ohromný sovětský trh. Od roku 1952 funguje v severských zemích společný orgán Severská rada, k níž se Finsko o dva roky později přidalo. Společný pracovní trh byl patrně jejím nejvýznamnějším počinem. Společná zahraniční politika se týkala všech zemí právě s výjimkou Finska, jež bylo do začátku 90. let částečně vázáno omezeními, plynoucími ze sousedství se Sovětským svazem.

Švédská konjunktura se zbrzdila vypuknutím ropné krize, kdy členské státy OPEC zastavily export ropy všem zemím, které podporovaly Izrael při válce s Egyptem a Sýrií. Potřeba zahraniční pracovní síly naráz ustala a Švédsko ještě zpřísnilo svoji imigrační politiku započatou roku 1967. Drtivá většina všech uprchlíků žádajících ve Švédsku o azyl tak od té doby činila a činí z politických a existenčních důvodů. Právě rok 1973 odstartoval také příliv chilských uprchlíků, kteří hromadně opouštěli vlast po krvavém převratu generála Pinocheta.

80. léta byla z pohledu imigrace ve znamení války Iráku s Íránem (1980 – 1988), během níž hledalo ve Švédsku azyl ročně několik tisíc Íránců a stovky až tisíce Iráčanů (viz tabulka č. 3). V roce 1986 zaznamenal Imigrační úřad rekordních 6 282 íránských žádostí o azyl. Zároveň pokračovala až do roku 1989 velká vlna chilských uprchlíků, v letech 1986 a 1987 se jednalo o druhou nejpočetnější národnost hned za Íránci. K početným skupinám patřili v celé západní Evropě také uprchlíci z Libanonu, Sýrie, Turecka, Somálska a Eritrey.

⁵⁰ Mezi lety 1945 – 1980 přišlo do Švédska na 400 000 Finů. (zdroj: Imigrační úřad)

Koncem 80. let stoupl též počet žadatelů o azyl ze zemí sovětské sféry vlivu. Když železná opona definitivně padla, bylo nesrovnatelně snazší vycestovat do západní Evropy. Ke zvýšenému zájmu o azyl z postkomunistických zemí přispěly i zpřetrhané ekonomické vazby a krátkodobé zhoršení životních podmínek. V důsledku nárůstu množství těchto žadatelů se zvyšovala čekací lhůta na vyřízení i počet následně zamítnutých žádostí. Důvodem emigrace totiž už nebylo politické pronásledování, nýbrž ekonomické potřeby pramenící z nízké životní úrovně.

Zatímco iránská a chilská vlna s počátkem 90. let ochabla až na několik stovek žadatelů ročně (v případě Chile dokonce jen několik desítek, převážně rodinných příslušníků), válka v Perském zálivu s sebou přinesla zvýšený příliv Iráčanů, jejichž počet se od té doby rovná několika tisícům ročně. Navíc ozbrojený konflikt jednotek NATO a následná okupace Iráku udělala z Iráčanů nejpočetnější přistěhovaleckou skupinu nového milénia; rekordní počet byl zaznamenán v roce 2006, kdy o azyl požádalo 18 559 Iráčanů.

Žádný konflikt nebo změna politického klimatu v Evropě druhé poloviny 20. století s sebou nenesly tak obrovský pohyb obyvatelstva jako v případě občanské války v Jugoslávii. Během nejkrvavějších let konfliktu (1991 – 1995) požádalo ve Švédsku o azyl celkem 124 386 obyvatel některé z republik bývalé Jugoslávie, převážně z Bosny. Navíc dozvuky hlavního konfliktu v podobě války v Kosovu (1997 – 1999) držely ještě dlouho počty imigrantů v blízkosti 5 000 ročně. Švédsko, jako nečlenská země NATO, spolupracovalo s jednotkami KFOR na uklidnění situace v Makedonii a provizorně evakovalo asi 3600 kosovských Albánců. Ve Švédsku měli zůstat na přechodnou dobu, nutnou k zaručení bezpečného návratu do vlasti.

Vstupem do EU (1995) se Švédsko zavázalo respektovat nařízení a směrnice týkající se společné imigrační politiky. V roce 2001 se navíc Švédsko stalo členskou zemí Schengenského prostoru; v praxi to znamenalo, že vstupní vízum udělené jedním členským státem je platné pro vstup do celého Schengenského prostoru. Tento fakt, i nově otevřený most přes öresundský průliv, spojující Švédsko s Dánskem, výrazně přispěly k nárůstu migrace, ačkoliv v Evropě nevypukl žádný válečný konflikt.⁵¹ Největší rozšíření EU o deset nových členů (2004) a okamžité otevření pracovního trhu s sebou přinesly nárůst pracovní síly z nových členských států EU.

⁵¹ Útok Spojených států na základny Al-Káidy v Afghánistánu (2001) se ve Švédsku promítl nárůstem žadatelů o azyl v řádu několika stovek.

Války, etnické konflikty, extrémně suché podnebí, chudoba a hladomor jsou hlavními příčinami přílivu afrických uprchlíků do Švédska, z nichž největší a stále rostoucí skupinu tvoří Somálci. Jedná se o vůbec největší skupinu imigrantů za minulý rok (2009): 5 874. Tito i další Afričané přicházejí často bez dokladů identity, což Imigračnímu úřadu znemožňuje poslat žadatele o azyl zpět domů, neboť chybí prokazatelné důkazy o zemi původu. Z tohoto důvodu došlo v roce 2006 k reformě způsobu udělování povolení k pobytu a dosavadní *Cizinecký výbor* (Utlänningsnämnden) byl zrušen a nahrazen třemi *Imigračními soudy* (Migrationsdomstolar) a *Vrchním imigračním soudem* (Migrationsöverdomstol). I přesto je procento kladně vyřízených žádostí o povolení k pobytu vysoké: *Centrální statistický úřad* (Statistiska centralbyrån) uvádí, že v roce 2009 bylo z 102 280 žádostí vyhověno 98 644. Povolení k pobytu ovšem v žádném případě neznamená švédské občanství, neboť do této skupiny je nutné započítat velké množství studentů, krátkodobých pracovníků či sezónních zaměstnanců, kteří o švédské občanství vůbec neusilují.

V současné době žije ve Švédsku asi 12% přistěhovalců, což je na dříve výrazně homogenní zemi mnoho. Část etnických Švédů proti mírné přistěhovalecké politice protestuje, zatímco další část obyvatelstva nutnost přijímání přistěhovalců chápe a vidí v ní budoucí pozitiva.

Tabulka č. 3 (následující strana): Vývoj přistěhovalectví v letech 1984 – 2009

(zdroj: webové stránky Imigračního úřadu – <http://www.migrationsverket.se/>)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Celkem	Podíl %	
Jugoslávie	269	340	348	362	614	2 184	2 276	13 226	69 396	28 816	10 593	2 555	1 034	3 088	4 882	2 360	6 417	6 683	9 624	7 357	5 236	3 584	2 164	2 943	2 289	2 072	190 492	31%	
Polsko	919	919	604	389	609	448	273	1 465	96	40	54	84	73	179	21	31	28	42	30	18	11	9	1	4	1	1	6 349	1%	
Rusko
Rumunsko	152	399	329	610	862	827	2 721	454	514	333	252	84	54	37	22	45	67	82	534	490	179	108	441	56	14	11	9 677	2%	
Somálsko	109	865	2 391	1 355	2 699	738	934	869	434	364	228	289	260	525	1 107	3 069	905	422	1 066	3 349	3 361	5 874	31 213	5%	
Etiopie	227	530	953	1 245	1 090	2 111	2 028	495	172	81	45	31	58	62	50	63	62	91	72	184	120	95	83	113	127	192	10 380	2%	
Chile	658	1 629	1 825	4 033	3 384	153	30	113	98	22	14	35	33	24	21	16	35	38	229	60	33	10	63	51	40	33	12 675	2%	
Peru	76	252	293	532	787	462	309	354	109	36	45	51	102	106	118	79	41	35	26	27	15	26	3 881	1%	
Kuba	2	2	11	66	145	208	1 150	277	11	8	9	23	20	28	23	27	19	26	20	23	30	21	2 149	0%	
Afganistán	38	14	54	150	166	73	106	60	304	324	148	176	300	351	374	593	527	811	903	435	594	609	784	1 694	9 618	2%	
Pakistán	407	332	22	43	89	100	80	74	38	47	71	81	34	67	122	212	187	115	62	85	77	70	61	61	59	137	2 733	0%	
Irák	1 177	1 195	290	673	1 147	1 909	1 956	2 236	3 220	2 323	1 668	1 783	1 557	3 057	3 843	3 576	3 499	6 206	5 446	2 700	1 456	2 330	8 951	18 559	6 083	2 297	89 137	15%	
Irán	1 723	4 524	6 282	5 477	5 022	4 573	4 323	1 266	753	339	382	451	401	356	613	854	739	780	762	787	660	582	494	485	799	1 144	44 571	7%	
Libanon	1 630	995	439	617	760	3 129	3 569	340	238	94	170	56	44	75	125	176	124	196	299	398	354	228	679	523	302	188	15 748	3%	
Sýrie	174	178	211	311	363	915	1 175	313	298	134	72	134	102	131	226	307	355	441	541	666	411	392	433	440	551	587	9 841	2%	
Turecko	861	404	317	387	869	1 259	2 106	362	384	256	305	269	186	208	280	220	229	458	696	733	445	423	305	290	254	272	12 778	2%	
Čína	3	2	16	103	74	60	26	32	47	39	40	50	19	43	56	65	63	148	176	135	78	121	75	102	1 573	0%	
Indie	113	92	45	30	77	121	113	62	108	84	34	49	28	24	20	39	44	72	63	79	97	100	143	90	88	73	1 888	0%	
Bangladéš	340	65	60	67	258	233	247	201	291	160	102	92	32	55	63	67	117	137	154	147	153	129	69	87	93	98	3 517	1%	
Nezařazení	1 249	974	291	629	1 453	2 005	2 106	605	537	264	240	204	136	203	289	349	459	588	946	1 879	1 701	854	963	1 312	1 166	1 151	22 533	4%	

2.3.2. Oficiální menšiny

Ve Švédsku existuje velké množství národnostních a etnických menšin, které se do země přistěhovaly především v druhé polovině minulého století. V roce 1999 přiznal parlament pěti z nich status oficiálních národnostních menšin s nejrůznějšími kulturními a politickými právy. Nejdůležitější z nich jsou právo na vlastní jazyk a povinnost úřadů přizvat při jednání s příslušníky těchto minorit tlumočnicka. Těmito jazyky jsou finština, jidiš, romština, sámština⁵² a meänkieli.⁵³ Ačkoliv je ve Švédsku v současnosti zejména díky novodobým válkám mnohem více přistěhovalců z jižní Evropy nebo Blízkého východu, pětice jmenovaných má v zemi silnou tradici a z demografického hlediska je poměrně stabilní.

2.3.3. Autorizovaní a neautorizovaní tlumočníci

Tlumočníci tvoří v mnoha ohledech heterogenní množinu. Ve Švédsku najdeme stovky autorizovaných tlumočnicků, mnoho tlumočnicků se speciální autorizací, absolventy tlumočnických kurzů, kteří se tlumočení nevěnují, a konečně i největší skupinu tlumočnicků bez tlumočnického vzdělání. Všichni mají do jisté míry právo nazývat se tlumočníky, neboť tlumočnická profese žádné formální vzdělání v oboru nevyžaduje. Mezníkem mezi řadovými tlumočníky (včetně těch nekvalitních) a kvalifikovanými tlumočníky je tlumočnická autorizace u Obchodní komory.

Je těžké s přesností stanovit, kolik neautorizovaných tlumočnicků se na trhu nachází. Obchodní komora vytvořila vlastní registr autorizovaných tlumočnicků, kde mohou zákazníci a úřady hledat tlumočníky dle jazyků, tlumočnické specializace a kraje, ale jejich přesný počet, ani seznam jmen a jazykových kombinací veřejnosti k nahlédnutí není. Poslední přesný údaj o počtu autorizovaných tlumočnicků v každém z autorizovaných jazyků, včetně specializačních autorizací, zveřejnila vládní komise pro zmapování stavu komunitního tlumočení v roce 2004 a vycházela z údajů Obchodní komory⁵⁴, viz tabulka č. 4. Existují

⁵² Švédsko spadá svojí severní částí do území kočovné sámské populace, jež čítá na 70 000 lidí a zasahuje též velké části Norska a Finska. Na rozdíl od ostatních menšin nejsou Sámové přistěhovalci, nýbrž domorodým obyvatelstvem severní Skandinávie. Jako jediná menšina ve Švédsku mají vlastní parlament (*Sametinget*), který úzce spolupracuje se švédským parlamentem (*Riksdag*).

⁵³ Jde o jazyk obyvatel při finsko-švédské hranici v údolí *Tornedalen*.

⁵⁴ Počet autorizovaných jazyků byl v té době 37, ale některé z nich nejsou z různých důvodů uvedeny. Např. islandština jako autorizovaný jazyk v přehledu chybí, jelikož v celém Švédsku není jediný autorizovaný tlumočnick, potažmo ani tlumočnick se speciální autorizací.

rovněž další registry, které si vedou jednotlivé tlumočnické kanceláře a agentury pro svoji potřebu a ty jsou velmi často pouze lokálního charakteru.

Vládní komise pro komunitní tlumočení, hodnotící situaci během let 2004 – 2005, potvrdila nutnost zřízení registru všech tlumočnicků, tedy i neautorizovaných, a navrhla pověřit jeho vypracováním a správou TÖI, jakožto primárního koordinátora veškeré tlumočnické výuky ve Švédsku. Důvodem pro vytvoření takového celostátního registru je lepší zmapování situace na tlumočnickém trhu a zvýšený vliv na kvalitu tlumočení obecně. TÖI měla dále navrhnout formu registru a podmínky, za kterých by bylo možné tlumočnické do registru zařadit. TÖI k dnešnímu dni ale neobdržel žádné finanční prostředky ke zřízení a provozování zamýšleného registru, a tudíž zůstalo zatím pouze u doporučení vládní komise.

Tabulka č. 4: Počet tlumočnicků s autorizací

Typ tlumočnicků	Autorizovaní tlumočníci	Soudní tlumočníci	Tlumočníci se zdrav.spec.
Jazyk			
albánština	26	3	5
angličtina	33	13	-
arabština	94	8	7
bos-chorv-srb.	113	19	24
bulharština	1	-	-
čeština	14	3	-
čínština	12	2	2
dánština	1	-	-
estonština	5	1	-
finština	121	40	21
francouzština	10	5	1
italština	5	1	-
japonština	7	-	-
jihokurdština	21	4	3
kantonština	9	1	-
litevština	2	-	-
lotyština	10	1	-
maďarština	11	-	-
makedonština	6	-	-
meänkieli	1	-	-
němčina	11	4	-
nizozemština	3	-	-
perština	62	17	9
polština	62	18	9
portugalština	1	-	-
rumunština	2	-	1
ruština	51	2	2
řečtina	9	2	1
severokurdština	4	-	-
somálština	8	-	-
španělština	97	26	34
tigrinština	5	1	-
turečtina	26	5	7
Celkem	846	176	126

Od poloviny 70. let, kdy původní Obchodní komora dostala od vlády úkol autorizovat tlumočnický, se jejich počet znásobil. Zatímco v roce 1978 se jednalo o 215 tlumočnicků s autorizací, od roku 1995 jejich počet přesáhl 800 a nadále se drží nad touto hranicí. Někteří tlumočníci dosáhli autorizace ve více jazycích, tudíž počet autorizací neodpovídá počtu

autorizovaných tlumočnicků. Největší počet autorizací nalezneme u finštiny, španělštiny, bosenštiny/chorvatštiny/srbštiny (bchs) a arabštiny, více než 50 autorizací připadá též na polštinu, ruštinu a perštinu. Jelikož se převážně pohybujeme na poli komunitního tlumočení, odráží počet autorizací do značné míry různé imigrační vlny, tak jak Švédsko zasáhly v průběhu předchozího půlstoletí – finská, jihoamerická a jugoslávská v 60. a 70. letech, perská v 80. letech apod.

Z předchozí tabulky je patrný nedostatek autorizovaných tlumočnicků a zejména tlumočnicků s některou ze speciálních autorizací. Pro nás je zajímavé třeba to, že v případě češtiny nebyl v roce 2004 nikdo, kdo by byl autorizován tlumočit při běžné zdravotní prohlídce či před vážným chirurgickým zákrokem. Dokonce i u jazyků s velkým počtem autorizací, kupříkladu arabštiny, nestačí tito tlumočníci pokrýt veškerou potřebu. Průzkum mezi tlumočnickými kanceláři provedený v letech 2002 – 2003 ukázal, že v případě arabštiny jde v celé zemi přibližně o 200 000 hodin tlumočení ročně, z čehož na autorizované tlumočnický připadá pouze jedna třetina – podobně je tomu i u ostatních jazyků. Arabština je vůbec nejčastěji tlumočeným jazykem ve Švédsku, připadá na ní téměř třetina celkového počtu tlumočených hodin.

2.3.4. Stát jako tlumočnický zadavatel

Jedním z největších zadavatelů tlumočnických služeb ve Švédsku je již zmíněný Imigrační úřad, který má povinnost k jednáním s přistěhovalci a uprchlíky zvat tlumočníky. Údaje z jeho jednotlivých kanceláří po celé zemi poukazují na velké rozdíly mezi geografickými částmi Švédska. Největší podíl pohovorů a jednání provedených za asistence autorizovaných tlumočnicků byl logicky ve Stockholmu a okolí (turečtina, arabština) a dále v jižní, nejhustěji obydlené třetině země (perština, somálština, bchs), zatímco ve zbylých dvou třetinách Švédska šlo pouze o zlomek celkového počtu tlumočených jednání – v případě češtiny byl tento poměr 13:1 ve prospěch jižní třetiny země, kde leží i největší města. Situace ale není stejná u všech jazyků, rozložení finsky hovořících tlumočnicků je mnohem rovnoměrnější než u jiných jazyků, neboť Švédsko sousedí svou severní částí právě s Finskem a migrace a přesah tohoto obyvatelstva se tam dá očekávat.

Imigrační úřad uvádí, že za rok 2009 z celkového počtu asi 650 000 tlumočených hodin připadalo 94% na současných 41 autorizovaných jazyků a pouze 6% na jazyky ve

Švédsku neautorizované. Pokud bychom podrobili zkoumání pouze azylová řízení, klesl by podíl autorizovaných jazyků na 65%. O azyl ve Švédsku dnes už tolik nežádají Evropané, nýbrž mluvčí asijských a afrických jazyků, které se ještě nestačily stát autorizovanými jazyky. Imigrační úřad spočetl, že ročně žádá o azyl zhruba 8000 lidí, pro jejichž jazyk není ve Švédsku možné tlumočnickou autorizaci získat. Téměř pro všechny jazyky je ale Imigrační úřad schopen tlumočnickou autorizaci zajistit, i když se třeba nejedná o tlumočnickou autorizaci v daném jazyce. Jedna z největších soukromých tlumočnických a překladatelských agentur v zemi, *Semantix*, je dle svých údajů schopná zajistit tlumočení ve 175 jazycích (více o této agentuře v kapitole 4.5.1.).

Počet soudních tlumočnicků je v některých jazycích dostatečný (španělština, perština nebo bchs), v jiných je jich nedostatek (albánština, čínština, arabština, ruština nebo somálština). U posledně jmenovaného jazyka není ve Švédsku jediný tlumočnický s některou ze dvou specializačních autorizací, což je při ročním počtu 3361 žadatelů o azyl (2008) alarmující zjištění. Naopak u finštiny zaznamenal Imigrační úřad výrazný přebytek autorizovaných soudních tlumočnicků, neboť finština není jazykem, který je u soudů žádán v té míře, jako např. arabština či ruština. Úřad v souladu s demografickým vývojem odhaduje, že velmi žádanými jazyky u soudu se kromě již jmenovaných stanou gruzínština, arménština, romština, dari a mongolština.

Při azylových řízeních se Imigrační úřad občas dostává do situace, že tlumočnický pro daný jazyk chybí, dokonce i jakýkoliv neautorizovaný tlumočnický. Někteří žadatelé o azyl pocházejí ovšem ze zemí, kde vedle domorodých jazyků existuje i druhý oficiální jazyk, často jako pozůstatek bývalé koloniální velmoci, bývá to např. angličtina, nizozemština či francouzština. Ve Švédsku se někdy úřady uchylují ke krajním řešením, kdy je možné nahradit žadatelův rodný jazyk tímto oficiálním jazykem, ovšem pouze za předpokladu, že jej obě strany ovládají.

Často se vyskytujícím třetím jazykem je dosud ruština, která byla v minulých desetiletích oficiálním jazykem všech patnácti sovětských republik. V dnešní situaci zvýšeného počtu žadatelů o azyl ze zakavkazské oblasti jde o jazyk zvláště aktuální. Proti využití ruštiny se ale staví fakt, že v některých postsovětských republikách povinná výuka ruštiny po rozpadu SSSR skončila a mladší ročníky zkrátka rusky mluvit neumí. Je nutné brát v potaz i výhrady, které někteří imigranti mají vůči přetrvávající vazbě na Rusko, tedy alespoň ve formě jazyka. Žadatelé o azyl z pobaltských republik využívali v 90. letech

možnosti vést pohovor v ruštině obecně neradi. Vedle nechuti být nadále spojováni s vynucenou sovětskou minulostí hrála výraznou úlohu i značná odlišnost pobaltských jazyků a ruštiny. Dnes je situace v tomto regionu výrazně odlišná, počet žádostí o azyl se dramaticky snížil a počet tlumočnicků s estonštinou, lotyštinou a litevštinou naopak vzrostl.

Další možností třetího jazyka pro vzájemnou komunikaci je v krajních případech i využití příbuzného jazyka, kterému obě strany dostatečně rozumí. Zde se nabízí i logické řešení ve využití češtiny při absenci slovenštiny jako autorizovaného jazyka. V jiných případech hraje důležitou roli i shodný etnický původ a vyznání tlumočnicka a jeho klienta. Ze zdravotnické praxe jsou uváděny případy, kdy přistěhovalci mužského pohlaví z různých vyhraněných etnických skupin odmítali při zdravotních zákrocích asistenci tlumočnic, žádali výhradně muže – tlumočnický.

Veřejné orgány, jako jsou úřady nebo soudy, musejí ze zákona⁵⁵ přizvat k úřednímu jednání v případě potřeby tlumočnicka. Obecně ale platí pravidlo, že úřady by měly hledat pro daný úkol autorizované tlumočnický, pokud takoví existují. Tlumočnick musí plnit úlohu nezávislého prostředníka mezi úřady a občany či žadateli o azyl. Předchozí verze správního řádu z roku 1979 je k úřadům ještě poněkud benevolentní v tom, že neukládá použití tlumočnicka, nýbrž pouze navrhuje jeho přivolání švédským slovíčkem *få* (smí, může). Nová verze operuje s modálním slovesem *bör* (mít povinnost), nicméně formulace stále nedosahuje formy příkazu.

Soudní procesy jsou ve Švédsku tradičně vedeny zásadně ve švédském jazyce, ačkoliv se tento fakt jen těžko slučuje se základním principem porozumění tomu, co je u soudu řečeno, je-li přítomen cizinec či přistěhovalec, jenž švédštinu neovládá. Znění předchozí verze Správního řádu (1979) říká:

„Pokud strana, svědek nebo další účastník, který je k soudnímu líčení předvolán, neovládá švédský jazyk nebo trpí vážnou poruchou sluchu či řeči, musí soud zajistit tlumočení. Soud má právo přivolat tlumočnicka i v jiných případech, pokud to situace vyžaduje.“

V oblasti zdravotnictví a sociálních služeb podobná povinnost státním orgánům uložena není. Pokud se ovšem jedná o osoby se sluchovým postižením, Zdravotnický zákon (1982) přítomnost tlumočnicka vyžaduje. Úhradu za výkon tlumočnicka platí příslušný úřad, nikdy osoba jednající s úřadem. Je poněkud s podivem, že úřady nebo zdravotnická zařízení nevyužívají služeb tlumočnicků více, neboť částku vynaloženou za tlumočnicka jim zpětně

⁵⁵ Správní řád z roku 1986.

vrací stát. Ten také v rámci kampaně za zlepšení komunikace mezi zdravotnickými zařízeními a cizojazyčnými pacienty přispívá průměrně částkou 500 SEK na každé řízení s asistencí tlumočnicka.⁵⁶

2.3.5. Tlumočnické agentury

Ve Švédsku existuje přibližně 40 komunálních (státních) a 20 soukromých tlumočnických zprostředkovatelských agentur. Největším státním zadavatelem tlumočnických zakázek je Imigrační úřad, následován *krajskými úřady* (lanstingen). Obě tyto instituce soustřeďují více než polovinu veškerého komunitního tlumočení, pokud bychom je převedli na počet odtlumočených hodin. Zpráva vládní komise, mapující v letech 2002 – 2003 situaci mezi tlumočnickými organizacemi, odhadla celkový počet odtlumočených hodin za rok 2002 na nejméně 1 milion. Celkový obrat všech tlumočnických agentur byl za stejný rok 400 milionů SEK, přičemž 270 milionů SEK připadá na devět největších agentur.⁵⁷

První tlumočnické agentury začaly vznikat již od 60. let. Do té doby nebyli tlumočníci organizováni v agenturách, využívali se k jednotlivým zakázkám především obchodního charakteru. V oblasti komunitního tlumočení se rovněž nepravidelně najímali jednotliví tlumočníci, žádné agentury v první polovině minulého století neexistovaly. Od 30. let převýšila poprvé imigrace emigraci a tlumočníci byli povoláváni například k soudním přelíčením s přistěhovalci. Tehdy bylo povinností samotných soudních úředníků obstarat vhodného tlumočnicka. Kontrola kvality byla tím pádem nutně opomíjena, jelikož při absenci tlumočnických autorizací ji úředníci neměli možnost nikterak zjistit. Prokazatelně prvního uplatnění ve státní správě došli tlumočníci v první polovině 20. století s otevřením zahraničních ambasád a zastupitelských úřadů, jejichž činnost by bez tlumočnicků nebyla někde možná dodnes.

Obrovská vlna ekonomického přistěhovalectví především 60. let, tak jak ji popisujeme v předcházející kapitole, přinesla potřebu tlumočnicků se znalostí finštiny, řečtiny, srbochorvatštiny nebo italštiny. Ti se v největších industriálních zónách středního Švédska a okolí Stockholmu počali sdružovat v první organizovaná uskupení. Brzy začaly vznikat krajské imigrační kanceláře, které většinou zaměstnávaly profesionální tlumočnický. Přijetí

⁵⁶ Zdroj: tlumočnická agentura Semantix, Uppsala. Informace získány osobní návštěvou.

⁵⁷ zdroj: TÖI - <<http://www.tolk.su.se/>>

první verze již zmíněného Správního řádu (1971) vznik komunálních tlumočnických kanceláří jen uspíšilo.

Do poloviny 80. let se jednalo o výlučně státní, přesněji řečeno komunální organizace, až koncem osmé dekády začaly vznikat také soukromé tlumočnické organizace. Počet či kvalita jednotlivých tlumočnických agentur nejsou dodnes regulovány žádným zákonem. Jak již víme, ve Švédsku existuje registr autorizovaných tlumočnicků, který je spravován Obchodní komorou. Ta může také v důsledku porušení pravidel odebrat tlumočnickům autorizaci. Registr tlumočnických agentur nebo jejich regulace naproti tomu v žádném zákonu zakotveny nejsou. Rostoucí počet tlumočnických agentur pramení z povinnosti státních úřadů přivolat v případě potřeby k jednání tlumočnicka. Tento fakt vedl od roku 1986⁵⁸ ke zvýšení poptávky i následnému zacelování trhlin na pracovním trhu.

Obchodní komora, Imigrační úřad, ale ani Ministerstvo vnitra nemají právo prověřovat kvalitu služeb nabízenou tlumočnickými organizacemi. Kvalita tlumočení úzce souvisí s tlumočnickou autorizací, kterou většina tlumočnicků činných na švédském trhu nezískala. Vládní komise ve své zprávě⁵⁹ nesouhlasně konstatuje, že státní úřady nemají povinnost zvat k jednání s cizojazyčnými klienty výhradně autorizované tlumočnické, rozhodnutí je na zadavateli zakázky.

Obchodní komora odhaduje, že ve Švédsku působí na 15 000 činných tlumočnicků, sdružených v jedné nebo více agenturách. Jejich příslušnost k agentuře je mnohdy pouze ústní, v jiných případech podložena pracovní smlouvou, ale přesný stav situace by vyžadoval rozsáhlý průzkum mezi všemi agenturami. Fakt, že drtivá většina tlumočnicků není pro daný jazyk autorizována, vyplývá ze součtu všech autorizací, tak jak je uvádíme v tabulce č. 4. Suma 1148 autorizovaných tlumočnicků (včetně speciálních autorizací) ovšem neodpovídá skutečnému počtu osob, neboť někteří tlumočníci jsou autorizováni pro více jazyků nebo mají navíc ještě speciální autorizaci.⁶⁰ Při velmi hrubém odhadu je ve Švédsku autorizován přibližně jen každý patnáctý tlumočnick.

Od poloviny 80. let, kdy komunální i soukromé tlumočnické agentury zaznamenaly největší nárůst, se jejich počet snížil na současných 60. Až na výjimky nestačí jednotlivé agentury pokrývat poptávku z vlastních zdrojů, jelikož tlumočnicků pro malé jazyky je stále

⁵⁸ Toho roku vstoupila v platnost mezní novela Správního řádu.

⁵⁹ *Tolkförmödling – kvalitet, registrering, tillsyn* (2004)

⁶⁰ Není známo, zda jsou držitelé speciálních autorizací nuceni skládat nejdříve běžnou autorizaci, či zda mohou skládat speciální autorizaci rovnou.

nedostatek. V 90. letech se proto z důvodu velké konkurence mnoho agentur spojilo, aby byly schopny poskytovat komplexnější servis. Soukromé agentury (fungující nejčastěji jako akciové společnosti) se logicky soustředí do hustěji obydlených oblastí, kde je po tlumočení větší poptávka. Oblasti severního Švédska, kde hustota populace nepřekračuje deset obyvatel/km², jsou výhradně v péči komunálních tlumočnických agentur. Náklady na tlumočení jsou v těchto krajích výrazně vyšší díky velkým cestovním výlohám. Stejně tak zde není možné pokrýt celou paletu poptávaných jazyků z vlastních zdrojů.

Z pohledu tlumočnických agentur jde o konkurenční boj jako v každé jiné oblasti podnikání. Zatímco komunální agentury se musejí řídit správními předpisy a nemohou si počínat tržně nebo se pouštět do riskantních ekonomických podniků, soukromé agentury jsou z tohoto pohledu neomezené, jelikož podobným zákonům nepodléhají. Oba druhy agentur ale soupeří o jasně daný, omezený trh, jenž se odvíjí od počtu a kvality zakázek. Nejčastěji jsou zadavateli úřady veřejné správy, které jsou financovány ze státních zdrojů a řídí se tabulkovou sazbou pro tlumočnický výkon. Konkurenční boj mezi agenturami se odehrává téměř výhradně na lokální úrovni, pouze několik větších společností, které mají zastoupení ve vícero krajích, soupeří v celostátním měřítku. Stává se ale také, že na náročnějších tlumočnických zakázkách agentury spolupracují. Privátní agentury se ovšem často cítí znevýhodněny systémem subvencí komunálních agentur, které za tlumočnický výkon údajně vyplácejí nadsazené sazby. Vyplývá to z údajů odborové organizace *Rada pro tlumočnický servis* (Tolkservicerådet), jejímž členem je většina převážně komunálních tlumočnických agentur (včetně agentury z Helsinek). Rada mapuje situaci v jednotlivých krajích, vydává doporučení a funguje jako běžná odborová organizace, ale nemá kontrolní či exekutivní pravomoci.

Vládní komise ve své zprávě (2003) doporučila vládě, aby zřídila národní registr tlumočnických agentur a zavedla minimální kritéria pro jejich provozování. Ovšem stejně jako v případě doporučení pro zřízení národního registru činných tlumočnicků ve Švédsku, který měl platit od roku 2008, zůstalo zatím pouze u doporučení. Zamýšlený registr by s sebou přinesl zvýšení kontroly a záruku kvality, zlepšení systému vyhledávání agentur pro zadavatele a povinnost upřednostňovat autorizované tlumočnické při přidělování zakázek. Vedle mnoha jiných důvodů pro vznik registru a zavedení kontroly nad činností a kvalitou tlumočnických agentur hraje svou roli i skutečnost, že většina prostředků na tlumočnické služby při úředních jednáních pochází z daní občanů. Je logické, že veřejné prostředky by měly být vynaloženy na kvalitní a vzdělané tlumočnické, pokud jsou pro daný jazyk k dispozici.

Nejvhodnější organizací pro zřízení a správu registru nad agenturami se zdá být Obchodní komora. Ta dosud spravuje registr autorizovaných tlumočnicků, nicméně kontrola nad zbývající většinou tlumočnicků doposud schází, stejně jako chybí možnost jejich postihu v případě provinění. Tlumočnické agentury dostávají povolení k činnosti naprosto stejným způsobem jako provozovatelé ostatních volných živností. Vládní komise proto navrhla, aby živnostenské oprávnění bylo vydáváno pouze těm organizacím, které splní požadovaná kritéria kvality, což jinými slovy znamená, že konkrétní tlumočníci pracující pro jmenovanou agenturu musejí mít potřebné znalosti a především tlumočnické vzdělání či dokonce autorizaci (pokud je to v konkrétním jazyce možné). Konečná podoba kritérií ale nebyla zatím stanovena. Celkově by zákon tohoto typu přinesl redukci počtu tlumočnických agentur i jejich zkvalitnění.

Orgán, který by měl kontrolu a vydávání licencí k provozování činnosti na starost, by zároveň získal pravomoc licence v případě porušení zákona odebrat. Nižší formou postihu by bylo napomenutí nebo pokuta. Pokud by jakákoliv agentura vykonávala činnost bez licence, kontrolní orgán by byl rovněž oprávněn uložit pokutu a nařídit zastavení nelegální činnosti. Provoz kontrolního orgánu by byl financován z ročních členských poplatků za registraci.

Doporučení rovněž obsahují vytvoření obdoby etického kodexu tlumočnicků *God tolkservicesed*, který byl skutečně v roce 2006 přijat Radou pro tlumočnický servis a řídí se jím tlumočnické agentury v Radě sdružené. Dodržování kodexu je dobrou známkou pro samotné agentury a zákazníkům se tak dostalo dalšího vodítka, jak rozeznat kvalitní tlumočnickou organizaci od nekvalitní. Na vytvoření kodexu se podílely samy agentury i zástupci veřejné správy.

2.3.5.1. Tlumočnická agentura *Semantix*

Většina z celkového počtu přibližně 60 tlumočnických agentur zaměstnává méně než deset tlumočnicků. Od 70. let fungují dodnes dvě velké tlumočnické agentury, *Švédský tlumočnický svaz* (Sveriges tolkförbund – STOF) a *Říšský svaz autorizovaných tlumočnicků* (Auktoriserade Tolgars Riksförbund), které vždy sdružovaly přední tlumočníky. Prvně jmenovaný svaz vznikl v roce 1975 a jeho prvním tajemníkem se stal Helge Niska, tlumočnický badatel a donedávna i pedagog na TÖI ve Stockholmu. *STOF* sehrál ve formování švédského tlumočnictví klíčovou roli, neboť průběžně pořádal doplňující vzdělávací kurzy zdravotnické

a soudní specializace pro činné tlumočníky.⁶¹ Byl to také STOF, kdo se významným způsobem zasadil o vznik nového tlumočnického institutu a kdo má v neposlední řadě zásluhu i na obecné diferenciaci tlumočnických honorářů v závislosti na získaném vzdělání a kvalifikaci.

Největší a nejúspěšnější agenturou v zemi je dnes ale společnost *Semantix*, která svými ambicemi a rozsahem dosahuje evropského formátu. Tuto agenturu předkládáme jako modelový příklad všestranně fungující tlumočnické společnosti. Díky manažerce ústřední kanceláře máme možnost seznámit se blíže s jejím fungováním. Vedle šesti center v domácím Švédsku (Malmö, Göteborg, Norrköping, Stockholm, Uppsala, Umeå) má firma též tři kanceláře ve Finsku a jednu v Norsku. Sídlem společnosti je univerzitní město Uppsala, kde se nacházejí ještě tři další konkurenční tlumočnické agentury, které se však nemohou rozsahem své činnosti s touto agenturou srovnávat. *Semantix* se opírá o solidní tradici, sahající až do roku 1969. Za tu dobu si agentura vytvořila základnu více než 4500 zaměstnanců a spolupracovníků – tlumočnicků, ale také překladatelů a jazykových lektorů.

Semantix se snaží získávat především zkušené autorizované tlumočníky a v jejich řadách figuruje mnoho tlumočnicků se speciální tlumočnickou autorizací. Agentura je většinou schopná v krátkém čase vyslat tlumočníky přímo na místo zakázky, v některých případech to ale není možné ani žádoucí. To nás přivádí k dosud jen letmo zmíněné formě tlumočení, totiž k tlumočení po telefonu. V některých případech, zvláště jde-li o odlehlé oblasti nebo časovou tíseň, je jediným východiskem tlumočení prostřednictvím telefonu. Klíčovou roli v tomto procesu hraje právě oněch šest vyjmenovaných švédských kanceláří, které slouží zároveň jako telefonní ústředny pro spádové oblasti. Často jsou volajícími pracovníci služby první pomoci nebo policisté. Ve Švédsku je samozřejmostí, že pracovníci záchranného integrovaného systému disponují kontakty na renomované tlumočnické agentury, které mohou telefonické tlumočení okamžitě zprostředkovat. Někdy je naopak dostatek času se na tlumočení připravit a termín pro telefonický hovor může být sjednán s předstihem.

Pokud odhlédneme od tradičních tlumočnických zakázek, jako jsou konferenční a komunitní konsekutivní tlumočení, kterým se *Semantix* rovněž zabývá, tvoří hlavní náplň dva druhy tlumočení, již se telefonické komunikace přímo týkají. V obou případech je prvotním

⁶¹ Součástí těchto kurzů byly i zahraniční stáže při soudech a ve zdravotnických zařízeních s cílem obeznámit tlumočníky s realitami a prostředím, odkud žadatelé o azyl a přistěhovalci pocházejí.

kontaktním místem kancelář/telefonická ústředna. Zde⁶² jsou příchozí hovory zákazníků řazeny do fronty dle pořadí, v kterém se dovolali. Žádný z hovorů nesmí zůstat bez osobní odezvy déle než 60 sekund, program vše pečlivě hlídá.

System přiřadí volajícímu vhodného operátora, který jej vyslechne a navrhne další postup. Operátoři jsou vyškolení pracovníci, ovládající kromě švédštiny minimálně jeden či více světových jazyků a specializující se na určitou oblast imigrace ve Švédsku. Tito pracovníci nejsou sami tlumočníky, ale mají seznamy „svých“ prověřených tlumočnicků, kterým zakázky přidělují. Tlumočníci běžně v kancelářích přítomni nejsou, výjimkou jsou nouzové situace, kdy je pro zákazníka nejpohodlnější setkat se s tlumočnickem přímo v kanceláři. V běžné praxi tlumočníci ovšem pracují z domova díky telefonnímu a internetovému spojení. Tlumočnick má možnost nabízenou zakázku po prostudování podrobností přijmout nebo odmítnout. Zde se teprve zakázky dělí na telefonické, tedy tlumočené prostřednictvím telefonního spojení na dálku, a na zakázky přes telefon pouze zprostředkované, na které se váže pozdější osobní kontakt mezi zákazníkem a tlumočnickem.

Minimální sazba za všechny druhy telefonického tlumočení je půl hodiny, ačkoliv se může jednat o mnohem kratší dobu hovoru. Finanční stránku řeší klient s tlumočnickou kanceláři, která se s tlumočnickem vyrovná po odevzdání výkazu o tlumočení. Výkaz je možné průběžně aktualizovat a sledovat pomocí vlastního počítačového programu, do kterého mají přístup tlumočnick i kancelář. Některé zakázky jsou dlouhodobějšího charakteru, proto je nutné zaznamenávat průběžně jejich vývoj. Historie každé zakázky se takto uchovává jako důkaz pro případný audit nebo reklamaci ze strany zákazníka. Software neumožňuje, aby zakázky viděli na svých obrazovkách všichni připojení tlumočníci, nýbrž jen jeden konkrétní tlumočnick, který dostal zakázku přidělenou od operátora. Pokud tlumočnick o nabídku práce neprojevív zájem nebo ji odmítne, vybere operátor jiného vhodného tlumočnicka. Předchází se tak nezdravému přetahování tlumočnicků o zakázky, na druhou stranu mají ovšem operátoři ve svých rukou nemalou rozhodovací pravomoc, zejména pak u velkých jazyků, pro které firma disponuje větším počtem tlumočnicků.

Pozici největší skandinávské tlumočnické agentury si Semantix upevnil během posledních let fúze a postupným skupováním menších, lokálních agentur. Součástí společnosti se v květnu 2010 stala i největší konkurenční agentura specializující se na

⁶² Veškeré poznatky o chodu kanceláře pramení z osobní návštěvy uppsalské centrály společnosti a z podrobného výkladu manažerky centrály, Isabelle Fors.

konferenční tlumočení, *ACC Global's conference interpreting operations*. Na poli komunitního a telefonického tlumočení se agentuře dostalo nedávno ocenění od vůbec nejvýznamnějšího zadavatele tlumočnických zakázek v zemi, Imigračního úřadu. Jeho 21 regionálních kanceláří hodnotilo nezávisle na sobě celkem 19 tlumočnických agentur na základě nejrůznějších kritérií a v rámci poskytovaných služeb v deseti nejužívanějších přistěhovaleckých jazycích. Semantix obdržel nejvyšší možné hodnocení ve všech regionech a stal se tak primární spolupracovníkem Imigračního úřadu v oblasti tlumočnických služeb.

2.4. ŠVÉDŠTINA V EVROPSKÉ UNII

2.4.1. Konferenční tlumočení v evropských institucích

Ještě počátkem 90. let nepatřila švédština při mezinárodních konferencích mezi časté pracovní jazyky a na celém světě nebylo více než 25 konferenčních tlumočnicků se švédštinou jako jazykem A. Pracovní zakázky této skupiny tlumočnicků se omezovaly na jednotlivá obchodní jednání při zahraničních výjezdech či na mezinárodní konference v samotném Švédsku. Švédština byla a je vedle toho pracovním jazykem při setkáních nordických partnerů, jak je zakotveno v úmluvách Severské rady.

TÖI, jenž měl již tehdy výchovu veškerých tlumočnicků v zemi na starost, otevřel vůbec první kurz konferenčního tlumočení v akademickém roce 1993/94, aby v jistém smyslu pojistil případné „ano“ v plánovaném referendu o vstupu do Evropské unie (1994) alespoň minimálním počtem konferenčních tlumočnicků. Jednalo se o pilotní kurz, v té době pouze jednosemestrální a postgraduální, určený pro vystudované komunitní tlumočnický a stávající konferenční tlumočnický, kteří si potřebovali svoje dovednosti prohloubit. Kurz byl veden zkušenými konferenčními tlumočnický, převážně členy mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků AIIC⁶³, kteří měli jeho koncepci plně v kompetenci. Ihned po kladném výsledku referenda započalo plánování dalšího kurzu konferenčního tlumočení.

Po přistoupení Švédska k programu *European Masters in Conference Interpreting* byl kurz prodloužen na osm měsíců. Jak zaznělo v kapitole 2.1.4.3., dnes je na výběr ze dvou- a čtyřsemestrálního studia, ovšem není jisté, zda některý z těchto programů bude z důvodů zájmu a kvality přihlášených uchazečů otevřen.

2.4.2. Postavení švédštiny v evropských institucích

Během prvních let členství Švédska v Evropské unii se ukázalo, že při zasedáních pracovních skupin a výborů v Evropské komisi a radě zaostává četnost tlumočení do švédštiny (potažmo i do dánštiny a finštiny) za všemi ostatními jazyky evropské patnáctky. Při stoprocentní účasti anglického, německého a francouzského tlumočení na všech zasedáních a více než 85% zastoupení nizozemštiny, italštiny a španělštiny zaznívala švédština pouze na čtvrtině veškerých zasedání Rady a ještě řidčeji při jednáních v Evropské

⁶³ V současné době (2010) je v této organizaci registrováno 113 tlumočnicků se švédštinou (z toho A – 38, B – 13, C – 62).

komisi.⁶⁴ Švédština ustoupila při vystoupeních švédských politiků především díky zažitému zvyku používat na mezinárodním poli angličtinu, bez ohledu na skutečnou jazykovou úroveň mluvčího. Konferenční tlumočníci se snažili upozornit švédské úřady na neradostný vývoj situace, především na pozadí odlišného vývoje v tlumočnických kabinách nových členských států EU po rozšíření v letech 2004 a 2007. Politici z těchto států využívají tlumočení ze (a do) svých rodných jazyků v daleko větší míře než jejich švédští kolegové, což může být dáno jednak menší znalostí angličtiny či dalšího světového jazyka, ale také například snahou podpořit rodný jazyk v orgánech EU. Naproti tomu švédští politici nebyli navyklí slýchat švédské tlumočení už od počátků OSN, jejímž druhým generálním tajemníkem byl v letech 1953 – 1961 právě Švéd, Dag Hammarskjöld.

Tuto situaci by měl částečně zlepšit nový švédský jazykový zákon, který vstoupil v platnost 1. července 2009. Ten poprvé uznal švédštinu oficiálním jazykem země a přiznal všem lidem právo na její používání ve všech oblastech společnosti, tedy i v evropských institucích. Praktický dopad ale tento zákon na evropské tlumočení zatím nemá, seriózní zhodnocení by vyžadovalo delší časový odstup. V podstatě lze konstatovat, že používání švédštiny v evropských orgánech závisí na konkrétním uživateli, jeho znalostech světových jazyků, ambicích či na dosavadní délce mandátu. Někteří poslanci EP mluví švédsky při všech vystoupeních, jiní téměř nikdy.

2.4.3. Švédština v Generálním ředitelství pro tlumočení DG SCIC

Švédsko přebralo v druhé polovině roku 2009 po České republice předsednictví v Radě Evropské unie. Švédská kabina SCIC, zaštiťující tlumočnický servis v Evropské komisi i Radě, měla za úkol zajistit dostatečný počet konferenčních tlumočnicků pro veškerá jednání v rámci švédského předsednictví. Stockholmský TÖI nemohl poskytnout žádné čerstvé konferenční tlumočnický, neboť nejbližší dvouletý kurz konferenčního tlumočení je naplánován až na podzimní semestr 2010⁶⁵. Největší podíl švédského tlumočení připadl za celý rok 2009 jednáním Rady (76%), dále Evropského hospodářského a sociálního výboru (11%) a Evropské komise (9%). Na konci roku 2009 čítala švédská kabina celkem 21 stálých tlumočnicků, z nichž čtyři přišli během uplynulého roku v rámci plánovaného navýšení stavu pro předsednictví, a 42 smluvních tlumočnicků (angl. *freelance* - na volné noze), jejichž řady

⁶⁴ Vládní zpráva 1998/99:6, *Zpráva o činnosti Evropské unie za rok 1998*.

⁶⁵ Bude se jednat v pořadí o osmý kurz konferenčního tlumočení za celou dobu existence institutu.

se v průběhu roku rozšířily o tři nové tlumočnický. 40% veškerého tlumočení v roce 2009 bylo pokryto smluvními tlumočnický, což znamená mírný pokles o 3% ve srovnání s rokem 2008.

V současné době je švédská kabina schopna pokrýt všechny původní jazyky EU před rozšířením v roce 2004, ovšem panuje mírný nedostatek tlumočnicků s pasivní (C) němčinou a nizozemštinou a aktivní (B) angličtinou a francouzštinou. V průměru ovládá každý ze stálých tlumočnicků 3,89 jazyky na pasivní úrovni (C). Celkově je v DG SCIC registrováno 228 tlumočnicků se švédštinou jako pasivním jazykem (C), z čehož 80 tlumočnicků jsou stáli zaměstnanci DG SCIC. Průměrný věk stálých tlumočnicků ve švédské kabině je 41,92 let, oproti průměrnému věku 48,32 let u smluvních tlumočnicků.

Je běžnou praxí, že tlumočnický, kteří neuspěli u vstupních testů pro práci ve DG SCIC, se tam hlásí opakovaně. V letech 2005 a 2006 byly výsledky vstupních testů do DG SCIC obzvlášť neuspokojivé, ale nemožnost náboru z jiných zdrojů vedla vedoucí švédské kabiny k výzvam směrem k neúspěšným kandidátům, aby se důkladně připravili a znovu se pokusili o složení vstupních testů. Totéž platí i pro čerstvé autorizované absolventy TÖI, kteří se nezřídka hlásí o práci tlumočnicka při evropských institucích ihned po obdržení autorizace.

Dnes je díky rozvoji digitálních médií možné sledovat například přenosy z jednání Evropského parlamentu živě nebo ze záznamu, ale před několika lety sloužila k přípravě tlumočnicků knihovna nahrávek projevů, kterou bylo možné využívat ve Stockholmu i v Bruselu. Kandidáti na post evropských tlumočnicků měli rovněž možnost přípravy ve skutečných „němých“ kabinách při bruselských jednáních pracovních skupin Rady, kde jim byli lektory stávající tlumočnický švédské kabiny DG SCIC. Díky veškerým těmto počínům přibylo na seznam švédských „freelance“ tlumočnicků před švédským předsednictvím šest nových jmen.

2.4.4. Švédská kabina v Evropském parlamentu (DG INTE)

V současné době čítá švédská kabina v Evropském parlamentu (EP) 17 stálých a 35 – 40 smluvních tlumočnicků. Toto rozmezí je dáno různorodostí pracovních kontraktů a četností pracovního vytížení. Dokonce i tři ze stálých tlumočnicků mají poloviční až třičtvrtěční pracovní úvazky z důvodů mateřské dovolené či částečného důchodu. Proto můžeme s určitostí stanovit počet stálých tlumočnicků s plným pracovním úvazkem na 14.

Na rozdíl od SCIC se od tlumočnicků v EP nevyžaduje tlumočení oběma směry (retour), ačkoliv řada z nich jazyky B má. V době těsně po přistoupení Švédska k Evropské unii bylo nezbytné vypomoci při švédských projevech retourem,⁶⁶ ale postupně si mnoho tlumočnicků přibralo švédštinu jako další cizí jazyk a tento problém odpadl.⁶⁷ Po sečtení veškerých jazyků C dojdeme k průměru 3,93 jazyky na tlumočnicka, přičemž jeden z tlumočnicků má jazyky pouze dva, zatímco dva z tlumočnicků uvádějí naopak plných sedm jazyků C. Při počátečním nedostatku švédských konferenčních tlumočnicků bylo možné úspěšně složit vstupní test do EP s pouhými dvěma jazyky, dnes je minimální požadavek kombinace třech jazyků úrovně C.⁶⁸

Zatímco tlumočnický servis SCIC musí vždy pružně zareagovat s ohledem na úřední jazyk nadcházející předsednické země, skladba a vyvážení jazyků v rámci EP je stabilní a jednotlivá předsednictví se na vytížení té které kabiny projeví jen minimálně. Harmonogram tlumočnicků v EP se řídí cyklem čtyř týdnů, během nichž se poslanci nacházejí na různých místech a vykonávají rozličnou činnost. Z pohledu samotných tlumočnicků jsou nejnáročnější plenární zasedání EP ve Štrasburku, kdy je nutné zapojit celý tlumočnický aparát, včetně *freelance* tlumočnicků. Vystoupení řečníků nesmí přesáhnout určený limit, což často vede k extrémně rychlým, zpravidla čteným projevům a pro tlumočnický to znamená nesmírně vysokou psychickou zátěž.

⁶⁶ Tlumočnick tlumočí simultánně především do mateřského jazyka, nicméně pokud je jeho znalost cizího jazyka na výborné úrovni (B), může tlumočit mateřský jazyk do jazyka cizího – čemuž se říká „retour“. Tato praktika se používá zejména u malých jazyků, u kterých je obtížné sehnat tlumočnický, a tlumočí se zpravidla do některého ze světových jazyků. Přetlumočený projev je následně tlumočen do dalších jazyků (relay). Tlumočnick, který jako jediný tlumočí přímo z originálu, se nazývá „pilot“.

⁶⁷ Ještě markantněji se nutnost retouru projevovala v počátcích u finštiny, která se rovněž objevila jako nový jazyk EU v roce 1995. Vzhledem k množství švédsky hovořících finských tlumočnicků se v počátcích využívalo jako pilotního jazyka švédštiny, ale hlavně také angličtiny, francouzštiny a španělštiny.

⁶⁸ Nejbližší termín vypsaní konkurzu na tlumočnický do švédské kabiny v Parlamentu EU je naplánován na rok 2011 nebo dokonce 2012.

2.5. VOJENSKÉ TLUMOČNICTVÍ

Ačkoliv jsme uvedli, že Tlumočnický a překladatelský institut ve Stockholmu zaštiťuje veškerou výuku komunitního a konferenčního tlumočení, existuje přeci jenom oblast, která je zcela mimo jeho kompetenci – tlumočení pro vojenské účely. Ačkoliv pedagogové z TÖI pravidelně přednášejí na uppsalské vojenské tlumočnické škole (a naopak), vojenské tlumočnictví se řídí odlišnými pravidly a je financováno z rozpočtu Ministerstva obrany.

Navzdory neúčasti ve druhé světové válce mělo Švédsko vždy armádu a fungující ministerstvo obrany, pod něž spadala například i výzvědná služba. Desítky lidí s prvotřídními jazykovými znalostmi byly ministerstvem angažovány v nejrůznějších operacích. Jelikož byl poválečný svět brzy rozdělen na dva nepřátelené bloky, muselo západně orientované Švédsko udržovat dostatečný počet jazykově vybavených lidí ve službách ministerstva obrany. Roku 1951 vznikla organizace *Velitelství vojenského tlumočení* (Befälsföreningen Militärtolkar), jež sdružovala převážně naturalizované přistěhovalce a akademicky vzdělané Švédy, kteří za druhé světové války pracovali jako vojenští tlumočníci. Při zahájení činnosti čítala organizace 108 tlumočnicků. Bylo ale zároveň nutné průběžně doplňovat stavy mladými muži a to převážně ze švédských řad, jelikož východní hranice již nedovolovala volný pohyb obyvatel především ze Sovětského svazu; je pochopitelné, že hlavní pozornost byla soustředěna právě k této zemi.

Z těchto důvodů byla již v roce 1957 v Uppsale zřízena *Vojenská tlumočnická škola* (Försvarets tolkskola)⁶⁹, která měla pomocí intenzivní jednoleté výuky vychovávat nástupce tlumočnických válečných veteránů. Právě tito služebně starší tlumočníci tvořili značnou část pedagogického sboru v nově otevřené tlumočnické škole. Švédsko do *NATO* sice nikdy nevstoupilo, ale spolupracovalo a spolupracuje úzce s tímto paktem při společných mírových operacích v rámci programu *Partnerství pro mír*, což samo o sobě podmiňuje existenci a smysl vojenských tlumočnicků.

Podmínkou k přijetí do kurzu vojenského tlumočení byla od vzniku v roce 1957 do června letošního roku (2010) prakticky pouze splněná základní vojenská služba; do kurzů se dříve nemohly hlásit ženy. 1. července 2010 byla ale obecná branná povinnost pro muže od 18 – 24 let zrušena a muži i ženy se mohou hlásit ke službě v armádě pouze dobrovolně. Tím pádem je tato dosavadní preambule vyňata i z požadavků Vojenské tlumočnické školy.

⁶⁹ Původní název zněl *Arméns tolkskola* (Armádní tlumočnická škola).

Jak jsme již zdůraznili, činnost vojenských tlumočnicků byla od počátků zaměřena k Sovětskému svazu a ruština byla jejich primárním cizím jazykem. I na Vojenské tlumočnické škole se vyučovala od počátků pouze ruština a toto monotematické zaměření přetrvalo až do roku 2006, kdy byla výuka rozšířena ještě o arabštinu a dari. Podobně jako na ostatních jazykových školách je i na této v dnešní době předpokladem, že studenti ovládají též angličtinu. Budoucí tlumočníci absolvují kurzy konsekutivního tlumočení (simultánní tlumočení zcela chybí), techniky vedení rozhovoru a výslechu a především psychologickou přípravu zaměřenou na zvládnutí konfliktních situací.

Předchozí znalost studovaného jazyka není dle jednoho ze sedmi tamních pedagogů, tlumočnicka ruského jazyka Magnuse Dahnberga, nutná a požadovaná – intenzita jednoletého kurzu tento počáteční handicap vyváží. Zájem o vojenské tlumočení je stabilní a každým rokem je ke studiu tlumočení ve třech stávajících jazycích přijato celkem 30 studentů.

2.6. OSOBNOSTI ŠVÉDSKÉ TEORIE TLUMOČENÍ

Švédská translatologie, jejíž je tlumočnictví součástí, nepředstavuje v Evropě tak výraznou linii jako například translatologie francouzská (např. Seleskovitch, Gile), německá (např. Kade, Jäger) nebo ruská (např. Černov, Širjajev). Nenajdeme v ní objevné tlumočnické modely, ale spíše nový způsob pohledu na roli tlumočnicka v komunikaci mezi dvěma stranami, což vychází z primárního zaměření švédské translatologie na komunitní tlumočení. Jen málokterá země věnuje výchově komunitních tlumočnicků takové úsilí a prostředky jako právě Švédsko, což pramení jak z dlouhodobého demografického vývoje země, tak i z platné legislativy ukládající úřadům přizvat k jednáním s cizojazyčnými osobami tlumočnický.

Mnohokrát zmiňovaný stockholmský institut TÖI je společným jmenovatelem třech výrazných osobností švédské translatologie, které si v této kapitole představíme. Všichni tři jsou prvotřídními odborníky, kteří dosáhli v posledních desetiletích evropského uznání.

2.6.1. Cecilia Wadensjö

Profesorka Cecilia Wadensjö patří v současnosti mezi nejznámější švédské translatology publikující nejenom doma, ale i v prestižních zahraničních edicích.

Na počátku její tlumočnické dráhy byl zájem o ruskou literaturu, díky níž se Cecilia Wadensjö na gymnáziu přihlásila do kurzu ruštiny a ve studiu slovanských jazyků pokračovala na prestižní univerzitě v Uppsale a prostřednictvím ročního stipendia též na univerzitě v Moskvě. Následovalo třísemestrální studium tlumočnictví na Stockholmské univerzitě (ještě před vznikem TÖI), po kterém získala status autorizované tlumočnice ruštiny (1978).

Jako tlumočnice se Wadensjö živila mnoho let a získala tak cenné zkušenosti a materiály pro doktorské studium na *Katedře tematických studií* (Tema Kommunikation) na Univerzitě v Linköpingu, která se specializuje na sociologii, antropologii a jazykovědu. Zde se věnovala výzkumu pod vedením vynikajících odborníků, svých pozdějších kolegů, profesorů Pera Linella a Karin Aronsson. Tématem jejího doktorského studia byl tlumočený rozhovor mezi pacientem a lékařem v oblasti zdravotnictví a rovněž mezi imigrantem/přistěhovalcem a policejními orgány; celkem zpracovala přes 40 hodin nahraného materiálu. Jak sama říká, neměla k dispozici žádnou předchozí studii, na které by mohla

stavět. Většina prací první poloviny 80. let zkoumala kognitivní procesy z hlediska tlumočnicka, nikoli jako interakci více zúčastněných stran. „*Hodlala jsem znázornit tlumočení jako komunikační situaci, jež představuje souhru mezi vícero lidmi, a nikoli jako překlad textu. Význam dávají slovům účastníci rozhovoru v konkrétních situacích a to jak pro sebe, tak pro ostatní.*“⁷⁰ Její doktorská práce, obhájená v roce 1992, se dočkala publikace v prestižním nakladatelství Longman pod názvem *Tlumočení jako interakce* (1998, *Interpreting as Interaction*) a dosud představuje autorčin největší mezinárodní literární počín.

Po dokončení doktorského studia přednášela Wadensjö na téma mezilidská komunikace, a to jak na Univerzitě v Linköpingu, tak jako hostující lektor v rámci nejrůznějších tlumočnických kurzů v zemi. Současně se i nadále věnovala translatologické výzkumné práci, v níž se zaměřila na interaktivní stránku tlumočení. V tomto duchu se nese i její druhá hlavní knižní publikace, švédsky psaná *Kontakt prostřednictvím tlumočnicka* (1998, *Kontakt genom tolk*). Obě zmíněné knihy se dívají na tlumočení nikoli jako na vlastní výkon tlumočnicka z pohledu jeho samého, nýbrž jako na mnohostrannou, zprostředkovanou komunikaci mezi tlumočnickem a oběma stranami. Wadensjö míní, že role tlumočnicka je nekonformní, tzn. pokaždé trochu jiná. „*Tlumočnick si musí uvědomit svoji pozici v širších souvislostech, přizpůsobit se novým okolnostem a to vyžaduje flexibilitu.*“⁷¹ Toto tvrzení je jistě pravdivé ve většině tlumočnických situací, ale zejména platí pro komunitní tlumočení mezi dvěma stranami, spíše než pro konferenční tlumočení v kabině, skýtající tlumočnickovi značnou anonymitu.

Na Univerzitě v Linköpingu dosáhla Wadensjö titul docentky a stala se hlavní postavou snah o získání akreditace pro kurz konferenčního tlumočení. První kurz byl naplánován pro akademický rok 2008/2009, ale pro nedostatek zájmu z jeho otevření sešlo. To byl patrně i jeden z důvodů, proč na podzim roku 2009 Wadensjö přijala profesuru na Tlumočnickém a překladatelském institutu ve Stockholmu, kde v současné době působí.

2.6.2. Helge Niska

Jméno Helgeho Nisky zaznělo v průběhu této práce několikrát v různých souvislostech a proto nesmí chybět ani v tomto výčtu nejvýznamnějších švédských tlumočnických teoretiků.

⁷⁰ Tolktutbildning i samverkan, 2006.

⁷¹ *ibid.*

Budoucí jazykové zaměření měl Helge Niska částečně předurčeno rodištěm – dětství prožil v severním Švédsku v bezprostřední blízkosti finské hranice a vyrůstal tak v dvojjazyčném prostředí, což se podepsalo na perfektním zvládnutí finštiny. Na univerzitě v Uppsale studoval ruštinu a právo a na Stockholmské univerzitě absolvoval jeden z vůbec prvních kurzů komunitního tlumočení (finština). Po studiích začátkem 70. let pracoval Niska jako tlumočník a úředník v uppsalském imigračním centru a organizoval rané tlumočnické kurzy. Niska se podílel na klíčové iniciativě profesionálních tlumočnicků za zavedení tlumočnické autorizace, jež se stala skutečností v roce 1976. O rok dříve se stal Niska prvním tajemníkem STOF (viz kapitola 4.5.1.) a současně ve Vrchním školském odboru řídil sekci přípravy komunitních tlumočnicků na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích až do roku 1986. Právě v tomto roce byl na Stockholmské univerzitě založen TÖI, který tuto gesci převzal, a Niska zde nastoupil jako zástupce ředitele.

Po celou dobu svého působení na TÖI (1986 – 2009) byl Niska především jazykovým lektorem se zaměřením na terminologii a odborný překlad, vyučoval též počítačem podporovaný překlad a teorii tlumočení. Každým rokem (včetně roku 2010) zasedal v odborné komisi při přijímacích i závěrečných zkouškách kurzů komunitního i konferenčního tlumočení.

Mezinárodní uznání si ovšem Niska získal zejména svoji badatelskou činností, již mu umožnil rozsáhlý, státem financovaný výzkumný projekt zaměřený na překlad a tlumočení. Niskův největší přínos spočívá v aplikaci textově-lingvistických modelů na studium simultánního tlumočení. Zároveň se zabývá výzkumem diskurzu, psycholingvistiky a sociolingvistiky ve vztahu k zprostředkované komunikaci, tedy překladu a tlumočení. Niska tak zužitkoval svoje předchozí zkušenosti práce s přistěhovalci a sociálně slabými v 70. letech. V jeho bibliografii nenajdeme sice knižní monografie, ale na druhou stranu je autorem učebních materiálů, skript, glosářů, metodických příruček, odborných článků apod. Jeho příspěvek přednesený na 4. Mezinárodní tlumočnické konferenci ve Stockholmu v květnu 2004 uzavírá knižní sborník z této konference vydaný nakladatelstvím *John Benjamins*.

Na přelomu tisíciletí působil Niska externě v JAR, poté co tam byla zahájena výuka komunitního tlumočení. Prostřednictvím spolupráce s Mezinárodním soudním dvorem v Haagu se do Afriky vrátil ještě v roce 2004, kdy v Čadu organizoval tlumočnický aparát v rámci vyšetřování válečných zločinů v Darfúru. Po vstupu Švédska do EU se Niska podílel na mnoha evropských projektech na poli překladu a tlumočení a vystupoval na řadě

konferencí po celé Evropě. Od roku 2009, kdy odešel do důchodu, se Helge Niska naplno věnuje překládání z angličtiny, dánštiny, finštiny a norštiny.

2.6.3. Birgitta Englund Dimitrova

Posledním z trojice významných osobností švédského tlumočnictví je slavistka Birgitta Englund Dimitrova. Vystudovala ruštinu, bulharštinu a makedonštinu a studium zakončila dizertací na téma kontrastivní syntax bulharštiny a makedonštiny.

Tlumočení a překladu se začala věnovat neplánovaně, bulharština a makedonština patřily v 80. letech ve Švédsku k exotickým jazykům a Englund Dimitrova dostávala zakázky především z průmyslového odvětví, jelikož mnoho lidí zmíněné jazyky neovládalo. Englund Dimitrova působila s přestávkami na Stockholmské univerzitě jako lektorka bulharštiny a zároveň se zabývala otázkami interakce v tlumočení. Od roku 1986 se na téže univerzitě věnovala naplno výzkumu tlumočení a překladu.

Nejvýznamnějším plodem jejího výzkumu se stala ve své době průlomová práce *Když dva hovoří s pomocí třetího - interakce a non-verbální komunikace u lékaře za asistence tlumočnicka* (När två samtalar genom en tredje - interaktion och icke-verbal kommunikation i medicinska möten med tolk, 1991). Autorka sama přiznává, že bylo chybou vydat knihu ve švédštině, jelikož nemohla nikdy dosáhnout věhlasu za hranicemi severských zemí. Nepomohlo bohužel ani publikování několika anglicky přeložených statí v prvním svazku tlumočnických přednášek *The Critical Link I* (1997).

Největší prací posledních let se stala anglicky psaná monografie *Odbornost a explicitace v překladatelském procesu* (Expertise and Explicitation in the Translation Process, 2005), jež se dívá na míru odbornosti a zkušenosti překladatelů v jejich přístupu k uchopení textu a využívání explicitace.

V roce 1994 nastoupila Englund Dimitrova na TÖI, kde působí dodnes a na jehož dnešní podobě nese obrovský podíl. V roce 2006 se na tomto institutu stala profesorkou translologie. Sama vedla za svou pedagogickou kariéru již několik dizertačních prací svých studentů s tematikou překladu, nicméně v rámci jiných kateder. Jejím doposud nesplněným cílem je moci vést vědecký translologický program pro doktorandy, jež dosud ve Švédsku chybí.

3. NORSKO

Až dosud byla pozornost věnována výhradně Švédsku, nicméně s občasným přesahem do ostatních severských států. Ačkoliv stojí Švédsko v popředí této práce, je nezbytné doplnit celkový obraz skandinávského tlumočnictví o dvě další země – Norsko a Dánsko. Norsko, jemuž se na následujících stranách budeme věnovat, se v mnoha ohledech podobá Švédsku: geografickou rozlohou a polohou, administrativním členěním, státním zřízením, přístupem k přistěhovalecké otázce a potažmo i důrazem na komunitní tlumočení, kde se Norsko od svého východního souseda v mnohém inspirovalo.

3.1. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ

Potřeba kontinuálního vzdělávání tlumočnicků pro veřejný sektor vyvstává z nutnosti dostát znění některých norských zákonů vztahujících se k právu občanů na vlastní jazyk či imigračních zákonů, stejně tak z důvodu plnění mezinárodních konvencí jako jsou *Evropská úmluva o lidských právech* či *Severská jazyková konvence*. Historie norského tlumočnického vzdělávání nesahá tak hluboko do minulosti jako v případě Švédska, což je podmíněno odlišným vývojem imigrace, jež hraje vždy klíčovou roli v potřebě výchovy komunitních tlumočnicků.

3.1.1. 1985 – 2003

V roce 1985 zřídilo tehdejší *Ministerstvo pro kraje a práci* (Kommunal- og arbeidsdepartementet) jednosemestrální tlumočnický kurz na *Univerzitě v Oslo* (Universitetet i Oslo - UiO). Kurzy byly většinou otevírány jen pro jeden či dva jazyky a mezi léty 1985 a 2003 absolvovalo studium na 180 tlumočnicků v celkem 11 jazycích (albánština, arabština, finština, hindština, perština, polština, srbochorvatština, španělština, turečtina, urdština a vietnamština). V letech 1993 – 1996 existoval souběžně ještě další vzdělávací program na třech regionálních vysokých školách (Agder, Finnmark a Volda), jímž úspěšně prošlo asi 50 tlumočnicků v osmi jazycích (albánština, arabština, finština, francouzština, kurdština, somálština, srbochorvatština a tamilština). Záměrem bylo decentralizovat tlumočnickou výuku, avšak *Cizineckému odboru Ministerstva spravedlnosti a vnitra* (Utlendingsdirektoratet - UDI), jenž byl v té době hlavním orgánem pověřeným zabezpečením tlumočnicků pro

potřeby veřejného sektoru, se nepodařilo projekt udržet déle než tři roky. Celkově absolvovalo do roku 2003 v Norsku přibližně 230 studentů minimálně jeden semestr tlumočnické vysokoškolské výuky v součtu 15 jazyků. Pokud vezmeme v potaz zdokumentovanou poptávku po 109 různých jazycích, pak je počet absolventů více než nedostatečný. Nepružnost vzdělávacího programu, který nenabízel nikdy více než dva jazyky současně, byla ještě podtržena překotným nárůstem přistěhovalectví.

UDI převzal úlohu imigračních pohovorů od policie v roce 2000 a v témže roce byl též zaveden *Dvojjazyčný test ToSPoT* (jeho skladbě se podrobně věnujeme v kapitole 3.2.). Od roku 2000 do roku 2005 se o složení testu pokusilo téměř 2500 lidí, z nichž uspělo pouhých 40%. Mezi neúspěšnými kandidáty se nacházelo též velké množství osob s tlumočnickou praxí u policie či soudu. Nepříznivé zjištění přimělo zodpovědné orgány ke změně koncepce vzdělávání tlumočnicků v Norsku.

3.1.2. 2003 – 2006

V roce 2003 byl zahájen na UiO první tříletý bakalářský tlumočnický program se záměrem otevřít každý rok jeden nový jazyk. Prvním v pořadí byla ruština (2003 – 2006), k jejímuž studiu se přihlásilo pouhých 15 uchazečů. O rok později byl otevřen kurz tlumočení norština/španělština (2004 – 2007) a jelikož se do něj přihlásilo jen 11 uchazečů, bylo v prosinci 2004 rozhodnuto, že v roce 2005 již další kurz otevřen nebude; oba probíhající kurzy dobehly nicméně podle plánu.

Nevýhodou prezenčního studia na přelomu tisíciletí byla existence jediného funkčního tlumočnického studia v Oslu, což v geograficky tak specifické zemi, jako je Norsko, vyžadovalo, aby studenti přesídlili do Osla alespoň po dobu trvání studia; pravidelné dojíždění nebylo možné časově zvládnout a pro studenty nebylo jistě ani finančně udržitelné. Ti se po absolvování studia často domů již nevraceli a vzdálené severní a západní kraje zůstávaly bez kvalifikovaných tlumočnicků.

3.1.3. 2004 – 2006

Právě enormní časové a finanční náklady na cestování učinily z Norska ideální zemi pro zavedení tlumočnického studia on-line. Na druhou stranu tlumočení je navýsost fyzickou,

kontaktní záležitostí, proto nebylo v počátcích vůbec jasné, zda bude nový program úspěšný. Norský model čerpal ze zkušeností z Kanady, tedy země neméně rozsáhlé a nerovnoměrně osídlené, kde bylo přistoupeno k zavedení on-line studia již na konci 90. let. Díky tomu se Norové mohli úspěšně vyvarovat problémů, na které Kanadčané narazili jako první. Když navíc vezmeme v potaz následující bleskový vývoj informačních technologií usnadňujících přenos obrazu a zvuku, jedná se o vysoce perspektivní odvětví terciárního vzdělávání.

V roce 2004 započal pilotní projekt internetového studia tlumočení na Univerzitě v Oslo financovaný *Ministerstvem pro kraje a regiony* (Kommunal- og regionaldepartementet, KR D) a UDI. Projektu se účastnily další tři instituce: *Univerzita v Bergenu*, *Vysoká škola v Jižním Trøndelagu* (Høgskolen i Sør-Trøndelag)⁷² a *Vysoká škola v Telemarku*.

Norský model je kombinací studia on-line a občasných víkendových setkání na univerzitní půdě. Jde o dvousemestrální distanční studium, jež atypicky začíná v lednu a končí v prosinci téhož roku, za jehož absolvování studentovi náleží 30 kreditů. Pro studium v délce pouhých dvou semestrů hovoří nutnost urychlené reakce na aktuální potřebu konkrétního jazyka na trhu, stejně jako předpoklad strukturovanosti tlumočnického studia, jehož je distanční program pouhou první fází; od tlumočnicka se požaduje kontinuální samostudium po celou dobu jeho kariéry.

Předpokladem pro studium je uchazečova jazyková vybavenost jak v norštině, tak v druhém jazyce. Stejně tak jsou prověřovány znalosti reálií obou zemí či jazykových oblastí, neboť samotné zvládnutí jazyka je pouze prvním, nikoli jediným předpokladem pro kvalitní tlumočnický výkon. Písemné jazykové přezkoušení má zcela očekávaně formu dvojjazyčného testu ToSPoT, podobně jako u přijímacích zkoušek k jiným formám studia tlumočnictví v Norsku. V ústní části vyslechne uchazeč několik celistvých úseků z norského textu, které ihned přetlumočí do druhého jazyka, po čemž následuje převod obdobného cizího textu do norštiny. Tato část má mimo jiné za úkol odhalit vyjadřovací schopnosti i osobnost uchazeče, jeho paměť, etický postoj, nakolik je jeho projev nervózní či suverénní, a zda dokáže přesvědčivě „zahrát“ roli tlumočnicka v nejrůznějších situacích. Jednotlivé disciplíny jsou známkovány na pětistupňové škále a v konečném součtu je třeba uspět minimálně ze 75%, aby byl uchazeč přijat ke studiu. V průměru projde přijímacím řízením úspěšně polovina

⁷² Sídlem vysoké školy i samotným centrem kraje je třetí největší norské město Trondheim.

uchazečů. V prvním roce činnosti se ke studiu čítajícím celkem 12 jazyků⁷³ přihlásilo 550 uchazečů a 246 z nich splnilo podmínky pro pozvání k přijímací zkoušce. 124 kandidátů bylo ke studiu přijato, 116 nakonec ke studiu nastoupilo a 94 jej úspěšně dokončilo. O rok později poklesla jmenovaná čísla zhruba o třetinu: 330 žadatelů v devíti jazycích⁷⁴, 146 uchazečů pozvaných k přijímací zkoušce, 85 přijatých, 79 nastoupivších a konečně 67 absolventů po obou semestrech.⁷⁵

O aktuální nabídce vyučovaných jazyků rozhoduje svojí poptávkou veřejný sektor a spektrum jazyků přihlášených uchazečů. Stává se, že je určitý jazyk zastoupen jedním či dvěma uchazeči, přičemž k otevření skupiny je zapotřebí minimálně deseti uchazečů. Většina uchazečů se hlásí z jihovýchodní části země, tedy z Osla a okolí, což je zapříčiněno vysokou koncentrací imigrantů právě v této oblasti. Věkové spektrum je mnohem různorodější než u klasického vysokoškolského studia; průměrný věk během prvních dvou let distančního studia (2004, 2005) byl 38, resp. 36 let. Vzhledem k rozličnému původu a věku uchazečů o distanční studium tlumočnictví byl stanoven minimální požadavek ukončené středoškolské docházky, tedy ekvivalent naší maturitní zkoušky. Obě pohlaví jsou mezi studenty zastoupena víceméně rovnoměrně.

Hlavním přínosem distančního studia tlumočnictví je vedle relativní finanční nenáročnosti zejména rozmanitost studentů a vzájemné předávání zkušeností z nejrůznějších vrstev společnosti, mnohem více než by tomu bylo u jazykově homogenních skupin. Cílem je pak připravit budoucí tlumočníky na práci v nejrůznějších sférách veřejné správy: u lékaře, v nemocnici, na sociálním odboru (vše okruhy především prvního semestru), na policii, u soudu nebo u azylového řízení (převážně v druhém semestru). Je třeba podtrhnout, že veškeré metody a aktivity jsou směřovány ke konsekutivnímu tlumočení v „terénu“, nikoliv k převážně simultánnímu konferenčnímu tlumočení.

Penzum studia je kromě okruhů zaměřených na konkrétní oblast, se kterou by příkladně přistěhovalec mohl přijít do kontaktu, též členěno do teoretických bloků věnujících se nějakému aspektu tlumočnické práce. Prvním blokem je vlastní vymezení působnosti tlumočnicka: co povolání obnáší, jaké jsou jeho etické zásady, jak se liší tlumočení pro veřejný sektor od jiných typů zakázek apod. Druhý blok se věnuje jazyku a možnostem práce s ním,

⁷³ Jednalo se o následující jazyky: albánština, amharština, dárí, francouzština, mandarínština, perština, somálština, sorání, thajština, turečtina, urdština a vietnamština.

⁷⁴ Arabština, dárí, perština, polština, somálština, sorání, španělština, tamilština a urdština.

⁷⁵ Zdroj: Nettbasert tolkeudanning (2006)

pozornost je věnována jazykovým registrům, jejich použití v závislosti na tlumočené situaci, též fenoménu dvojazyčnosti atd. Třetí blok se zaměřuje na rozhovor a veškeré jeho aspekty: např. tlumočnickou roli v rozhovoru a jeho vztah k oběma zúčastněným stranám, včetně zásad mlčenlivosti či nebezpečí podjatosti. Konečně čtvrtý blok rozebírá konkrétní znalosti a strategie, týká se tedy i slovní zásoby, možností jejího rozšiřování, znalosti kontextu a odborné terminologie.

Během následného studia jsou studenti hodnoceni na dvou rovinách: jednak jsou prověřovány jejich vyjadřovací schopnosti v obou jazycích a dále musí prokázat teoretické znalosti z oblasti tlumočené problematiky, reálií a etiky. Stejně jako v celém norském terciárním školství se i v distančním studiu tlumočnictví hodnotí na stupnici A – F. Součástí průběžné evaluace během studia jsou i domácí úlohy v podobě esejů na dané téma, nezřídka z oblasti zdravotnictví či práva, a jsou koncipovány jako postupová zkouška do druhého semestru studia, tedy v průběhu letních měsíců; ústní tlumočnická zkouška se v této fázi studia nekoná. Ta je namísto toho připravena na závěr druhého semestru ve formě konsekutivního tlumočení reálné situace u soudu nebo u lékaře a hodnotí ji početná komise.

Univerzita v Oslo staví on-line výuku na norské platformě *Fronter*, kterou k výuce využívají školy všech stupňů, firmy aj., a s její pomocí mohou studenti tlumočnictví využívat nejrůznější kanály, místnosti, vědomostní banky, chat, fóra, odkazy, úschovny, ale především v dnešní době už plně funkční přímou komunikaci v reálném čase s použitím obrazovky a za účasti více lidí, tedy jakýsi konferenční *Skype*. Zdá se, že prvotní technické problémy, na které jistě naráželi Kanadčané při svých pionýrských pokusech, jsou natrvalo odstraněny, a navíc tento model výuky studenty dokonalým způsobem připravuje na stále běžnější způsob telefonického a internetového tlumočení s použitím kamer a obrazovek.

Přejdeme nyní ale zpět k *préteritu*. Jak již víme, mezi lety 1985 a 2003 absolvovalo na Univerzitě v Oslo tlumočnické kurzy 180 studentů v 11 jazycích. Naproti tomu během dvou následujících let (akademické roky 2004 a 2005 – vždy leden až prosinec) úspěšně prošlo distančním on-line studiem tlumočnictví na téže univerzitě 161 studentů v 21 jazykových skupinách, potažmo 16 různých jazycích. Ohlasy od studentů byly dle tvrzení obou hlavních pedagožek, Hanne Skaaden a Marie Wattne, vesměs kladné a stejný názor sdílel i pedagogický sbor. Přes pozitivní výsledky se Univerzita v Oslo v roce 2005 rozhodla v této formě výuky nepokračovat a spíše se vrátit k tradičnímu modelu výuky tlumočení jednoho až dvou jazyků ročně. Zanedbatelné nejsou jistě ani opětovné vysoké finanční a časové nároky

na dojíždění a pobyt v Oslu pro studenty denního studia, nehledě na negativní dopad centralizace tlumočení. Externí audit, zadaný UDI v roce 2006, tedy rok po skončení on-line programu, navíc ani nepotvrdil obavy univerzity o finanční náročnost studia tlumočení on-line, nicméně program byl v té době již rok uzavřen a do dnešní doby obnoven nebyl. Ostatní tři instituce (Bergen, Trondheim a Telemark) završily své on-line tlumočnické programy záhy, v roce 2006.

3.1.4. 2006 – dosud

Poslední změnu v koncepci tlumočnického vzdělávání zavedlo *Ministerstvo školství* (Kunnskapsdepartementet) v roce 2006, kdy s vidinou končícího tříletého bakalářského tlumočnického programu norština/španělština (2004 – 2007), jež byl teprve druhým a již posledním ročníkem, bylo nutné svízelnou situaci řešit. Akreditace pro výchovu tlumočnicků byla přiznána *Vysoké škole v Oslu* (Høgskolen i Oslo - HiO)⁷⁶, jež započala dvousemestrální tlumočnický program nazvaný *Tlumočení ve veřejném sektoru* (Tolking i offentlig sektor). Jedná se o spojení tradičního modelu denního studia a distančního studia z předchozích popsaných modelů. Ministerstvo vyslyšelo požadavky lektorů distančního studia a zároveň si bylo vědomo negativních dopadů centralizace tlumočnické přípravy do hlavního města. Výsledkem je distanční studium s pěti povinnými setkáními (pátek – neděle). Začátek cyklu opět připadá na začátek kalendářního roku a závěrečné zkoušky na listopad a prosinec.

Přijímací kritéria jsou v podstatě shodná s popsaným distančním internetovým studiem s tím rozdílem, že autorizovaní tlumočníci mají při náboru přednost a přijímací zkoušky skládat nemusí. Pokud se o studium ucházejí autorizovaní překladatelé, postupují přímo k ústní zkoušce. Též u jazyků s absencí dvojjazyčného testu je přistoupeno rovnou k ústní zkoušce. Ministerstvo školství a HiO šly ve snaze kompenzovat znevýhodněné studenty z (mnohdy i 1500 – 2000 km) vzdálených oblastí až tak daleko, že v případě vysokého zájmu o studium jsou tito uchazeči upřednostněni před uchazeči z jihovýchodu země.

Pozitivní změnou je možnost studia tlumočení v nejrůznějších jazycích, které se v dnešním Norsku vyskytují. Na druhou stranu nelze ovšem uchazečům zaručit, že se ke studiu přihlásí dostatečné množství kandidátů se stejnou jazykovou kombinací a ročník bude

⁷⁶ Naproti tomu na UiO se v současné době vyučuje pouze tlumočení ve znakové řeči a podobně jako na Lidové vysoké škole ve švédském Handenu též tlumočnický přepis.

otevřen. HiO v letošním roce (2011) vypisuje přijímací řízení v první řadě pro jazyky, o něž je na trhu enormní zájem: arabština, berberština, bulharština, čečenština, dárí, angličtina, hindština, karenština (Barma), lotyština, mandarínština, perština, rwandština, svahilština a ujurština. Předpokládá se, že na konci letošního roku dosáhne celkový počet absolventů tohoto kurzu (2007 - 2011) čtyř set a to v 51 různých jazycích. Všichni absolventi tohoto programu jsou automaticky oprávněni k zařazení do 3. kategorie *Národního registru tlumočnicků* (blíže v kapitole 3.4.).

Program *Tlumočení ve veřejném sektoru* je sice ústřední a nejštědřeji ohodnocený (30 kreditů) tlumočnický kurz na HiO, nicméně v nabídce školy jsou i další, doplňující kurzy, hodnocené 15 kredity:

- *Mezikulturní porozumění v tlumočení* (Flerkulturell forståelse i tolking): první z navazujících kurzů se rovněž týká tlumočení ve veřejném sektoru a práce s lidmi z různých kulturních a etnických oblastí. Po absolvování kurzu by měli studenti být schopni uvědomit si roli, moc i zodpovědnost tlumočnicka při zprostředkování komunikace mezi skupinami z odlišných prostředí a efektivně využívat nabyté vědomosti ve prospěch nestranného a korektního jednání.
- *Komunikační schopnosti tlumočnicka* (Tolkens kommunikative kompetanse): kurz pokrývá širokou oblast rétoriky, stylistiky, gramatiky i psychologie a jeho cílem je poskytnout studentům informace nezbytné k porozumění veškerých aspektů tlumočnického projevu. Kurz je zaměřen mimo jiné na text, žánr, registr, kontext, verbální a neverbální signály, jakož i techniku správného projevu a práce s posluchači. Oba uvedené kurzy byly poprvé otevřeny tento rok (2011).
- *Tlumočení právních a úředních jednání* (Tolking i retts- og nemndsmøter): cílem tohoto kurzu, zavedeného od roku 2008, je připravit tlumočnický na tlumočení hromadných jednání specifického typu, kde se často střídají řečníci. Důraz je kladen na osvojení právní, pracovněprávní slovní zásoby, i termínů z oblasti dětské a sociální problematiky.
- *Tlumočení monologů – paměť a tlumočnická notace* (Tolking av monologer – hukommelse og notattekniikk): tento kurz byl poprvé otevřen v roce 2010 a je zaměřen na procvičování paměti pomocí poslechových cvičení a na rozvoj vlastní tlumočnické notace pro účely konsektivního tlumočení. Na rozdíl od předchozího kurzu jsou jako cvičební materiál používány monologické promluvy.

Veškeré doplňující kurzy jsou jednosemestrální a vstupním požadavkem je ve všech případech úspěšné absolvování hlavního kurzu *Tlumočení ve veřejném sektoru*.

3.2. DVOJJAZYČNÝ TEST - ToSPoT

Norský *Dvojjazyčný test pro potencionální tlumočnický* (nor. Tospråklig sjekk for potensielle tolker – ToSPoT) je jedním z nástrojů, s jejichž pomocí Cizinecký odbor zjišťuje dvojjazyčné schopnosti tlumočnicků. V praxi byl zaveden v roce 2000 poté, co Cizinecký odbor převzal od policie veškerou agendu spojenou s azylovým řízením v zemi, jejíž součástí je i zajištění kvalifikovaných tlumočnicků. Tlumočníci, kteří nemohou z nejrůznějších důvodů doložit písemné osvědčení o své kompetenci, musí tento test skládat, pokud chtějí být zařazeni do databáze tlumočnicků pro potřeby azylových řízení. Je třeba zdůraznit, že ToSPoT je pouze prvním stupněm na cestě k profesi tlumočnicka pro azylová řízení, neboť absencí ústní části nemůže být pochopitelně doložena kandidátova schopnost využít jazykové znalosti v mluvené formě. ToSPoT je tedy, alespoň pro účely Cizineckého odboru, jakýmsi sítem, s jehož pomocí je zúžen výběr kandidátů pro tlumočnickou spolupráci.

ToSPoT v žádném případě není zkouškou, po jejímž složení by měl absolvent právo nazývat se tlumočnickem, ba dokonce autorizovaným. Například Národní registr tlumočnicků také své členy, kteří ToSPoT úspěšně složili, ale nemají tlumočnické vzdělání nebo nejsou autorizovanými tlumočnickými, a tudíž v registru tvoří čtvrtou a pátou kategorii, tlumočnický vůbec nenazývá. Autorizační tlumočnická zkouška je zcela odlišnou zkouškou a je podrobně popsána v následující kapitole. ToSPoT je pouze základní namátkovou kontrolou slovní zásoby v norštině i druhém jazyce uchazečovy kombinace.

UDI není na druhou stranu jedinou institucí, jež ToSPoT využívá k účelům přijímacích řízení: mnoho agentur, ať již soukromých či státních, zařazuje tento test jako prvotní vstupní zkoušku před vlastním započítáním spolupráce s tlumočnickem, obzvláště při absenci zdokumentovaných tlumočnických kvalifikací. ToSPoT rovněž sloužil jako druhý stupeň přijímacího řízení k distančnímu studiu tlumočení v letech 2004 – 2006 a jistě bychom našli i další případy. Na rozdíl od podobných švédských tlumočnických testů nejsou na internetu k dispozici starší verze norských testů, ať již pro budoucí uchazeče, nebo k učebním účelům, tím pádem nemůžeme zveřejnit ukázkou testu ani v této práci.

Samotný test má dvě části, obě písemné: část A tvoří souvislý norský text v rozsahu 300 – 500 slov, v němž je podtrženo 50 slovíček či víceslovných spojení, která kandidát překládá do druhého jazyka. Jedná se o lehčí právnické výrazy, ale i idiomatická spojení a každodenní slovní zásobu. Je nutné, aby byl zachován význam výrazů jako v původním textu a zřetel je brán i na správnou gramatickou formu. V části B překládá kandidát 50 slovíček či

výrazů z druhého jazyka do norštiny. Jde o výrazy z nejběžnějších skutečných tlumočených oblastí: zdravotnictví, právo, úřad práce, sociální odbor i každodenní běžné situace. Na rozdíl od části A nejde o výrazy ze souvislého textu, což je UDI odůvodněno absencí rovnocenných textů ve všech z celkových 72 jazyků, u nichž je ToSPoT možno skládat (stav z roku 2010).

Každá z celkových 100 klasifikovaných odpovědí je hodnocena nejvýše třemi body, tudíž je možné získat maximální počet 300 bodů. Pokud kandidát nezná přesný kontextový ekvivalent, může se pokusit význam opsat pomocí jiných slov, ale musí počítat se sníženým počtem bodů (0-2 body). Gramatické odchylky jsou penalizovány v případě způsobení významového posunu. Při testu není povoleno používat slovníky či jakákoli elektronická zařízení.⁷⁷ Ke složení testů je nutné zodpovědět správně nejméně 80% otázek, tzn. 120 bodů v části A a 120 bodů v části B. Neúspěšní uchazeči mohou o další pokus žádat nejdříve za rok.

O tom, že test je účinným prostředkem ke zjištění kvality tlumočnicků a zároveň účinným sítím k zachycení již působících nekompetentních tlumočnicků, svědčí údaje o úspěšnosti při testování v počátečních letech po jeho zavedení. Dle hodnotící zprávy UDI z roku 2003 (*Tospråklig sjekk for potensielle tolker (ToSPoT) – en evalueringsrapport, UDI 2003*) bylo v období od července 2000 do prosince 2002 otestováno 535 budoucích i stávajících tlumočnicků. Z celkového počtu neprospělo 323 tlumočnicků, tedy více než 60%. Ještě horší výsledky vykázali tlumočníci, kteří uvedli v kombinaci tři a více jazyků: plných 75% z nich u testu propadlo. Při součtu výsledků testu z období let 2000 – 2004 jsou zjištění podobná, ale navíc se sledovala ještě úspěšnost u obou pohlaví: z celkového počtu 795 žen a 798 mužů uspělo 43% žen a pouze 35% mužů.

Zajímavé je porovnat výsledky i u jednotlivých jazyků nebo jazykových skupin: nejlepších výsledků dosáhli uchazeči s některým z tradičních „velkých“ evropských jazyků: např. angličtina 80,8%, němčina 71,4%, nizozemština 86,7%, naopak výsledky dopadly nejhůře u nejpočetnějších jazyků rozvojových oblastí: např. arabština 17,8%, sorání 16,5%, nebo dárí pouhých 6,5%. Úspěšnost kandidátů s češtinou (66,6%) nelze brát kvůli nízkému celkovému počtu uchazečů (3) jako statisticky relevantní údaj. Uchazeči, kteří měli jiný mateřský jazyk než norštinu, vykázali úspěšnost 43%, zatímco uchazeči s rodilou norštinou

⁷⁷ Opisování či podvádění při testech je obecně ve Skandinávii považováno za hrubé porušení etických pravidel.

uspěli z 57%. Nejvíce tak celkovou úspěšnost srážejí výsledky uchazečů s třetím testovaným jazykem (C nebo B) - již zmíněných 25% úspěšnosti.

Zavedení testu ToSPoT se ukázalo být jednoznačně správným krokem, neboť jde o pomůcku hojně využívanou v nejrůznějších institucích pracujících s budoucími či stávajícími tlumočníky. Význam prokázal test zejména při odhalování nekompetentních tlumočnicků, kteří roky působili ve státním sektoru, jelikož objednavatelé nebyli sami schopni posoudit úroveň a přesnost jejich tlumočení. Vedle dvojjazyčného testu je nejlepším nástrojem pro kontrolu kvality tlumočnicka jeho zařazení (nebo naopak jeho absence) v Národním registru tlumočnicků.

3.3. AUTORIZAČNÍ TLUMOČNICKÁ ZKOUŠKA

Vyšším stupněm formálního potvrzení tlumočnických dovedností je autorizační tlumočnická zkouška organizovaná pravidelně jednou do roka na Univerzitě v Oslo. Tlumočníci, kteří zkoušku úspěšně složí, mají možnost požádat *Ředitelství pro integraci a diverzitu* (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet – IMDi), o vydání certifikátu autorizovaného tlumočnicka, čímž se zásadním způsobem posunou vzhůru v hierarchii tlumočnicků. Status autorizovaného tlumočnicka dává zadavateli dostatečnou záruku kvality tlumočnických služeb. Rovněž Národní tlumočnický registr zvýhodňuje autorizované tlumočnický v tom smyslu, že jejich jméno se při vyhledávání vhodného tlumočnicka pro konkrétní jazykovou kombinaci vždy objeví před neautorizovanými tlumočnický. Autorizace se nicméně týká pouze tlumočnických aktivit toho kterého nositele, a proto na jejím základě nelze poskytovat autorizované překlady.

Autorizační zkouška byla uvedena do praxe poprvé v roce 1997. Na rozdíl od univerzitního tlumočnického studia v jiných skandinávských zemích nevede norské studium automaticky ke státní autorizační zkoušce. Dvouleté studium, za které studenti obdrží 30 kreditů, je sice dobrou přípravou pro budoucí povolání, ale v žádném případě nestačí ke složení náročné autorizační zkoušky a nevychová ze studentů hotové tlumočnický. Zkouška je prubířským kamenem i pro zkušené tlumočnický s praxí a je nutné se na ní bezvadně připravit.

Autorizace sestává ze dvou částí: písemné a ústní. Pouze uchazeči, kteří uspějí u písemné části, jsou připuštěni k ústní zkoušce. Obsah obou částí je založen na základním tlumočnickém dokumentu *Zásady správného tlumočení* (Retningslinjer for god tolkeskikk),⁷⁸ jakési obdoby švédského dokumentu *God tolksed*.⁷⁹

Obě části prověřují jazykové a faktické znalosti z totožných oblastí jako v případě testu ToSPoT, ovšem do mnohem větší hloubky. V písemné části jsou uchazeči předloženy k překladu jednak slova i výrazy v kontextu a dále pak souvislý text. Dalším bodem písemného textu je překlad odborných výrazů a různé typy krátkých cvičení, zjišťujících znalost aktuálního odborného názvosloví i běžné slovní zásoby.

⁷⁸ Dokument ke stažení na portálu IMDi: <<http://www.imdi.no/no/Kunnskapsbasen/Innholdstyper/Laringsressurser/2005/Retningslinjer-for-god-tolkeskikk/>>

⁷⁹ Na norské verzi se podíleli translátologičtí odborníci z řad KRÐ, UDI a Univerzity v Oslo. V naší práci se spokojíme s konstatováním, že účel i podobnost norského a švédského dokumentu jsou natolik velké, že by postrádalo smysl popisovat norskou verzi stejnou měrou jako v části věnované Švédsku. Hlavní pozornost je věnována etickým a profesním zásadám (neutralita, mlčenlivost, nestrannost apod.).

Koncepce ústní části je založena na skutečných tlumočnických situacích. Skládá se ze dvou částí: z tlumočení dialogů a tlumočení monologů, pokaždé oběma směry. Tlumočené dialogy staví na slovní zásobě ze zdravotnictví, sociální a pracovní problematiky, jakož i soudů a práva. Monology mají za úkol simulovat souvislé projevy typické pro úvodní vystoupení na pracovních setkáních, uvítání hostů, hodnocení výsledků podniků, komentáře z valných zasedání apod. Veškeré tlumočení probíhá konsekutivně, autorizace se simultánního tlumočení netýká.⁸⁰

V ústní části je kromě převodu samotného textu hodnoceno i zachování stylistické roviny originálu i adekvátní převod nuancí hlasu, mimiky a gest. Důraz je kladen též na dovednosti technického rázu, jako je účelná tlumočnická notace, vizuální kontakt a kontrola posluchačů či využívání doplňujících otázek.

Hodnocení probíhá pro každou část zvlášť: pro postup k ústní části musí kandidát zodpovědět 80% písemné části správně, přičemž otázky týkající se všeobecné slovní zásoby stačí zodpovědět správně ze 75%. Dokonce i ústní část zkoušky je hodnocena ve dvou etapách: pro postup k tlumočení monologů je nutné uspět v tlumočení dialogů alespoň z 85%, přičemž úspěšnost u žádného z dialogů nesmí klesnout pod 80%. Konečně ke složení celé zkoušky je podmínkou složit obě ústní části na 85% a zároveň prokázat uspokojivou znalost Zásad správného tlumočení.

⁸⁰ Nutně vyvstává otázka, kde získávají norští konferenční tlumočníci dovednost i praxi simultánního tlumočení, potažmo jak si může být zadavatel jist, že smluvený autorizovaný tlumočník simultánní tlumočení ovládá? V rámci autorizace žádná zvláštní kategorie pro simultánní tlumočení neexistuje.

3.4. NÁRODNÍ REGISTR TLUMOČNÍKŮ

Z rozhodnutí Ministerstva pro kraje a regiony byl v září 2005 v kompetenčním rámci UDI zřízen Národní registr tlumočnicků (Nasjonale tolkeregiesteret – NTREG). Tento registr je veřejně přístupný a jeho webové stránky⁸¹ slouží jako informační rozhraní pro samotné tlumočnické, státní instituce či kohokoliv, kdo hodlá služby tlumočnické využít. Když odhlédneme od běžných tlumočnických zadavatelů (ku příkladu soudů nebo orgánů majících na starost imigrační řízení), kteří již mají s tlumočnickou prací zkušenosti a dovedou posoudit kvalitu tlumočnického výkonu, je tento webový portál vítaným pomocníkem zejména pro úřady či jednotlivce, kteří s tlumočením nepřicházejí běžně do styku. Zejména pro tuto skupinu může být nesmírně obtížné posoudit kvalitu odvedeného tlumočnického výkonu. Vodítkem pro výběr vhodného tlumočnicka je stupeň jeho dosažené kvalifikace. Po letech postupného sladování a optimalizace hodnocení tlumočnicků se přistoupilo k pětistupňové škále, kde známka 1 značí nejvyšší možnou dosaženou kvalifikaci.

První měsíce své existence byl registr spravován *Svazem tlumočnicků* (Tolkeforeningen), avšak již následujícího roku přešel pod gesci IMDi, což je státní úřad zastřešující tlumočení ve veřejném sektoru; IMDi spravuje registr dodnes. Úřad si vytkl za cíl zpřístupnit kontakty na kvalifikované tlumočnické veřejnosti, zvýšit tím rovněž množství pracovních příležitostí pro tlumočnické a zastavit jejich odchod z profese, a v neposlední řadě zprůhlednit škálu hodnocení tlumočnicků dle dosažené kvalifikace. Jak jsme již předeslali, jsou všichni zde registrovaní tlumočnické zařazeni do jedné z pěti skupin.

- 1. skupinu tvoří tlumočnické s kombinací státní autorizační zkoušky a vysokoškolského tlumočnického vzdělání. Tito tlumočnické musejí být registrovaní u KRD nebo u IMDi a zároveň se musejí prokázat minimálně 30 kredity z praktických tlumočnických předmětů vyučovaných na univerzitách.
- 2. skupinu tvoří rovněž tlumočnické se státní autorizační zkouškou, ovšem již bez tlumočnického vzdělání.
- 3. skupinu tvoří naopak tlumočnické s požadovaným vzděláním jako u 1. skupiny, nicméně bez státní autorizace.
- 4. skupinu tvoří překladatelé se základním tlumočnickým vzděláním. Spadají sem autorizovaní překladatelé i překladatelé s technickou specializací, kteří splnili základní kurz *Povinnosti tlumočnicka* (Tolkens ansvarsområde – TAO).
- 5. skupinu tvoří osoby, které alespoň uspokojivě zvládly Dvojjazyčný test (Tvåspråkighetstest – ToSPoT) a zároveň splnili kurz *Povinnosti tlumočnicka*.

⁸¹ <<http://www.tolkeportalen.no>>

Všichni tlumočníci, kteří splní požadavky pro vstup do Národního registru tlumočnicků, jsou dle své kvalifikace zařazeni do jedné z výše vyjmenovaných skupin. Ačkoliv je dvojjazyčný test ToSPoT výslovně uveden jako požadavek pouze u poslední kategorie, jeho splnění se u všech vyšších kategorií předpokládá. Každý registrovaný tlumočnick tak musí prokázat lexikální znalosti z poměrně širokého okruhu lidské činnosti. Stejně jako u *Registru soudních tlumočnicků „Lovisa“* (blíže v kapitole 3.6.3.) není ani zde možné zohlednit schopnosti tlumočnicků z okrajových jazyků, u nichž nelze provádět autorizaci, ani dostatečně ověřit úroveň tlumočnicka.

Je ale nutné podotknout, že neexistuje automatické rovnítko mezi jazyky, u kterých existuje Dvojjazyčný test ToSPoT, a mezi jazyky, u kterých je možno získat tlumočnické vzdělání či složit autorizační zkoušku. Počet prvně jmenovaných jazyků (s možností složení ToSPoT) značně přesahuje počet jazyků druhých – „autorizačních“, jak je patrné z tabulky č.5 na následující straně⁸². Pokud zákazník požaduje tlumočnicka právě s takovým jazykem, pak není často jiného východiska, než využít tlumočnicka z kategorie 4 či 5. K únoru 2010 obsahoval registr přibližně 1100 tlumočnicků v celkovém počtu 72 jazyků, tzn. tlumočnicků s minimálně pátou dosaženou kategorií, pakliže pro dané jazyky existuje možnost složení ToSPoT.⁸³ Dle interních informací IMDi ze 7.6.2011 je v registru přihlášeno 1234 tlumočnicků (1. - 5. kategorie). 555 z nich absolvovalo tlumočnické vzdělání (minimum 30 kreditů) a náleží automaticky do 3. kategorie registru, zatímco 181 z celkového počtu registrovaných tlumočnicků složilo též autorizační zkoušku a řadí se tak do 2. kategorie. Konečně 117 z těchto tlumočnicků absolvovalo jak tlumočnické studium, tak i autorizaci, a tvoří nejvyšší 1. kategorii registru.⁸⁴

⁸² Zdroj: Národní registr tlumočnicků: <http://www.tolkeportalen.no>

⁸³ Evaluering av nasjonalt tolkerregister (2010:19)

⁸⁴ Zdroj: soukromý dotaz na IMDi.

Tabulka č. 5: Zastoupení jazyků mezi členy Národního registru tlumočnicků

<i>Stav k lednu 2009</i>	<i>Kategorie tlumočnicků</i>						<i>Kategorie tlumočnicků</i>				
Jazyk	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
akanština (Ghana)					•		•	•	•	•	•
albánština	•	•	•		•						
amharština (Etiopie)			•		•						
angličtina	•	•	•	•	•						
arabština	•	•	•		•						
arménština					•						
azerbajdžánština			•		•						
badiny (Írán)			•		•						
barmština					•						
bengálština					•						
bulharština			•	•	•						
čečenština			•		•						
čeština			•	•	•						
dáří			•		•						
estonština			•	•	•						
finština	•	•	•	•	•						
francouzština	•	•	•	•	•						
gruzínština					•						
hauština (Čad)					•						
hebrejština					•						
hindština			•		•						
igboština (Nigérie)					•						
indonéština					•						
islandština				•	•						
italština			•	•	•						
japonština				•	•						
kirundi (Burundi)			•		•						
korejština			•		•						
kurmáндží (Kurdistán)					•						
lingalština (Kongo)					•						
litevština			•		•						
lotyština			•		•						
luganda (Uganda)					•						
lulesámština (Švédsko)					•						
maďarština			•	•	•						
makedonština					•						
mandarínská čínština	•	•	•	•	•						
mongolština					•						
němčina	•	•	•	•	•						
nepálština			•		•						
nizozemština				•	•						
oromo (Etiopie)			•		•						
paňdžábština (Pákistán)			•		•						
paštština (Afgánistán)			•		•						
perština	•	•	•		•						
polština	•	•	•	•	•						
portugalština	•	•	•	•	•						
rumunština			•		•						
ruština	•	•	•	•	•						
rwandština					•						
řečtina					•						
sámština					•						
sinhálština					•						
slovenština					•						
slovinština					•						
somálština	•	•	•		•						
sorání (Irák, Írán)	•	•	•	•	•						
srbochorvatština	•	•	•	•	•						
svahilština					•						
španělština	•	•	•	•	•						
švédština					•						
tagalog (Filipíny)					•						
tamilština			•		•						
thajština			•		•						
tigrejština (Eritrea)			•		•						
turečtina	•	•	•		•						
ujgurština (Kazachstán)					•						
ukrajinština					•						
urdština	•	•	•	•	•						
uzbečtina					•						
vietnamština	•	•	•		•						
wolofština (Senegal)					•						

Snahou IMDi je, aby zákazníci upřednostnili tlumočníky z první, druhé a třetí kategorie. Důvodem je výše jejich dosaženého tlumočnického vzdělání i schopnosti prokázané složením autorizační zkoušky. Stránky tlumočnického registru poměrně

jednoznačně doporučují zákazníkům využít nejdříve služeb těchto tlumočnicků, pokud jsou pro požadovaný jazyk k dispozici. Zákazník může pro hledání v registru tlumočnicků použít elektronický formulář, jenž dává na vybranou ze všech dostupných jazyků a umožňuje též zvolit preferované pohlaví tlumočnicka. Toto kritérium může pro někoho hrát dosti zásadní roli, neboť jak jsme již zmínili v kapitole 2.3.4., některé blízkovýchodní národy považují přítomnost ženy – tlumočnice v jistých situacích za nepřijatelnou. Pokud zná zákazník jméno požadovaného tlumočnicka předem, má možnost předchozí kroky přeskočit. Vedle jména tlumočnicka/ků s požadovanou jazykovou kombinací a místem výkonu povolání⁸⁵ se zároveň zobrazuje též příslušnost k jedné z pěti uvedených výkonnostních kategorií. Pokud je pro danou oblast a jazykovou kombinaci na výběr z více tlumočnicků, portál automaticky seřadí tlumočnický sestupně dle kategorie. Registr je tedy možné využívat ke kontrole kvalifikací již objednaného tlumočnicka, nebo za účelem hledání tlumočnicka s požadovanou kvalifikací. Naproti tomu registr neslouží jako objednávkový server tlumočnických služeb, získané informace musí zákazník posléze použít sám.

IMDi si je pochopitelně vědomo, že počet tlumočnicků v prvních třech skupinách zdaleka nestačí k pokrytí poptávky, a proto zřídilo další dvě skupiny pro tlumočnický bez tlumočnického vzdělání či/a autorizace. Do těchto kategorií spadají většinou začínající tlumočníci nebo dosavadní překladatelé či filologicky vzdělaní jedinci, přičemž záměrem IMDi je poskytnout jim prostřednictvím svého portálu možnost získání praktických zkušeností a otevřít jim cestu k tlumočnickému vzdělání a autorizaci. Tlumočníci náležející k jedné z nižších kategorií mohou na portálu IMDi využít konkrétních postupů a rad, jak si svoji kvalifikaci zvýšit, a zároveň mají možnost využívat elektronické glosáře a slovníky poskytované v rámci jejich příslušnosti k registru.

Ve snaze zamezit nedorozuměním a falešným očekáváním při tlumočnickém výkonu zpracovalo IMDi přehledným způsobem hlavní zásady spolupráce s tlumočnický a vydalo dvě publikace: *Komunikace prostřednictvím tlumočnicka* (Kommunikasjon via tolk, 2003) a *Rozhovor prostřednictvím tlumočnicka* (Å samtale via tolk, 2007). Obě jsou volně ke stažení na stránkách tlumočnického portálu a druhá z nich hned v několika jazycích. Najdeme zde zcela běžná doporučení týkající se umožnění kvalitní přípravy na tlumočnický výkon tak, že zadavatel poskytne tlumočnickovi včas veškeré informace o tématu, pokud je to možné též psaný text projevu, glosář použitých odborných výrazů atd. Zadavatel by se též měl

⁸⁵ Geografická vzdálenost zde hraje ještě větší roli než v případě Švédska. Norsko je se vzdáleností mezi jižním a severovýchodním cípem území (1752 km) nejdelší evropskou zemí.

s tlumočnickem poradit o nejvhodnějším způsobu tlumočení, zda použít kabinu a zvukovou techniku, popřípadě zajistit tlumočení pomocí jiných telekomunikačních prostředků, či se spokojit s konsektivním tlumočením nebo šušotáží. Publikace též udávají, které blízké či jiné osoby nemohou za žádných okolností plnit roli tlumočnicka v tom kterém konkrétním případě a jaké jsou pro to důvody.

Zajímavá je i část věnovaná zvukovým a obrazovým nahrávkám tlumočení, které má zadavatel právo pořizovat. Vedle vlastních potřeb může nahrávka sloužit jako důkaz pro stížnost na tlumočnický výkon, pokud je tlumočnick registrován v Národním registru tlumočnicků. Vedle jazykových či faktických prohrěšků je za pochybení tlumočnicka možno považovat též porušení etických pravidel, zásady mlčenlivosti či vměšování se do hovoru (dokonce i je-li o to požádán jednou ze stran). IMDi se zabývá veškerými podanými stížnostmi, pokud se ovšem nejedná o pouhá anonymní udání.

3.4.1. Tlumočnická etika

Jako každá vyspělá země má i Norsko soubor etických pravidel pro tlumočnicky, podobně jak jsme měli možnost vidět v případě švédského Etického kodexu. Ministerstvo pro kraje a regiony vypracovalo ve spolupráci se Svazem tlumočnicků v roce 1997 *Etická pravidla pro tlumočnicky* (Yrketiske regler for tolker)⁸⁶, jež jsou tlumočnicki nejpozději při ztvrzení své autorizace povinni podepsat a následně dodržovat. Páteř pravidel tvoří devět paragrafů pokrývajících nejrůznější oblasti působení tlumočnicků, zejména pak ty, kde by byl možný dvojí výklad:

- § 1. Tlumočnick nepřijme zakázku, pokud k jejímu uspokojivému provedení nemá potřebnou kvalifikaci.
- § 2. Tlumočnick nepřijme zakázku, pokud k jejímu provedení není způsobilý (podjatost).
- § 3. Tlumočnick musí být nestranný a nesmí připustit, aby jeho vlastní postoj a stanovisko ovlivňovaly tlumočnický výkon.
- § 4. Tlumočnick musí přetlumočit veškerý obsah řečeného, nesmí nic zamlčet, přidat nebo pozměnit.
- § 5. Tlumočnick musí dodržovat zásadu mlčenlivosti.
- § 6. Tlumočnick nesmí za účelem zisku či z jiného důvodu zneužít informaci, kterou získal ve spojitosti s tlumočením.

⁸⁶ <<http://www.tolkeforeningen.no/tolkeetikk.php>>

- § 7. Tlumočník nesmí během tlumočnického výkonu provádět žádnou další činnost.
- § 8. Tlumočník je povinen se přihlásit, pokud není možné tlumočení zodpovědně provést.
- § 9. Autorizovaný tlumočník pořizující psaný překlad nemá právo vydávat jej za autorizovaný překlad, ať už se jedná o celý dokument či odkaz na něj v jiném dokumentu.

Poté, co jsme se s většinou výše uvedených bodů seznámili v téměř shodné podobě v části práce věnované švédskému tlumočení, nepovažujeme za nutné rozebírat dopodrobna každý paragraf zvlášť. Naši pozornost si nicméně zaslouží paragraf 5, jehož obsahu přisuzuje Svaz tlumočnicků velkou váhu a velmi přesně jej v rámci svých etických pravidel definuje.

3.4.1.1. Zásada mlčenlivosti

Dodržování etických zásad ze strany tlumočnicka je základním a nezbytným předpokladem pro to, aby se obě zúčastněné strany mohly svobodně a s důvěrou vyjádřit stejným způsobem jako v případě komunikace ve stejném jazyce bez asistence tlumočnicka. Strany si tudíž musejí být jisté, že tlumočník nevyzradí nic o obsahu a způsobu vedení komunikace (stejně jako o veškerých ostatních attributech zakázky). Garantem této skutečnosti je zásada mlčenlivosti.

Norské zákony a předpisy, jež se zásadami mlčenlivosti zabývají, ani v jednom případě přímo nejmenují tlumočnický jako jednu z dotčených profesí. Neznamená to ovšem, že povinnost mlčenlivosti pro tlumočnický vůbec neplatí, naopak. Svazu tlumočnicků proto připadl úkol specifikovat, které ze zákonů a předpisů mají přímou či nepřímou souvislost s tlumočnickou činností. Mezi stěžejní zákony úzce spjaté s tlumočením patří:

- *Správní řád* (Forvaltningsloven) 1970
- *Zákon o sociálních službách* (Lov om sosiale tjenester) 1991
- *Zákon o ochraně dětí* (Lov om barneverntjenester) 1992
- *Zákon o zdravotnickém personálu* (Lov om helsepersonell) 1999
- *Zákon o lékařích* (Lov om leger) 1980
- *Zákon o dentistech* (Lov om tannleger) 1998
- *Trestní zákon* (Straffeprosessloven) 1981

Jak je patrné, zasahuje legislativa příslušníky profesí, pro které tlumočníci velmi často pracují, a proto též pro ně platí stejná pravidla. Citlivé informace, které nesmí vyzradit lékař,

nesmí pochopitelně vyrazit ani ostatní účastníci prohlídky či rozhovoru. Výčet zasažených profesí a příslušných zákonů je ve skutečnosti mnohem delší, než zde pro představu uvádíme.

Stejně jako v případě švédského Etického kodexu i zde vyplývají povinnosti především pro autorizované tlumočníky, ovšem v několika bodech se obě legislativy výrazně odlišují. I v Norsku platí, že tlumočník, ani zadavatel či tlumočnickův nadřízený nesmí vyrazit nic o průběhu rozhovoru. „Pokud si tlumočník nutně potřebuje vyžádat radu v souvislosti s přípravou na svůj výkon, musí tak učinit způsobem, z něhož nebude možné vystopovat spojení s danou tlumočnickou zakázkou. Povinnost mlčenlivosti se vztahuje také na dobu po skončení tlumočnické zakázky.“ (Tolkens taushetsplikt–En kort orientering, s.5)⁸⁷ Pamatováno je i na veškerou dokumentaci použitou v rámci přípravy na zakázku: během přípravy musí být dokumenty uzamčeny a po skončení zakázky vráceny.

Na rozdíl od Švédska, kde se o této klauzuli nikde nemluví, nesmí norští autorizovaní tlumočníci uchovávat svoje poznámky a notaci se záměrem dalšího použití (například k pedagogickým účelům) a jsou povinni je zničit. Dalším a možná podstatnějším rozdílem mezi zákony obou zemí je, že v Norsku by z důvodu zachování tlumočnické integrity a důvěry zúčastněných stran neměli být tlumočníci přizýváni k soudům jako svědci. Trestní zákon vyjmenovává profese, jejichž zástupci by neměli být přizýváni před soud jako svědci, pokud se na ně jeden z účastníků trestního řízení dříve obrátil s důvěrou o pomoc. Najdeme zde profese jako lékař, lékárník, psycholog, právník a jiné. Mezi přidružené, přímo nevyjmenované profese řadí Svaz tlumočnicků a UDI též tlumočníky. Z paragrafu 139 Trestního zákona vyplývá, že tlumočník je povinen svědčit ve zvlášť závažných kriminálních případech nebo tehdy, byl-li by bez výpovědi tlumočnicka odsouzen nevinný člověk. Můžeme tím pádem usuzovat, že Trestní zákon je v tomto případě nadřazen Správnímu řádu, kde je samotná povinnost mlčenlivosti zakotvena.

Trestní zákon (§121 a 144) uvádí, že za záměrné či neúmyslné porušení povinnosti mlčenlivosti hrozí peněžní pokuta či odnětí svobody do šesti měsíců, v případě porušení povinnosti mlčenlivosti se záměrem nezákonného obohacení je maximální trest tři roky vězení.

⁸⁷ < <http://www.tolkeportalen.no/Global/talking/retningslinjer.doc> >

3.5. TLUMOČNICKÉ AGENTURY

Již jsme se měli možnost přesvědčit, že skandinávské země jsou si v mnoha ohledech velmi podobné; nejinak je tomu i v případě tlumočnických zprostředkovatelských agentur. I v Norsku rozlišujeme dva druhy tlumočnických organizací: jedná se o státní agentury, zřizované a financované kraji (nor. *fylker*), a dále jsou to agentury čistě soukromé. Prvně jmenovaných je v Norsku 23 (oproti 19 krajům) a soukromých celkem 17. Zatímco činnost „krajských“ agentur je vázána na konkrétní kraj a je téměř vždy zaručena minimální obslužnost i v nejrůdněji obydlených, vzdálených krajích severního Norska, soukromé agentury jsou zcela pochopitelně soustředěny do hustěji osídlených oblastí jihu, především kolem největších měst Osla a Bergenu, kde je pro ně možnost uplatnění nejjistější. Rovněž velikost soukromých agentur je velmi různorodá, osciluje mezi několika zaměstnanci (či přesněji spolupracovníky na volné noze) až po více než 500 tlumočnicků u největších privátních agentur (*InterPreto, NorTolk, Språksenteret, Noricom*), zatímco krajské agentury zaměstnávají v průměru 80 tlumočnicků (v rozmezí mezi 22 tlumočnickými u nejmenší agentury až po 175 tlumočnicků u největší z nich).

Tlumočení v privátním sektoru je doménou především soukromých tlumočnických agentur a stát do jejich působení žádným způsobem nezasahuje; alespoň ne v jiné míře, než je tomu u jiných soukromých subjektů. Tlumočení a provoz tlumočnických agentur je i v Norsku činnost volná, tudíž je její regulace velmi obtížně proveditelná. IMDi se na druhou stranu velice aktivně zasazuje o zmapování a kontrolu tlumočení ve veřejném sektoru, kde se o zakázky vedle soukromých agentur ucházejí i agentury krajské, nemluvě o jednotlivcích. Tlumočení ve veřejném sektoru a jeho zprostředkování je v Norsku v posledních několika letech věnována nebývalá pozornost a to i ve srovnání se Švédskem.

Státní tlumočnický servis začal na krajské úrovni fungovat v 70. letech minulého století a po dvě desetiletí držel monopol na zajišťování tlumočení ve veřejném sektoru.⁸⁸ Z tohoto titulu se ale kraje na druhou stranu pečlivě staraly o nábor, výuku a zaškolování nových tlumočnicků tak, aby byl každý kraj schopen pokrýt veškerou poptávku z vlastních zdrojů. Přesto se ale systém ukázal být nepružný a některé menší agentury nebyly schopny dostatečně rychle reagovat na překotné změny v demografické skladbě obyvatelstva a z nich plynoucí potřeby tlumočnicků z nových, exotičtějších jazyků.

⁸⁸ Severské země delegují na kraje a menší správní celky mnohem více kompetencí, než je tomu v Česku. Vůbec první tlumočnická kancelář vznikla pro účely pomoci cizincům na Úřadu práce v Oslo v roce 1976 a v počátcích zaměstnávala šest tlumočnicků.

Ačkoliv by se z některých médií mohlo zdát, že veškerá imigrace směřující na sever se týká hlavně Švédska, není tomu tak. K 1. lednu 2011 registroval norský *Statistický úřad* (Statistisk sentralbyrå) v zemi 600 900 přistěhovalců nebo jejich přímých potomků, což v přepočtu na 4,9-milionové Norsko znamená více než 12 % celkové populace. Jen za minulý rok (2010) přijalo Norsko 48 600 přistěhovalců. Najdeme zde podobné zastoupení národností jako ve Švédsku (např. Somálci, Iráčané, Íránci) s tím rozdílem, že v Norsku nedosahují uprchlíci ze zemí bývalé Jugoslávie zdaleka tak závažného počtu jako v případě Švédska, na druhou stranu první dvě místa zaujímají Pákistánci (asi 31 000) a především Poláci (asi 52 000).⁸⁹ Zatímco příliv obyvatel z Asie, Afriky a Střední Ameriky se v posledních pěti letech stabilizoval, počet přistěhovalců ze zemí východní Evropy zaznamenává od roku 2005 čím dál strmější nárůst, především zásluhou ekonomických imigrantů z Polska. Přistěhovalci se nejčastěji usídlují ve velkých městech, především v Oslu, kde tvoří 28,4 % populace.⁹⁰

Taktéž spolupráce mezi kraji vázla a krajské tlumočnické agentury nedokázaly reagovat na nástup nových trendů – tlumočení po telefonu a tlumočení pomocí obrazovky. Šance se naopak chopily soukromé firmy, které se začaly profilovat právě koncem 80. let. Zejména větší organizace byly schopny konkurovat krajským agenturám především v krajích s menší hustotou obyvatel, kde poptávka po některých jazycích nebyla již dlouhodobě uspokojována, čekací doba byla v mnoha případech značná a instituce se tak byly poprvé nuceny obrátit na soukromý sektor. Během následujících 15-20 let mnohé soukromé tlumočnické agentury přerostly co do velikosti krajské, nicméně problémem zůstává i nadále hledisko kvality a právě sem se upírají v posledních letech zraky translatologických odborníků.

Koncem 90. let se ze strany policie, soudů a velkých zdravotnických zařízení začaly ozývat kritické hlasy k práci některých soukromých agentur a Cizinecký odbor (UDI) si v roce 1999 na základě dotazníků zaslanych všem tlumočnickým agenturám bez rozdílu nechal vypracovat analýzu tlumočnického trhu. Vzhledem k tomu, že zdaleka ne všichni respondenti přikládali výzkumu dostatečnou váhu, měla tato první analýza povážlivé trhliny. Zjištění byla nicméně i tak velmi tristní: nad prací tlumočnických agentur neexistuje žádná kontrola, trh je nepřehledný a kvalita ustupuje prvotnímu požadavku uspokojit klienta, především po finanční stránce. Situaci potvrdily i dvě následující, zevrubnější zprávy vypracované pro UDI předními norskými badatelkami, Marií Wattne (2006) a Hanne Skaaden (2007), z jejichž dat čerpáme i zde.

⁸⁹ Samotní Švédové pak tvoří v Norsku téměř stejně velkou skupinu přistěhovalců jako Pákistánci, ale pohyb obyvatel nordických zemí se řídí zvláštními pravidly a důvody pro jejich přesídlování jsou rovněž jiné.

⁹⁰ Zdroj: Statistický úřad: <<http://www.ssb.no>>

Norský veřejný sektor – tedy státní instituce na všech úrovních – má ze zákona povinnost přizvat k jednání tlumočnicka, pokud to situace vyžaduje. Legislativa již ovšem (zcela v rámci zdravé konkurence) úřadům neukládá, zda mají daným úkolem pověřit státní (tedy regionální) nebo soukromou firmu či případně jednotlivce – to jsou v podstatě veškeré volby, které úřady na výběr mají. Nelze paušálně říci, že by státní instituce dávaly přednost opět státním institucím. Z výzkumu vyplynulo, že velkou roli hrají reference, osobní zkušenost či dlouhodobá pozitivní spolupráce úřadů se „svými“ tlumočnickými agenturami a tlumočníky. Často rozhodují subjektivní pocity namísto odborných kritérií a bohužel též cena. UDI a IMDi se tento nepříznivý stav snaží zlepšit osvětou namířenou na zodpovědné pracovníky ve veřejném sektoru, kteří tlumočnické agentury vybírají, a k tomuto účelu vydaly řadu příruček, například: *Když potřebujete tlumočnicka* (Når du trenger tolk, 2009), či již zmíněné: *Komunikace prostřednictvím tlumočnicka* (Kommunikasjon via tolk, 2003) a *Rozhovor prostřednictvím tlumočnicka* (Å samtale via tolk, 2007).⁹¹

Osvěta je ovšem nutná především u vlastních tlumočnických agentur. Maria Wattne přišla kolem roku 2006 s „ideálním“ modelem pro nábor nových tlumočnicků do všech druhů agentur, jenž je schopen zároveň prověřit kvalitu stávajících tlumočnicků, kteří již mají u agentur pevné místo. Agentura je povinna poctivě zhodnotit tlumočnickovy kvalifikace, vzdělání a zkušenosti v průběhu několikakolového pohovoru, který je přirozeně nahráván a posléze analyzován. Po úspěšném absolvování pohovoru je nutné vytyčit případné nedostatky, zajistit tlumočnickovi odbornou literaturu, speciální technické pomůcky, přidělit mu zkušenějšího tlumočnicka pro zácvik, pravidelně s ním konzultovat tlumočnickou problematiku a motivovat jej k sebezdokonalování. Předpokladem kontinuálního profesního vývoje tlumočnicků (tedy i těch stávajících) je právě motivace, ať už z hlediska prestižního, tak především finančního.

Je nezbytné, aby tlumočníci s výbornou kvalifikací a tlumočnickým vzděláním byli ohodnoceni lépe než například tlumočníci, kteří pouze „umí“ jazyk. Ve Švédsku jsme měli možnost seznámit se s několika stupni tlumočnických autorizací, tj. základní a dvěma specializačními (soudní a lékařskou), na jejichž základě je tlumočnick oprávněn provádět jisté druhy tlumočení. V Norsku jsou tlumočníci patřící pod Národní registr tlumočnicků rozděleni do jedné z pěti kategorií (viz kapitola 3.4.). Snahou UDI a IMDi je přimět zadavatele

⁹¹ JTP vydala v roce 2006 podobnou, i když drobnější publikaci s názvem *Tlumočení a jak na to aneb chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?*, určenou těm, kteří zprostředkovávají tlumočení.

k zodpovědnějšímu výběru tlumočnicků na základě dosažené kategorie, pokud nevyužívají služeb tlumočnických agentur – v tom případě leží tento úkol na samotné agentuře, která by měla úkonem pověřit nejlepšího ze svých tlumočnicků. Jiná situace pochopitelně nastává, pokud má zadavatel pozitivní zkušenosti s konkrétním tlumočnickem a po agentuře jeho angažmá vyžaduje.

Podle údajů IMDi (2008) je pouze asi 10% tlumočnicků náležejících do jedné z prvních třech kategorií Národního registru tlumočnicků členem nějaké zprostředkovatelské agentury. Jinými slovy, naprostá většina „prověřených“ tlumočnicků pod žádnou z takových agentur nespadá, v samotných agenturách je tak až 90% tlumočnicků s příslušností ke čtvrté či páté kategorii (nebo jsou zcela mimo registr) a tudíž kvalita takto nabízených tlumočnických služeb značně kolísá. Mnoho zadavatelů navíc nemá o Národním registru tlumočnicků a tlumočnických kategoriích ponětí a ve výběru vhodného tlumočnicka agenturám plně důvěřují. Dle Marie Wattne by byla i zde žádoucí úprava legislativy ve prospěch tlumočnicků s vyšší kategorií v Národním registru, nicméně i nadále zůstává pouze u doporučení.

Z výše zmíněných studií jasně vyplývá, že mezi soukromými a krajskými tlumočnickými agenturami jsou zásadní rozdíly – dané typem zřizovatele, druhy tlumočení a nároky zadavatelů. Z navrhovaných kritérií pro nábor tlumočnicků dodržují agentury pouze některé, konkrétně jde o zdokumentované kvalifikace a tlumočnické vzdělání (existuje-li) a dále pak požadavek složení testu ToSPoT.

Zde nacházíme paradoxně největší rozpor mezi údaji uvedenými ve studii a skutečným stavem věci: vstupním požadavkem Národního registru tlumočnicků je složení testu ToSPoT, tlumočnick je v tu chvíli zařazen automaticky minimálně do páté kategorie.⁹² Na druhou stranu agentury vykazují velice nízké procento zaměstnanců či stálých spolupracovníků registrovaných v Národním registru tlumočnicků. Zdá se nelogické, že by tlumočníci s platným certifikátem ToSPoT neměli zájem o členství v registru, když z něj plynou očividné výhody ve vztahu k možným zakázkám. I Wattne se zamýšlí nad možnými rozpory ve výpovědích zejména soukromých agentur a vlastními náborovými praktikami.

Požadavek vedení ústního pohovoru dodržují prakticky všechny agentury, ať se již jedná o nezkušené nováčky či příslušníky vyšších kategorií registru – u těch ale v naprosté většině odpadá vlastní přezkoušení.

⁹² Je zajímavé, že UDI neoznačuje tlumočnický náležící do čtvrté a páté kategorie jako tlumočnický, nýbrž jako překladatele, resp. osoby se složeným testem ToSPoT.

3.5.1. Druhy agentur

3.5.1.1. Freelance tlumočníci

Již jsme uvedli, že pozornost tlumočnických odborníků je zaměřena především na rozdělování veřejných zakázek, nikoli na soukromé zadavatele. Tlumočníci na volné noze jsou zajiště skupinou, jež pokrývá nemalou část nestátních zakázek, my se však zaměříme na zkušenosti s prací této skupiny tlumočnicků pro státní sektor a naopak.

Prvním specifikem tlumočnicků nespádajících pod agenturu je, že odpadá možnost vstupní kontroly adeptů ze strany agentury, ať již skutečná nebo teoretická a prakticky zanedbávaná. Samostatní tlumočníci musejí prokazovat svoje kvalifikace sami, nejlépe prostřednictvím Národního registru tlumočnicků. Někteří velcí zadavatelé, jako například *Koordinační centrum Cizineckého odboru (UDI-KOR)*, řeší tuto otázku zavedením vlastních testů před započítáním následné spolupráce. Vedle ověření veškerých kvalifikací a absolvování dvojjazyčného testu postupuje UDI-KOR téměř do bodu podle ideálního modelu Marie Wattne, tudíž výsledná kontrola a následná kontinuální práce s tlumočnickem v tomto případě předčí většinu krajských agentur a všechny soukromé. Odbor přistoupil dokonce i k odstupňování výdělku dle výše uvedených kvalifikací. Mezi další zadavatele, kteří objednávají tlumočnický přímo, patří především nemocnice, zejména krajské.

Tento model se jeví výhodným pro ty zadavatele, kteří chtějí mít co největší kontrolu nad výsledkem tlumočení, neboť mohou přímo řídit výběr požadovaného tlumočnicka. Nezbytným předpokladem pro dobré fungování modelu je co nejlepší vlastní evaluační systém pro nové i stávající tlumočnický. Primárním nebezpečím tohoto modelu, především u velkých veřejných zadavatelů, je reálná možnost zvýhodňování jedné skupiny tlumočnicků na úkor jiné, pokud prvotní evaluaci provádí titíž lidé, kteří mají za úkol i výběr tlumočnicků pro jednotlivé zakázky.

3.5.1.2. Krajské státní agentury

Jejich historie sahá do 70. a 80. let 20. století, kdy zcela dominovaly norskému tlumočnickému trhu. Většina z původních agentur dosud existuje (ač mnohdy pod jiným jménem či v jednom případě v soukromém vlastnictví) a jejich pracovníci jsou často sami bývalí tlumočníci s bohatými zkušenostmi v oboru. Jejich přístup k tlumočnickému trhu je

zodpovědný a komplexní a zakládá se na sledování dlouhodobého vývoje nabídky a poptávky. Na druhou stranu jsou krajské agentury sužovány nedostatkem finančních zdrojů a s nimi souvisejících zdrojů lidských – konkurenceschopnost vůči soukromým agenturám je tudíž snížena. Autorky zmíněných studií poukazují ovšem na pozitivní zjištění, že i přes omezenou možnost výdělků ve státní sféře akceptují tlumočníci komunální zakázky z důvodu profesní prestiže.

Většina krajských agentur dodržuje postup evaluace a zpracování nových tlumočnicků ve shodě s modelem Wattne. Na rozdíl od soukromých subjektů přistupují krajské agentury k přezkušování starších, zavedených tlumočnicků, kteří byli přijati v době, kdy se evaluace prováděla buď laxněji nebo vůbec, ba nebyl vyžadován ani dvojjazyčný test ToSPoT. Při neúspěšném pohovoru (zpravidla vinou nedostatečné kvalifikace či právě nesplnění testu) jsou agentury nuceny se s tlumočnickem rozejít. Výjimečně se agentury snaží neúspěšným žadatelům pedagogicky pomoci a připravují je na další možný termín zkoušek a pohovoru, pokud je jejich jazyková kombinace žádaná, především u exotických jazyků.

Krajské agentury dlouhodobě spolupracují se stálým okruhem zadavatelů, kteří mají rovněž značné zkušenosti s prací tlumočnicků, a mezi těmito subjekty existuje úzká vazba. Totéž se dá říci o skladbě samotných agentur – jedná se vesměs o menší organizace s nižším počtem stálých tlumočnicků, kteří jsou o to více vytěžováni. Zároveň jsou ale i zde najímáni tlumočníci na volné noze, kteří jsou v případě poptávky k dispozici. Ačkoli se krajské agentury snaží pokrýt veškeré žádané jazyky, není v jejich silách „vydržovat“ si tlumočnický, kteří by po většinu času neměli žádnou práci, proto tyto agentury nedosahují takové pokrytí malých jazyků jako soukromé organizace (viz tabulka č. 6). Tlumočníci na volné noze ale představují pro agentury i určitý problém, jelikož je obtížné je nutit k soustavnému vzdělávání ve formě kurzů a školení organizovaných agenturou; dlouhodobější zhodnocení získaných vědomostí je upozaděno nutností dalšího výdělků.

3.5.1.3. Soukromé agentury

Soukromé agentury byly a jsou zřizovány na odlišné bázi než agentury krajské, v jejichž případě šlo o naplnění litery zákona o poskytování tlumočnických služeb např. přistěhovalcům a utečencům při styku s úřady. Soukromé agentury se snaží vyplnit prostor, jenž krajské agentury nejsou s to pokrýt. Řídí se zejména ekonomickými kritérii a uvědomují

si nutnost obstát v tvrdé konkurenci, navíc bez finančních příspěvků státu. Následkem toho se tyto agentury zaměřují na efektivitu vynaložených prostředků a nutně upozadují jistou profesionální zodpovědnost vůči tlumočnické profesi, zejména pokud jde o soustavné proškolení a prověřování potencionálních i stávajících spolupracovníků.

Slovo spolupracovník je zde zcela na místě, jelikož se bez výjimky nejedná o zaměstnance jako v případě krajských agentur, nýbrž o stálé spolupracovníky s jistou formou pracovní dohody. Naproti tomu disponují větší agentury vysokým počtem těchto tlumočnicků z důvodů pokrytí co největšího počtu jazyků. Jde především o marketingový tah, na druhou stranu není v silách agentur efektivně ohlídat kvalitu všech tlumočnicků a provádět jejich nábor zodpovědně. Wattne uvádí (2006: 19), že většina soukromých agentur, které zodpověděly zasláné otázky, či které osobně navštívila, provádí pouze základní testování uchazečů o zaměstnání. Pokud má uchazeč složený dvojjazyčný test či dokonce prošel tlumočnickým vzděláním, ustupuje se zcela od dalšího zkoušení a uchazeč je přijat. O prověřování stávajících tlumočnicků, kteří byli přijati před zavedením současných kritérií a testů, nemůže být vůbec řeč. Výdaje za školení pro středně velkou firmu vycházejí i na stovky tisíc norských korun ročně a pro všechny požadované jazyky nejsou speciální školení v plném rozsahu vlastně ani dostupná.

Důležitou součástí hodnocení práce tlumočnicka je jeho kontrola přímo při výkonu zakázky, minimálně však zpětná vazba ze strany zadavatele. Zatímco krajské agentury prověřují své tlumočnický při vstupních pohovorech i při samotné práci pomocí video i audio záznamů, které posléze analyzují, nebo osobní kontrolou při výkonu tlumočení, soukromé agentury se povětšinou pouze telefonicky dotazují zadavatele, jak byl s výkonem tlumočnicka spokojen.

3.5.2. Tlumočnické agentury v řeči čísel

Skaaden (2007) ve své zprávě shromáždila data z obdržených, vyplněných dotazníků zasláných všem 40 tlumočnickým agenturám, z nichž odpověděla více než polovina: 13 krajských a devět soukromých agentur. Jak již bylo řečeno, šlo o výzkum na poli tlumočení ve veřejných institucích, tudíž je nutné doplnit si celkový obrázek činnosti agentur ještě o zakázky ze soukromé sféry. Bohužel ale výzkum směřovaný k soukromým zadavatelům v Norsku ještě podniknut nebyl, proto nejsou k dispozici žádná relevantní fakta. Ze studie

Hanne Skaaden je patrných několik tendencí: vesměs menší krajské agentury mají v přepočtu na jednoho tlumočnicka více zakázek než jejich soukromí konkurenti, zejména pokud se jedná o simultánní či konsektivní formu tlumočení. Naopak soukromé agentury zaznamenávají řádově desetinásobně vyšší počet tlumočení po telefonu či pomocí obrazovky, což poukazuje na větší pružnost soukromých agentur v reakci na nové trendy v oboru. Za rok 2006 vykázaly krajské agentury v průměru 3526 tlumočnických zakázek (na jednu agenturu) oproti průměrným 2456 zakázkám u soukromých agentur.

Jistým kritériem kvality je podíl kvalifikovaných tlumočnicků na celkovém počtu tlumočnicků působících u jednotlivých agentur. V devíti soukromých agenturách najdeme z celkového počtu 2288 tlumočnicků 100 tlumočnicků s tlumočnickým vzděláním, 101 tlumočnicků se státní autorizací, z nichž devět má rovněž tlumočnické vzdělání. Průměrně má 8,4% tlumočnicků v soukromých agenturách formální kvalifikaci pro své povolání. K 13 krajským agenturám náleží 1072 tlumočnicků, z nichž plných 208 prošlo tlumočnickým vzděláním, 36 složilo tlumočnickou autorizaci a 27 z nich se může prokázat oběma formami kvalifikace (nejvyšší kategorie v Národním registru tlumočnicků). Průměrně je tedy v krajských agenturách 20,4% kvalifikovaných tlumočnicků. Pro úplnost je ale nutno podotknout, že u mnoha malých jazyků neexistují všechny formy kvalifikace, proto neleží vina za nízké průměrné hodnoty zcela na tlumočnících samých. Následující tabulka uvádí deset nejvíce zastoupených jazyků u tlumočnicků z obou typů agentur.⁹³

Tabulka č. 6: Jazyky s nejvyšším počtem tlumočnicků

Krajské agentury			Soukromé agentury		
Pořadí	Jazyk	Počet tlumočnicků	Pořadí	Jazyk	Počet tlumočnicků
1	arabština	85	1	somálština	161
2	ruština	61	2	arabština	155
3	perština	58	3	ruština	144
4	somálština	53	4	sorání	109
5	dáří	52	5	angličtina	106
6	srbochorvatština	43	6	perština	86
7	sorání	42	7 - 8	srbochorvatština	81
8	francouzština	39	7 - 8	francouzština	81
9	turečtina	37	9	albánština	75
10	urdština	36	10	turečtina	66

⁹³ Zdroj: Skaaden (2007)

Agentury ve svých odpovědích uvedly, že se setkaly s požadavkem tlumočit z celkem 105 různých jazyků (v roce 2011 je to již 109 jazyků), přičemž krajské agentury disponují tlumočníky ze 73 jazyků a soukromé agentury (především díky k tomuto účelu navýšenému počtu tlumočnicků) z 93 jazyků. Z hlediska dalšího vývoje imigrace a jazykové poptávky jsou zajímavé zkušenosti agentur nejenom s nejžádanějšími jazyky, nýbrž především s nejobtížněji dostupnými jazyky vzhledem k počtu tlumočnicků na trhu. V současnosti se nejhůře shánějí tlumočníci z barmštiny a tigrejštiny, dále z čečenštiny, somálštiny (dáno obrovským počtem uprchlíků), thajštiny, ujugurštiny, svahilštiny a albánštiny.

3.6. ZADAVATELÉ TLUMOČNICKÝCH ZAKÁZEK

3.6.1. Finanční ohodnocení tlumočnicků

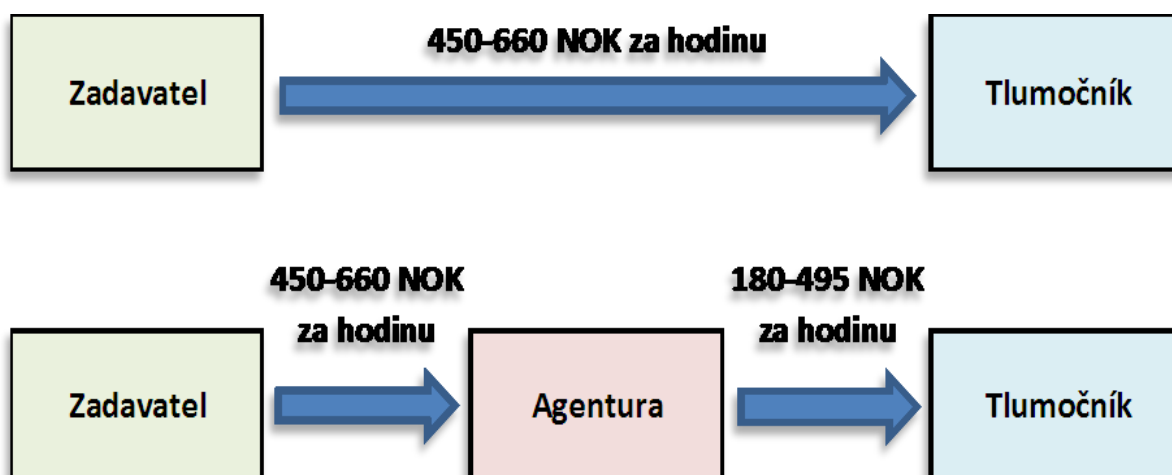
Tlumočníci vykonávající tlumočnickou zakázku pro policii a soudy jsou hodnoceni na základě tabulek sestavených pro finanční odměny advokátů. Výpočet je zakotven v *Předpisu o honorářích advokátů ve veřejném sektoru* (Forskrift om offentlig salær til advokater)⁹⁴ schváleném v roce 1997. Hodinová mzda advokáta ve veřejných službách byla počínaje 1. lednem 2007 upravena na 825 NOK⁹⁵, přičemž hodinová odměna tlumočnicka se rovná 4/5 této částky. Že je tento předpis především doporučením a vodítkem pro zadavatele tlumočnických služeb, dokazuje i společná snaha IMDi a Cizineckého odboru o diferenciované ohodnocení tlumočnicků na základě jejich dosaženého vzdělání a autorizace s cílem motivovat tlumočnický k neustálému sebezdokonalování a doplňování odborných znalostí. Cizinecký odbor skutečně přistoupil k odměňování tlumočnicků dle výše uvedených kritérií, což přispívá ke zdravému konkurenčnímu prostředí a zájmu o tlumočnické vzdělání.

Agentury samy zadavatelům za zprostředkování tlumočení neúčtují, nýbrž odečítají tlumočnickům procenta z jejich výdělku; v závislosti na typu agentury se může jednat o 25% až 60% sumy, kterou tlumočnick od zadavatele obdrží. Pokud zadavatel (příkladně Cizinecký odbor) vyplatí tlumočnickovi nejvyšší oficiální sazbu, cca. 660 NOK (cf. předchozí sazbu advokáta), pak tlumočnick agentuře odevzdá (získal-li zakázku jejím prostřednictvím) 165 – 395 NOK, jinými slovy mu zbude 265 – 495 NOK. Sazba může být ale v závislosti na kvalifikaci a zkušenostech tlumočnicka snížena až na 450 NOK za hodinu (v případě UDI), tudíž konečná částka vyplacená tlumočnickovi může být v nejhorším případě jen 180 NOK. Pokud se jedná o tlumočnicka na volné noze, který figuruje přímo na seznamu tlumočnicků zadavatele, pak zůstává celá vyplacená částka jemu. Pro názornost si oba modely můžeme znázornit takto⁹⁶:

⁹⁴ <<http://www.lovddata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19971203-1441.html>>

⁹⁵ 1 NOK (norská koruna) = 3,12 Kč, údaj ČNB z 24. 3. 2011

⁹⁶ Zdroj: Hilde Fiva: In other words (2006)

3.6.2. Cizinecký odbor

Výše uvedená úvaha se týkala konkrétního zadavatele, Cizineckého odboru – UDI, který organizuje tlumočení pro svoje potřeby, přesněji řečeno pro potřeby styku cizinců a uprchlíků s imigračními úřady. UDI má zpracovány vlastní seznamy tlumočnicků, které zpravidla eliminují mezičlánek v podobě tlumočnických agentur. Jak jsme již předeslali, tlumočníci jsou zde hodnoceni dle určitých kritérií a tlumočení pro UDI patří k vyhledávaným typům zakázek, neboť jde patrně o nejprofesionálnějšího zadavatele na trhu.

3.6.3. Soudy

Soudy angažují tlumočnický ze dvou zdrojů: prostřednictvím soukromých agentur a z vlastních seznamů tlumočnicků na volné noze; důvodem absence krajských agentur jsou údajně přílišné čekací lhůty, které soudy nechtějí akceptovat. Hodinová sazba pro soudní tlumočení je 644 NOK, tedy stejně jako maximální sazba UDI.

Z iniciativy *Ministerstva spravedlnosti a vnitra* (Justis- og politidepartementet) byl v roce 2002 nejprve u *Obvodního soudu v Oslo* (Oslo tingrett) zkušebně a od dva roky později celostátně zaveden Registr soudních tlumočnicků (Domstolenes tolkerregister) pojmenovaný „Lovisa“⁹⁷. V registru najdeme seznam tlumočnicků rozřazených do sedmi kategorií, podobně jak tomu je v Národním registru tlumočnicků. Do Lovisy mají přístup všechny soudy a soudní

⁹⁷ Název nese tradiční skandinávské ženské jméno, ale zároveň evokuje se zákonem: nor. *lov* znamená zákon.

orgány, které přicházejí do styku s cizinci a mají tudíž potřebu objednávat tlumočníka.⁹⁸ Je zajímavé, že ač je Lovisa registrem určeným pro potřeby soudu, nejsou v něm jen autorizovaní tlumočníci. Norský systém nezná pojem autorizovaného soudního tlumočníka, tak jak je tomu v Česku nebo Švédsku. Je na soudech, zda si k jednání pozvou tlumočníka z první nebo čtvrté kategorie, příkazy zde neexistují, spíše doporučení pro výběr z nejvyšších kategorií. Jiná věc je osobní zkušenost s konkrétním tlumočnickem, bez ohledu na příslušnou kategorii. Naopak dodatečné kategorie 6 a 7 zahrnují nejméně kvalifikované tlumočnický či tlumočnický z jazyků, pro které neexistuje ToSPoT. Je trochu s podivem, že i tyto kategorie v Lovise vůbec existují a Obvodní soud v Oslo dal jako precedens ostatním institucím alespoň teoretickou možnost tlumočnický bez kvalifikace najímat. V praxi se nicméně většina soudů mimo hlavní město spoléhá na vlastní zavedené seznamy tlumočnicků či spolupracuje s agenturou.

3.6.4. Policie

Podobně jako soudy i policie využívá služeb soukromých tlumočnických agentur nebo tlumočnicků na volné noze. Rovněž i hodinová sazba je stejná jako v případě soudů – 644 NOK. Fiva uvádí, že policejní seznamy tlumočnicků nejsou přesné a dostatečně aktualizované: *„Pokud policista potřebuje tlumočnicka, jednoduše ho vybere ze seznamu, žádný centralizovaný rezervační systém neexistuje. Kvalita uvedených tlumočnicků nebyla tradičně nijak garantována a pokud jakýkoliv tlumočnick projevila zájem, byl na seznam zařazen. Řada tlumočnicků měla u svého jména uvedených mnoho jazyků...jeden tlumočnick měl dokonce zapsaných 15 jazyků.“* (Fiva, 2006: 25) V posledních několika letech proběhly konkrétně v případě policejního sboru v Oslo rozsáhlé kontroly postupů při objednávání tlumočnicků a seznamy byly aktualizovány. Stávající i noví tlumočnicki byli podrobena dvojazyčnému testu s minimálním požadavkem 80% úspěšnosti.

Vedle vlastních seznamů tlumočnicků dává policie též přednost soukromým agenturám. Důvodem upřednostnění privátních agentur před krajskými je opět jejich pružnost a orientace na zákazníka. Soukromé agentury jsou díky zmiňovaným velkým „stájím“ schopny vyslat tlumočnicka požadované jazykové kombinace během krátké doby, zatímco čekací lhůty krajských agentur jsou pro potřeby policie neúnosné. V případě pevných hodinových sazeb za

⁹⁸ Zdroj: <http://www.domstol.no/upload/DA/Internett/da.no/Publikasjoner/Tolkerundskriv%20oktober%202010_internett.pdf>

tlumočení (nejen u policie) neexistuje vlastně ani dostatečná motivace k najímání krajských agentur; cena je pro oba typy agentur stejná a předpokládaná vyšší kvalita krajských agentur nehraje pro policii evidentně roli.

3.6.5. Nemocnice a polikliniky

Některé nemocnice využívají pro frekventované jazyky tlumočnické z vlastních seznamů, jiné kontaktují soukromé i krajské agentury. Na rozdíl od předchozích institucí se hodinová sazba u různých zdravotnických zařízení liší, též v závislosti na druhu zákroku a rozsahu tlumočení; obecně se ale dá říci, že sazba ve zdravotnických zařízeních je výrazně nižší. Vzhledem k pružnosti jsou soukromé agentury využívány v naléhavých, akutních případech, jelikož většinou nabízejí nepřetržitou, okamžitou službu. Naopak pro vyšetření a zákroky, které jsou naplánovány s dostatečným předstihem se kvůli nižší ceně využívají krajské agentury. Dlouhotrvajícím problémem zdravotnických zařízení po celé Skandinávii je i přes masivní osvětu využívání rodinných příslušníků pacientů k tlumočení. Zřejmým důvodem jsou nulové finanční náklady a okamžitá dostupnost – v jistých případech může tento druh tlumočení postačovat, nicméně z profesních i etických důvodů by měl tuto funkci vykonávat profesionál.

3.6.6. Sociální odbory, školy, dětské domovy apod.

Pod touto hlavičkou se skrývá celá řada státních zařízení majících z hlediska tlumočení mnoho společných rysů. Kvůli nízkým hodinovým tarifům i dostatečným časovým lhůtám angažují tyto instituce krajské tlumočnické agentury, pro něž tento druh tlumočení představuje jednu z hlavních náplní práce, pro soukromý sektor by byl tento druh zakázek naopak finančně nezajímavý. Menší zadavatelé (jednotlivé školy či dětské domovy) využívají tlumočnických služeb natolik sporadicky, že pro ně není výhodné udržovat vlastní aktualizovaný seznam tlumočnicků, a proto se raději spoléhají na služby profesionálních tlumočnických agentur.

3.6.7. Konference a firemní setkání

Tento typ tlumočení se od výše uvedených příkladů liší patrně nejvíce. Markantním znakem konferencí je časté využívání simultánního tlumočení z důvodu časové úspory a pohodlí účastníků. Předpokladem pro bezvadný výsledek je zajištění tlumočnické agentury s patřičným technickým zázemím (kabiny, zvukový technik, mixážní pult, reproduktory, mikrofony, staničky atd.) a tlumočnicků, kteří dokážou tlumočit simultánně.⁹⁹ Pokud pořadatel zajistí technickou stránku z vlastních zdrojů, je možné najmout si tlumočníky na volné noze, nicméně v praxi využívají organizátoři především soukromých tlumočnických agentur. Finanční náročnost podobných akcí je zřejmá a od toho se také odvíjí odměna tlumočnicků, která bývá vyšší než v jiných případech. Nezřídka kdy je ovšem pro konference a především firemní schůze zvoleno konsekutivní tlumočení, avšak odlišného typu¹⁰⁰ než v předchozích případech.

Dalším specifikem konferenčního tlumočení (nejen norského) je volba pracovních jazyků. Tradičními jazyky tlumočených konferencí a firemních akcí byly a jsou velké evropské jazyky, nicméně v posledních letech stoupla poptávka po nových světových jazycích, především čínštině a arabštině.

⁹⁹ Zaměření skandinávské translologie na komunitní tlumočení je evidentní a zcela opodstatněné, nicméně v současné chvíli neexistuje v Norsku pravidelný kurz konferenčního tlumočení, tudíž ani možnost přípravy mladých adeptů konferenčního tlumočení. Technika simultánního tlumočení není vyučována ani v jednom z norských kurzů popsanych v této práci.

¹⁰⁰ Jedná se o konsekutivní převod delších úseků, jak jej znají například studenti ÚTRL.

4. DÁNSKO

Poté, co jsme měli možnost seznámit se s postavením tlumočnicků a pohledem na tlumočení ve Švédsku a Norsku, máme dobrou výchozí pozici pro objektivní srovnání tlumočnictví v obou jmenovaných zemích s Dánskem. Řazení jednotlivých skandinávských zemí v této práci není náhodné: země, jež mají vyspělý a rozsáhlý tlumočnický servis, včetně kontinuálního systému vzdělávání budoucích tlumočnicků, totiž disponují množstvím knižních publikací i jiných informačních zdrojů a tudíž je nesrovnatelně snazší utvořit si o nich ucelený a vyčerpávající obraz. V případě Švédska a do velké míry též Norska toto platí; v Dánsku jsou možnosti omezené, což se nutně odráží i na množství získaných podkladů, potažmo rozsahu části věnované v této práci Dánsku.

Podle Bente Jacobsen¹⁰¹, docentky *Institutu pro jazyk a obchodní komunikaci* (Institut for Sprog og Erhvervs kommunikation) na *Vysoké obchodní škole v Århusu* (Handelshøjskolen i Århus), existuje v Dánsku jen omezená politická vůle pro rozvoj tlumočnické přípravy a následné certifikace tlumočnicků. *Ministerstvo spravedlnosti* (Justitsministeriet) zpracovalo v roce 2004 *Zprávu o vzdělávání tlumočnicků a zajištění kvality tlumočnických služeb* (Rapport om opkvalificering af tolke og kvalitetssikring af tolkeydelse i staten), z jejíž závěrů překvapivě vyplývá, že stávající situace je dobrá a není třeba nikterak upravovat zaběhlý systém výchovy a certifikace tlumočnicků.¹⁰² Na druhou stranu největší pozornost v odborných kruzích je momentálně věnována otázce zajištění tlumočení v souvislosti se *Zákonem o zdravotní péči* (Sundhedsloven, 2005) a jeho nedávnými novelami (2010), přímo se vztahujícími k imigrantům a zákonné povinnosti tlumočnické asistence (viz kapitola 4.3.3.).

4.1. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ

4.1.1. Vývoj výuky tlumočení

Počátky výuky konferenčního tlumočení v Dánsku sahají do roku 1980, kdy bylo na *Vysoké obchodní škole v Kodani* (Handelshøjskolen i København) zřízeno *Centrum konferenčního tlumočení* (Center for konferencetolkning), jehož hlavním úkolem je do dnešních dnů zajišťovat výchovu konferenčních tlumočnicků, ať již pro domácí trh, tak

¹⁰¹ Přednáška o komunitním tlumočení v Dánsku pronesená na Univerzitě v Oslo 9.5.2011.

¹⁰² Jacobsen si naproti tomu v osobní emailové korespondenci (ze dne 10.6.2011) stěžuje, že se v Dánsku v oblasti tlumočnictví za posledních 10 let téměř nic (nového) neudálo, a hořce konstatuje, že Norsko a Švédsko jsou v tomto ohledu „o 100 let“ napřed.

především pro potřeby evropských institucí. Samotné studium, zahájené o rok později, mělo podobu šestiměsíčního postgraduálního kurzu, tudíž uchazeči o studium se museli prokázat minimálně magisterským titulem (cand.ling.merc.).

Centrum nadále plní svoje poslání, nyní již mnoho let pod vedením docentky Inge Baaring, která již jako promovaná tlumočnice z němčiny a angličtiny byla u vstupu Dánska do Evropské unie v roce 1973. Dánsko po přistoupení k společnému univerzitnímu programu The European Masters in Conference Interpreting (1997) přijalo dvousemestrální, postgraduální podobu denního studia pro přípravu konferenčních tlumočnicků. Program je připravován ve spolupráci s Evropskou komisí, Evropským parlamentem a řadou evropských univerzit. Krom magisterského titulu je přijetí ke studiu podmíněno maximálním věkem 45 let a patřičnými jazykovými schopnostmi: vedle mateřského jazyka a dvou cizích jazyků na úrovni C je nyní zpravidla vyžadován ještě třetí cizí jazyk, jelikož evropské instituce provádějící nábor nových tlumočnicků zpřísnily v podobném duchu přijímací kritéria.

Vyučovanými jazyky jsou angličtina, němčina, francouzština, italština, španělština a dánština, k přijímacímu řízení se tedy mohou přihlásit i mluvčí s jiným rodným jazykem než dánštinou za předpokladu, že jejich dánština dosahuje alespoň pasivní úrovně. Zcela nejsou vyloučeny ani další jazyky členských zemí EU nebo dokonce jazyky zemí, s nimiž EU zahájila přístupové rozhovory. Samotné přijímací zkoušky se neliší od zkoušek pro stejný program na dalších zúčastněných univerzitách, proto se zdržíme jejich popisu.

V prvním semestru je výuka zaměřena na techniku konsekutivního a simultánního tlumočení, terminologii, rétoriku aj., v druhém semestru je výuka obohacena o simulované konference (dán. *mockkonferencer*). Studium (a potažmo i závěrečné zkoušky) se soustředí na převod z jazyka C do jazyka A. Výjimečně se praktikuje konsekutivní tlumočení z mateřského jazyka, pokud má student znalost cizího jazyka úrovně B; v simultánním tlumočení se tak neděje nikdy.

Mimo kurz The European Masters in Conference Interpreting, který není otevírán každoročně, je stěžejním univerzitním tlumočnickým programem čtyřsemestrální magisterský kurz na Vysokých obchodních školách v Kodani a Århusu. Jedná se o kurz navazující na bakalářský program *Obchodní jazyk a mezinárodní obchodní komunikace* (Erhvervsprog og International Erhvervskommunikation), tudíž formou blízký model studia jako na pražském

ÚTRL.¹⁰³ Na druhou stranu není možné studovat odděleně specializaci tlumočnická či překladatel, jsou spojeny v jedno. V nabídce studovaných jazyků jsou angličtina, francouzština, španělština a němčina. Dílčím fází kurzu se budeme věnovat v následujících kapitolách, vždy v souvislosti s druhem tlumočení vyskytujícím se na dánském trhu.

První kurzy tlumočení pro potřeby imigračních úřadů započaly koncem 70. let a zahrnovaly turečtinu, arabštinu, srbochorvatštinu a urdštinu. Ačkoliv byl zájem ze strany uchazečů o studium enormní, valná většina neprošla přijímacím sítem kvůli nedostatečným jazykovým znalostem. Po této první fázi byly roku 1982 na Vysoké obchodní škole v Kodani zřízeny pokračovací víkendové kurzy pro absolventy původního kurzu. Konečně o tři roky později byl na stejném institutu otevřen kurz tlumočení ve zdravotnictví a sociální sféře, zaměřený primárně na pomoc imigrantům. Kurz byl v 90. letech opakovaně rušen a otevírán v pozměněných podobách, až se jeho podoba v roce 2006 ustálila a absolventi dnes již dvouletého, dálkového studia spadají do druhé z tlumočnických kategorií: *přezkoušení tlumočníci* (statsprøvede tolke) (podrobněji v kapitole 4.2.2.2)

4.1.2. Kategorie dánských tlumočnicků

Během přípravné fáze této práce jsme se setkali s dvojitým vymezením tlumočnických kategorií podle dosaženého vzdělání a kvalifikace: jednak z materiálů Ministerstva spravedlnosti, v jehož kompetenci je kromě soudů též policie a potažmo i seznam policejních tlumočnicků a systém jejich odměňování, a za další pak dělení docentky Jacobsen, jež veškeré druhy tlumočení sama vyučuje. (V tuto chvíli je třeba vyzdvihnout neoddiskutovatelné výhody, které s sebou přináší norský Národní tlumočnický registr, včetně všeobecně vžitého rozdělení tlumočnicků do pěti kategorií. V Dánsku podobný registr chybí a v dělení tlumočnických kategorií panují rozpory.) Nejprve se podíváme na kategorie z pohledu (nejen) Jacobsen; odlišnosti ve vymezení tlumočnických kategorií Ministerstvem vnitra zmíníme v kapitole 4.2.2.

4.1.2.1. Autorizovaní tlumočníci (a překladatelé) (translatører) – nejvyšší dosažitelná tlumočnická kategorie, do které je možné se dostat několika způsoby:

¹⁰³ Program *Obchodní jazyk a mezinárodní obchodní komunikace* ovšem není translatologický, nýbrž filologický obor. K navazujícímu magisterskému studiu má nicméně ze všech nabízených programů nejbližší. V současné chvíli v Dánsku specializovaný překladatelský a tlumočnický bakalářský program chybí.

- Ukončené magisterské translátologické studium (cand.ling.merc.) v některém z velkých evropských jazyků: angličtina, němčina, francouzština a španělština, (dříve i ruština nebo italština)
- Složená překladatelská a tlumočnická zkouška z příslušného jazyka (jakýkoliv jazyk)
- Magisterský titul (cand.ling.merc. či MA) z cizí univerzity odpovídající jednomu z předchozích bodů

Orgánem pověřeným vydáváním státních autorizací je *Hospodářská a obchodní agentura* (Erhvervs- og Selskabsstyrelsen), obdoba švédské Obchodní komory. Vedle splnění výše uvedených akademických požadavků jsou žadatelé povinni doložit právní způsobilost a trestní bezúhonnost, jakož i složit slib dodržování etických a profesních pravidel.

Z tabulky č. 7 je patrné, že do této kategorie spadá relativně málo tlumočnicků, pokud budeme srovnávat nejvyšší relevantní kategorie ve všech skandinávských zemích. Rovněž počet jazyků a především jejich skladba se jeví jako velmi úzká a „tradičně-evropská“. Nepříznivý je i fakt, že počínaje akademickým rokem 2011/12 bude nadále otevřen pouze magisterský tlumočnický program v Århusu, kde se počítá s otevřením dvanácti míst pro angličtináře, devíti pro španělštináře, pěti pro němčináře a pouhými třemi místy pro francouzštináře. Ačkoli je možné přihlásit se k autorizační zkoušce u Hospodářské a obchodní agentury též individuálně, uchazeči bez akademické přípravy mají značně ztíženou pozici.

V Dánsku existují vedle soukromých i státních agentur (o nich v kapitole 4.3.) dva profesní svazy sdružující profesionální tlumočnické a překladatelské, které bychom mohli přirovnat k české JTP: *Sdružení autorizovaných překladatelů a tlumočnicků* (Translatørforeningen¹⁰⁴) a *Dánský svaz autorizovaných překladatelů a tlumočnicků* (Dansk Translatørforbund). Zatímco první ze sdružení bylo založeno před více než sto lety (1910), druhé je relativně mladé (1990). Sdružení autorizovaných překladatelů a tlumočnicků bylo zřízeno právě za účelem akreditace nových překladatelů a (dokonce již tehdy) tlumočnicků, jelikož tito směli do té doby vykonávat svoji profesi po pouhé osobní záruce svého univerzitního profesora či kolegy překladatele, což tehdejšímu *Ministerstvu obchodu* (Handelsministeriet) po právu připadalo nedostatečné.

¹⁰⁴ Zde narážíme na denotativní škálu slova *translatør*, jež má široký význam a obsáhne jak překladatele, tak tlumočnické. Nejvhodnějším českým ekvivalentem by patrně musel být novotvar *translátor*.

Členové obou organizací jsou oprávněni pořizovat autorizované překlady z nejrůznějších oborů včetně práva, medicíny či ekonomie, stejně tak i provádět korekturu přeložených textů, překládat titulky k filmům a jiné. Součástí činnosti je rovněž tlumočení, a to jak komerční, tak i soudní a policejní. Samozřejmostí u obou svazů je vydávání vlastních příruček nebo glosářů, organizování přednášek a kurzů.¹⁰⁵ Na rozdíl od Norska, Švédska, ale i Česka není z údajů dodaných oběma svazy a vlastně z celého konceptu dánského translatologického vzdělání možné tlumočnickou a překladatelskou specializaci navzájem jasně odlišit. Proto i níže uvedená čísla v tabulce zahrnují příslušníky obou profesí, které dánský termín *translator* obsáhne. Můžeme se s úspěchem domnívat, že z celkového počtu se více než polovina „translátorů“ zabývá výhradně překladem, ovšem oficiální vyjádření k dispozici nemáme.

Tabulka č. 7: Zastoupení autorizovaných tlumočnicků v profesních svazech¹⁰⁶

	Sdružení autorizovaných překladatelů a tlumočnicků	Dánský svaz autorizovaných překladatelů a tlumočnicků
angličtina	126	47
arabština	1	-
finština	1	-
francouzština	28	13
islandština	1	-
italština	6	3
němčina	36	18
nizozemština	1	-
norština	2	-
polština	3	1
portugalština	2	-
rumunština	1	-
ruština	3	1
řečtina	-	1
slovenština	1	-
španělština	16	11
turečtina	3	2
vlámština	1	-
celkem	232	97

¹⁰⁵ Obzvláště nabídka kurzů Sdružení autorizovaných překladatelů a tlumočnicků je opravdu bohatá. Ve svých prostorách v Kodani i Århusu pořádalo sdružení minulý rok ku příkladu kurzy podnikového práva, rodinného práva II, specializační kurz angličtiny, kurz soudního tlumočení, kurz zdravotnických termínů aj. Pověětšinou se ovšem jednalo o kurzy zaměřené na překlad. Činnost Dánského svazu autorizovaných překladatelů a tlumočnicků je v tomto ohledu nepoměrně chudší.

¹⁰⁶ Zdroj: B. Jacobsen – přednáška o dánském komunitním tlumočení na Univerzitě v Oslo z 9.5.2011

4.1.2.2. *Přezkoušení tlumočníci* (statsprøvede tolke)

Tato specificky dánská kategorie tlumočnicků je problematická hned z několika příčin: vztahem k celému systému dánského tlumočnictví, náplní výuky, dostupností a v neposlední řadě svojí přerušenu kontinuitou a nejistou budoucností. Na rozdíl od předchozí, nejvyšší kategorie tlumočnicků, vede do této kategorie pouze jediná cesta: absolvování dvouletého programu v rámci tzv. *Otevřené univerzity* (Åben uddannelse).

Otevřená univerzita je nástavbovým mezistupněm vyššího vzdělání pro dospělé, kteří se chtějí specializovat určitým směrem nebo si doplnit chybějící vzdělání. Téměř veškeré náklady za školné platí studenti, v případě tlumočnického kurzu jde o 18.000 DKK. Koncept Otevřené univerzity nabízí možnost denního, večerního i dálkového vzdělávání různé délky. Záměrem je přizpůsobit formu studia potřebám pracujícího člověka či rodiče na mateřské dovolené, který ovšem zároveň nehledá plnohodnotné vysokoškolské studium završené získáním některého z titulů. Ačkoliv v Dánsku tento tlumočnický program představuje pouhý doplněk k vysokoškolskému tlumočnickému studiu, ve Švédsku tvoří ekvivalentní lidové vysoké školy naopak páteř kvalitní přípravy komunitních tlumočnicků.

Tlumočnický program byl zřízen roku 1996 a po dočasném zrušení v roce 2002 byl v pozměněné dvouleté podobě znovu obnoven roku 2006. Podmínkou pro přijetí ke studiu tlumočnictví v rámci Otevřené univerzity je ukončené středoškolské vzdělání s maturitou z dánštiny a příslušného cizího jazyka (případně státní jazykovou zkouškou); v případě absence dánské maturity je nutné složit písemnou a ústní přijímací zkoušku. Ukázalo se, že uvedené nároky znamenají značnou překážku i pro dosavadní působící tlumočníky a mnoho jich bylo nuceno v důsledku nesplnění požadavků sestoupit o kvalitativní třídu níž.

V letech 1996 – 2002 byla v prvním roce studia¹⁰⁷ výuka soustředěna na tlumočení a překlad v oblasti zdravotnictví a sociálních služeb. V druhém roce měli studenti možnost vybrat si jednu ze specializací: soudní tlumočení, tlumočení ve zdravotnickém sektoru, nebo konečně tlumočení obchodních jednání a tlumočení v soukromé sféře. Po znovuoobnovení programu byla skladba poněkud pozměněna, takže v prvním roce je vyučováno tlumočení (či překlad) ve zdravotnictví a sociální sféře, v druhém pak soudní tlumočení (či překlad právních textů.) Zdaleka ne všichni zapsaní studenti program zvládli: do letošního roku dokončilo první rok studia 141 studentů a pouze 48 jich zdárně absolvovalo oba ročníky. V rámci Otevřené univerzity je možné studovat tlumočnictví v jazycích albánština, arabština, perština, polština, somálština, srbochorvatština, turečtina a urdština.

¹⁰⁷ Jednalo se a stále jedná o formu večerního a víkendového studia v zhruba poloviční intenzitě, než by tomu bylo v případě denního studia.

Dalším z naznačených problémů této kategorie je uplatnění absolventů na trhu. Ani aktuálně příhodná skladba vyučovaných jazyků nepodnítila o tyto tlumočníky u zadavatelů zakázek velký zájem, neboť z celkového počtu 141 absolventů či příslušníků této kategorie se jich podle Jacobsen tlumočení aktivně věnuje zhruba 40. Důvodem nezájmu ze strany zadavatelů je dle našeho názoru i pevně stanovená hodinová sazba náležející tlumočnickům (a překladatelům) v této kategorii, určená pro soudní a policejní tlumočení Ministerstvem spravedlnosti (viz kapitola 4.2.2.).

4.1.2.3. Akademičtí tlumočníci (akademitolke)

Na úvod je třeba předeslat, že ačkoliv jde o doslovný český překlad dánského názvu kategorie, předpokládaná sémantika není v žádném případě naplněna. Je tomu tak už z toho důvodu, že tuto kategorii uvádíme na třetím místě, nikoli na prvním. Jednoletý tlumočnický program, otevřený teprve na podzim roku 2010, je součástí další formy nástavbových studií pro dospělé, *Navazujícího studia pro dospělé* (Videregående voksendannelse – VVU), v žádném případě se nejedná o univerzitní titul. VVU je součástí projektu Otevřená univerzita.

K přijetí ke studiu v jakémkoliv programu VVU je požadováno středoškolské odborné vzdělání v příslušném oboru či všeobecné středoškolské vzdělání (gymnázium) doplněné minimální určenou dobou praxe.¹⁰⁸ Studium veškerých oborů VVU je rozčleněno do bloků (dán. *moduler*), což má studentům údajně umožnit zvolit si individuálně vyhovující tempo výuky v závislosti na zaměstnání apod. Navazující studium pro dospělé, též zvané *Akademičtí tlumočníci* (Akademiuddannelse), si studenti hradí sami a jde o nemalé částky. V nabídce najdeme kurzy gastronomie, pedagogiky, ekonomie, managementu či komunikace.

Kromě výše řečeného se pro přijetí k tlumočnickému studiu v programu VVU požaduje splnění přijímacího testu v dánštině a studovaném cizím jazyce. V případě doloženého ukončeného gymnaziálního vzdělání je minimální požadovaná doba praxe dva roky. Program se skládá ze šesti bloků, každý v průměrné době trvání šesti týdnů (nejde ale o denní studium). Jedná se o čtyři povinné tematické bloky:

- **Role tlumočnicka** – etika a tlumočnické techniky, úvodní tlumočnická propedeutika.
- **Tlumočení v sociálním sektoru** – zahrnuje legislativu, chod pracovních úřadů, vyplácení dávek a penze, a relevantní mezinárodní úmluvy.

¹⁰⁸ V Dánsku jsou vzdělávací stupně seřazeny na osmistupňové škále, kde základní vzdělání představuje první stupeň a titul Ph.D. nejvyšší, osmý. Nástavbové studium VVU (a Otevřená univerzita) tvoří pátý, bakalářský program šestý a magisterský program sedmý stupeň.

- **Tlumočení ve zdravotnickém sektoru** – blok se zaměřuje na prevenci, průběh a léčbu chorob, i veškeré aktivity spojené s návštěvou lékaře či nemocnice.
- **Soudní a policejní tlumočení** – úkolem tohoto bloku je připravit studenty pro tlumočení u všech typů a instancí soudů, jakož i při policejních výsleších.

Pátý blok je povinně-volitelný a na výběr je jeden z následujících kurzů:

- **Konferenční tlumočení** – jedná se o jediný blok výhradně zaměřený na kabinové, simultánní tlumočení, včetně evropské legislativy a orgánů.
- **Tlumočení v soukromém sektoru** – jde především o nácvik tlumočení v odvětvích průmyslu, obchodu, dopravy a životního prostředí.
- **Tlumočení v psychiatrických zařízeních** – tlumočení pro potřeby psychiatrů a psychologů.
- **Tlumočení z druhého cizího jazyka** – tento modul představuje zkomprimovaný souhrn všech předchozích bloků, ovšem při použití druhého cizího jazyka.

Každý z bloků trvá průměrně 3 – 6 měsíců a výuka probíhá na *Lidové vysoké škole Metropol* v Kodani a Århusu (Professionshøjskolen Metropol). Cena každého bloku je 8.930 DKK, což při požadovaném celkovém počtu šesti bloků představuje cca 54.000 DKK za studium. Na většinu kurzů pod hlavičkou VVU lze za určitých podmínek získat studijní příspěvek Ministerstva školství – *Statens voksendannelsesstøtte (SVU)*. Základními požadavky je věk mezi 25 a 65 lety, dánské státní občanství nebo alespoň trvalý pobyt v Dánsku, stálý pracovní poměr a kromě jiných pochopitelně i aktivní účast v samotných kurzech. Při splnění všech požadavků může státní podpora pokrýt až 80% školného.

Poslední, šestý blok vlastně žádným kurzem není, neboť se jedná o projekt zahrnující závěrečnou samostatnou písemnou práci a praktickou demonstraci tlumočnické situace vážící se k tématu písemného úkolu. Součástí projektu je výzkum, analýza a popis zvolené oblasti.

Stejně jako předchozí tlumočnická kategorie, která je ovšem mnohem zavedenější, naráží nový koncept „akademických tlumočnicků“ na malý zájem potencionálních studentů, ať již kvůli vysoké ceně kurzu nebo v důsledku nezájmu zadavatelů zakázek o absolventy těchto kurzů. Nikde neexistují záruky, že se vynaložená časová a především finanční investice zúročí odpovídajícím finančním ohodnocením na trhu; na druhou stranu necelý rok po zavedení programu je příliš krátká doba pro objektivní soudy.

Minimálně dva markantní nedostatky ale najdeme: po prokázání se dostatečnou formální kvalifikací pro přijetí ke studiu nejsou dále nikterak testovány uchazečovy řečové či přímo tlumočnické předpoklady; netřeba připomínat, že ne každý mluvčí cizího jazyka může být dobrým tlumočnickem. Samotná praktická průprava během kurzů je pak velmi omezená.

Téměř veškeré moduly jsou primárně nastaveny na procvičování konsekutivního tlumočení, v Dánsku příhodně zvaného též *dialogtolkning*, tudíž je během několika modulů možné se konsekutivnímu tlumočení opravdu naučit, i když je valná část seminářů vyhrazena teoretické přípravě v daném bloku. Za závažnější nedostatek ovšem považujeme neúměrně krátkou dobu věnovanou simultánnímu tlumočení, pokud se má absolvent tlumočení v rámci VVU konferenčním tlumočnickem vůbec nazývat. Ti studenti, kteří si tento volitelný předmět vyberou, mají extrémně krátký čas na to, aby techniku simultánního tlumočení zvládli; připomeňme, že v jiných zemích jsou této disciplíně věnovány 2 – 4 semestry. V rámci tohoto bloku mají studenti zvládnout ještě tlumočení s pilotáží, tlumočení po telefonu a „videotlumočení“ (s použitím kamer a obrazovky). Ačkoliv je pro každý blok vyhrazeno 3-6 měsíců, jedná se o dálkové studium, tudíž skutečná doba trvání jednoho bloku přepočtená na denní studium je přibližně šest týdnů. Nabídku jazyků kurzu nebylo bohužel možno zjistit z žádných dostupných zdrojů.

4.1.2.4. Ostatní tlumočníci (øvrige tolke)

Do poslední, nejméně definované, avšak nejpočetnější kategorie, spadají tlumočníci s filologickým vzděláním v nějakém cizím jazyce (bakalářské, magisterské), avšak bez formální tlumočnické přípravy, např. z důvodu její absence pro daný jazyk. Dále je možné sem zařadit též praktikující tlumočníky, kteří nemají žádné terciární vzdělání, nebo jim nebylo dánskými úřady uznáno. Nemalá je též skupina bilingvních mluvčích, nejčastěji z druhé generace přistěhovalců, kteří jsou angažováni policií a soudy v případě, že se nepodaří zajistit formálně vzdělané tlumočníky z policejního seznamu tlumočnicků.

4.2. TYPY TLUMOČENÍ DLE DRUHU ZAKÁZEK

4.2.1. Tlumočení obchodních jednání

Tento druh tlumočení nalezneme v nejrůznějších vrstvách dánské společnosti: může jít o obchodní jednání na veletrzích, prohlídky podniků, ale také oficiální státní schůzky na vysoké úrovni či firemní prezentace na tiskové konferenci. Nejčastěji se při takových příležitostech používá konsekutivního tlumočení dialogů, kdy se jazyky střídají v rychlém sledu. V některých případech je dobrým zvykem tlumočit simultánně šušotáží, což s sebou ovšem nese nevýhodu omezeného počtu posluchačů. Zavedené dánské tlumočnické firmy vybavují tlumočnické mikrofony a jejich klienty bezdrátovými staničkami se sluchátky, zejména při příležitostech jako jsou návštěvy podniků a výrobních hal, kdy se tlumočení řídí akustickými podmínkami. Tato finanční investice se vrací v podobě lepšího přenosu hlasu, časové úspory i nesporných předností simultánního poslechu. Na tento typ tlumočení se specializují zejména čtyři velké agentury a spolky: *Translatørforeningen*, *Erhvervsprogligt Forbund*, *Dansk Magisterforening*, a *Danske Translatøvers Forbund*. Protože je regulace tlumočnické činnosti v Dánsku ve srovnání s dalšími skandinávskými zeměmi slabší, žádná z tlumočnických organizací nemá povinnost stanovovat pro svoje členy zvláštní pracovní podmínky. Tímto typem tlumočení se také zabývají mnozí konferenční tlumočníci na volné noze, kteří se ovšem spíše řídí ustanoveními mezinárodní tlumočnické asociace AIIC, jež jsou samozřejmě primárně nastavena pro konferenční tlumočení; podobně jsou nastaveny i podmínky pro práci v tlumočnických agenturách.

Aktuální nabídka jazyků v tlumočnických kurzech na Vysokých obchodních školách v Kodani a Århusu je omezena na velké evropské jazyky: angličtinu, němčinu, francouzštinu a španělštinu (dříve též italštinu a ruštinu), z kterých se na závěr skládá všeobecná jazyková zkouška.

V Århusu jsou konsekutivní i simultánní tlumočení povinné předměty. Semináře konsekutivy se zaměřují na tlumočení u soudu a na polici, zatímco nácvik simultánního tlumočení se provádí na ekonomických, politických a společenskovedních textech. Součástí kurzů jsou přirozeně paměťová cvičení a tlumočnická notace u konsekutivní části, jakož i úvod do techniky simultánního tlumočení a strategie specifické pro kabinové tlumočení. Závěrečná zkouška sestává z obousměrného simultánního tlumočení a konsekutivního soudního tlumočení.

V Kodani je povinným kurzem pouze konsekutivní tlumočení, z nějž studenti také skládají závěrečnou ústní zkoušku. Během seminářů přijdou studenti se simultánním tlumočením do styku v rámci nácviku tlumočení na policii a u soudu, ale mají rovněž možnost zapsat si simultánní tlumočení jako samostatný volitelný předmět. Semináře konsekutivního tlumočení zahrnují tlumočení dialogů, obchodních jednání, pohovorů a rozhovorů s právní a policejní tematikou. Simultánní části dominují evropské instituce, politika, ekonomie a společenské otázky. Obecně se dá říci, že nácvik tlumočnických disciplin se na obou vysokých školách výrazně neliší: také kodaňská závěrečná zkouška obsahuje konsekutivní soudní tlumočení, ovšem navíc je zde zahrnuto i tlumočení obchodního jednání. Pokud studenti skládají zkoušku též ze simultánního tlumočení, pak jen do mateřského jazyka.

4.2.2. Tlumočení u soudu, na policii a při azylových řízeních

Dánština je jediným úředním jazykem v zemi, proto cizinci a přistěhovalci, kteří dánštinu neovládají, mají při styku s úřady (včetně soudů a policie) právo na tlumočníka. Paragraf 16 *Procesního zákona* (Retsplejeloven) doslova uvádí, že „*výslech osob, které dobře neovládají dánštinu, musí být, pokud je to možné, prováděn za pomoci překladatele.*“ („Afhøring af personer, der ikke er det danske sprog mægtig, skal så vidt muligt ske ved hjælp af en translator“) ¹⁰⁹ V praxi to tedy znamená, že soudní tlumočení smějí provádět pouze tlumočníci, ale nemusí jít o autorizované tlumočníky. Rovněž neplatí, že tlumočnick musí být přítomen u všech typů přelíčení a na všech soudních instancích. V občanskoprávních sporech nemusí být tlumočnick k soudu přivolán, pokud si ho jedna ze stran nevyžádá a pokud to soud nepovažuje za nutné. Zákon blíže nspecifikuje, jakým způsobem soud ověřuje u cizinců či přistěhovalců stupeň znalosti dánštiny, jde tedy o věc čistě subjektivní.

Dánský systém soudů je třístupňový: nejnižší instancí je 82 *obvodních soudů* (Byretter), následují dva *vrchní soudy*, *Východní* (Østre Landsret) a *Západní* (Vestre Landsret), a nejvýše stojí *Nejvyšší soud* (Højesteret). V trestních případech je přítomnost tlumočnicka nařizena jen u druhé a třetí instance, nikoliv u obvodních soudů, nicméně i obvodní soudy zpravidla tlumočnick pro jistotu přivolávají.

¹⁰⁹ Zdroj: webové stránky Translatørforeningen: <<http://www.translatorforeningen.dk/artikler/68>>

Jisté je, že vzhledem k úzké paletě jazyků vyučovaných na zmíněných vysokých obchodních školách je dostatek autorizovaných tlumočnicků pouze v několika tradičních velkých evropských jazycích. Zřejmě je ale bohužel i to, že mezi žádanými jazyky u soudů a policie figurují na prvních místech právě mimoevropské jazyky, které v nabídce tlumočnických kurzů chybějí. Od toho se odvíjí i kvalita tlumočnicků, kteří jsou při absenci translátologicky vzdělaných tlumočnicků k soudním a policejním řízením přizýváni. Vláda si prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti jistě uvědomuje, že je třeba změnit pravidla pro autorizaci tlumočnicků a proškolení neautorizovaných tlumočnicků, ale prozatím nedoznal systém žádných změn (viz reakce na Zprávu o vzdělávání tlumočnicků a zajištění kvality tlumočnických služeb, 2004).

Soudní tlumočnický musí pochopitelně ovládat právní termíny v obou jazycích a mít dobrou znalost obou kultur. Primárně se u dánských soudů používá konsekutivního převodu, nicméně od tlumočnicků je vyžadováno i zvládnutí simultánní šušotáže, jež převládá u převodů z dánštiny do cizího jazyka.¹¹⁰ Součet veškerých omezení a předpisů ve výsledku zapřičiňuje, že mnoho kvalitních, vzdělaných tlumočnicků se soudnímu tlumočení raději vyhýbá.

Dle údajů portálu *Ministerstva pro uprchlíky, přistěhovalce a integraci* (Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration)¹¹¹ tvořili k 1.1.2011 přistěhovalci a jejich potomci 9,8% z celkové populace (5,43 milionu obyvatel). Plných 67% z nich pochází ze zemí mimo EU a ostatní západní svět, přičemž první místo drží s předstihem Turci. Příliv přistěhovalců vykazuje za posledních 20 let velmi vyrovnaný nárůst, alespoň ve srovnání se zbytkem Skandinávie. Pro představu uvádíme tabulku deseti největších skupin přistěhovalců dle země původu.

¹¹⁰ Výslech obžalované strany a svědků je tlumočen konsekutivně, zatímco ostatní komunikace mezi soudci, žalobcem a obhájcem je tlumočena šušotáží. Jacobsen (2002) uvádí, že mimo vlastní tlumočení je na tlumočnicích vyžadováno přetlumočení veškerých relevantních textů „z listu“, často bez možnosti předběžného nahlédnutí.

¹¹¹ <<http://www.nyidanmark.dk/da-dk>>

Tabulka č. 8: Přistěhovalci dle země původu

Pořadí	Země původu	Počet obyvatel	Podíl z celkové imigrace
1.	Turecko	59,216	10.9%
2.	Německo	30,912	5.7%
3.	Irák	29,264	5.4%
4.	Polsko	28,401	5.2%
5.	Libanon	23,775	4.4%
6.	Bosna a Hercegovina	22,221	4.1%
7.	Pákistán	20,392	3.8%
8.	Bývalá Jugoslávie*	16,959	3.1%
9.	Somálsko	16,831	3.1%
10.	Norsko	16,067	3.0%

* mimo Bosnu a Hercegovinu

Stav k 1.1.2010

Zdroj: <http://www.nyidanmark.dk/da-dk>

Masivní příliv přistěhovalců do země má své počátky v 60. letech minulého století, kdy se vláda, podobně jako ve Švédsku, rozhodla řešit nedostatek pracovních sil pozváním pracovních sil z jihoevropských zemí, arabských zemí nebo Turecka. Od 70. let pak následuje trvalý nárůst uprchlíků z Jižní a Střední Ameriky, Blízkého východu a Afriky, přičemž v posledních 20 letech tvoří největší skupinu obyvatelé válkou postižené Jugoslávie, Afghánistánu, Pákistánu a Somálska.

První organizací, která s uprchlíky přijde na dánské půdě do styku, je *Dánský Červený kříž* (Dansk Røde Kors), provozující uprchlická centra. Již v této fázi je ke zprostředkování komunikace zapotřebí tlumočnicků, které Červený kříž vybírá z vlastního seznamu freelance tlumočnicků. Kromě mluveného projevu je tlumočnicků/translátorů využíváno k překladům úřední korespondence a nejrůznějších informací. Po udělení statusu uprchlíka jsou imigranti rozdělováni dle interního klíče přímo do konkrétních okresů a obcí (kommuner), které mají od roku 1999 integraci uprchlíků na starost.

Centrálním úřadem pro komunikaci s imigranty v gesci Ministerstva pro uprchlíky, přistěhovalce a integraci je *Imigrační úřad* (Udlændingestyrelsen), jenž má na starost víza, žádosti o azyl, pracovní povolení i povolení k pobytu. Výkonným orgánem při imigračních pohovorech je policie, které v případě potřeby sekundují tlumočníci. Vedle azylových otázek řeší policie přirozeně i trestní řízení, což je druhá oblast nezřídka vyžadující asistenci tlumočnicka. Běžně se stává, že si policie vyžádá tlumočnicka s minimálním časovým předstihem. Policie (spadající pod Ministerstvo spravedlnosti) pro své (i soudní) potřeby zřídila vlastní seznam policejních tlumočnicků, na kterém je v současnosti cca. 1800 jmen. Přes nesporné výhody, které s sebou nese použití jednoho tlumočnicka po celou dobu

vyšetřování, záleží v praxi na vývoji případu a dostupnosti jmenovaného tlumočnicka ve chvíli, kdy si jej policie vyžádá, neboť jako již bylo řečeno, v případě policejního vyšetřování je od tlumočnicků požadován velmi operativní přístup. Často se tak během jednotlivých fází vyšetřování vystřídá v rámci jediného případu několik policejních tlumočnicků. Úkol může být pro tlumočnicka vlastního soudního přelíčení ztížen o to více, pokud tlumočení předchozího vyšetřování prováděl jiný tlumočnick (či tlumočnicki) a případ je tak pro něj více méně neznámý.

Policie nezdídka využívá svých tlumočnicků i k písemnému převodu výpovědi či přetlumočení textu protokolu z výslechu do cizího jazyka, jelikož úředním jazykem při policejním výslechu je výhradně dánština. Baaring dokonce uvádí extrémní, byť častý příklad využívání policejních tlumočnicků pro jinou než tlumočnickou činnost: *„Tlumočnick může být požádán, aby „naslouchal“ mezistátnímu telefonnímu hovoru, ke kterému zatčený cizinec dostane od policie svolení. Jde o nepříjemný úkol, neboť tlumočnick je povinen hovor okamžitě přerušit, pokud by zatčený informoval svoji rodinu v zahraničí o skutečnostech souvisejících s případem. Znamená to, že tlumočnick po dobu hovoru doslova vyčkává s prstem nad telefonním přístrojem, připraven hovor náhle ukončit. Tlumočnick může být též požádán, aby zavolal na cizí policejní stanici nebo jiný úřad za účelem získání informací souvisejících s případem.“* (2001, s.74)

Tlumočnick může být přivolán k soudu v rámci trestního nebo občanskoprávního řízení. Z našeho pohledu se omezíme na konstatování, že zatímco v trestním řízení je tlumočnick placen státem, v občanskoprávních sporech platí tlumočení jedna ze stran, zpravidla ta cizojazyčná.

Ačkoliv jsou tlumočnicki nedílnou součástí policejních vyšetřování i soudních procesů (pokud jsou v nich angažováni jedinci dostatečně neovládající dánštinu), nejsou pro ně stanovena jiná než etická pravidla a proto se na ně podobně jako v Norsku vztahují předpisy určené primárně pro soudce a advokáty. Tlumočnick nemá ze své pozice například možnost vymínit si přestávku či určit nejvhodnější druh tlumočení pro momentální situaci – je zcela podřízen justici. Taktéž platy soudních tlumočnicků jsou určeny vždy na rok dopředu Ministerstvem spravedlnosti v závislosti na statusu tlumočnicka. Ministerstvo rozlišuje pouze tři kategorie tlumočnicků:

- **Tlumočnicki/„Translátoři“ (translatorer)** – státem autorizovaní překladatelé a tlumočnicki s odpovídajícím jazykovým vzděláním dostávají za každou

započatou hodinu tlumočení 550,50 DKK¹¹². Za jeden řádek (60 znaků včetně mezer) překládaného textu obdrží 22,30 DKK, ovšem pokud se jedná o obtížný text¹¹³, je taxa zvýšena na 23,90 DKK.

- **Přezkoušení tlumočníci (statsprøvede tolke)** – tlumočníci se státním přezkoušením, kteří absolvovali dvouleté dálkové studium na Vysoké obchodní škole v Kodani a Århusu, dostávají za hodinu tlumočení 367 DKK, za řádek překladu 16,40 DKK, resp. 17,55 DKK.
- **Ostatní tlumočníci (øvrige tolke)** – tlumočníci, kteří absolvovali základní kurz pro tlumočnický v sociální sféře a zdravotnictví na Vysoké obchodní škole v Kodani a Århusu, dostávají za hodinu tlumočení 314,60 DKK, za řádek překladu 13,75 DKK, resp. 14,75 DKK.

Ministerstvo dále vymezuje nespočet nejrůznějších časových příplatků, diet a cestovních výloh, z nichž většina je závislá na dosažené úrovni vzdělání. Mezi kategoriemi bychom marně hledali akademické tlumočnický, tedy absolventy nástavbového studia. Ministerstvo je zatím jako samostatnou kategorii nevyděljuje, neboť jde o novou formu studia a platové výměry jsou aktualizovány jednou ročně. Není ani jasné, kolik nových tlumočnicků díky tomuto programu přibude a jak se forma studia osvědčí v praxi.

Vzdělání pro policejní a soudní tlumočení je součástí dvouletého navazujícího magisterského studia na výše uvedených vysokých školách, po jehož absolvování je studentům udělen ekvivalent českého magistra (Mgr.): *cand.ling.merc.* a stanou se autorizovanými tlumočnický a překladatel. Dánský systém se tak řadí po bok švédského v tom smyslu, že absolventi vybraného kurzu získávají status autorizovaného tlumočnický splněním náročného studijního programu automaticky; v Norsku tomu tak není. Složením magisterské zkoušky je tlumočnický oprávněn tlumočit u všech instancí dánských soudů a může být automaticky přidán na seznam policejních tlumočnicků. Penzum a náročnost studia se liší nejenom na každé z obou vysokých škol, ale i v rámci jednotlivých jazyků, proto lze mezi autorizovanými tlumočnický vysledovat kvalitativní rozdíly.

Lektoři dvouletých magisterských programů na obou vysokých obchodních školách jsou sami zkušenými tlumočnický a jsou schopni přiblížit náplň výuky co nejbliže reálnému prostředí policejních výslechů a soudních líčení. Také v oblasti soudního a policejního

¹¹² Kurz ČNB ze dne 19.6.2011: 1 DKK (dánská koruna) = 3,24 Kč.

¹¹³ Definice na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti chybí.

tlumočení hrají významnou úlohu semináře simulovaných konferencí, ačkoli o konference z podstaty tohoto tlumočnického předmětu vlastně vůbec nejde. Studenti sami obsazují role soudců, žalobců, obhájců, přísedících a svědků, jakož i obžalovaných či poškozených. Tyto situace mají vysokou relevanci, jelikož lektorky obou kurzů (Kodaň a Århus) skutečně samy jsou soudními tlumočnicemi. Zřetel je brán i na procvičování plynulého přechodu mezi konsektivním a simultánním tlumočením, resp. šušotází, přesně jak je zvykem u dánských soudů. V podobném duchu probíhá i nácvik tlumočení situací na policejní stanici.

4.2.3. Tlumočení ve zdravotnictví a v sociální sféře

Dánsko je od 1. ledna 2007 správně rozděleno na pět krajů a 98 okresů (či menších jednotek – komun). Zatímco kraje mají na starost zdravotní péči, v gesci okresů je sociální zabezpečení, včetně integrace uprchlíků. Obě oblasti vyžadují stálou asistenci tlumočnicků.

Kraje vypsaly hned v roce 2007 veřejnou soutěž na poskytování tlumočnických služeb v nemocnicích a na poliklinikách, které se mohly zúčastnit všechny tlumočnické agentury. Cílem bylo zajistit stabilního poskytovatele tlumočení za co nejpříjemnější cenu. Vítězné agentury mají od té doby výsadní právo na zajišťování tlumočnických služeb a zdravotnická zařízení, polikliniky i soukromí lékaři ze stejné spádové oblasti jsou povinni kontaktovat pouze vybranou tlumočnickou agenturu.

V nižších správních celcích, tedy obcích a okresech, podobná jednota nepanuje. Všechny 98 správních jednotek má možnost zajistit si v případě potřeby tlumočnickou agenturu či přímo tlumočnicka samostatně. Zde existuje jistá paralela s norskými kraji, kterých je ale 19 a navíc mají možnost využívat vlastních, státních tlumočnických agentur. Sociální odbory, úřady práce či finanční úřady nejčastěji využívají místních komunálních tlumočnických agentur, pokud tyto v místě vůbec existují, nebo angažují soukromé agentury.

Nejvíce poptávané jazyky odrážejí momentální skladbu přistěhovalců uvedenou v tabulce č. 8. Najdeme zde polštinu, arabštinu, turečtinu, urdštinu, kurdštinu, srbochorvatštinu, somálštinu, tamilštinu a jiné. Úřady a potažmo vzdělávací instituce by měly sledovat aktuální politický vývoj ve světě a následně pružně reagovat, neboť spektrum přistěhovaleckých jazyků je na situaci v krizových oblastech přímo vázané a změny se odehrávají i v řádech měsíců. Na druhou stranu v těchto společenských oblastech neexistuje

již téměř žádné využití pro tradiční „konferenční“ jazyky; pokud je klient schopen domluvit se s lékařem či úředníkem anglicky, není asistence tlumočnicka nutná.

Stejně jako v ostatních skandinávských zemích není ani v Dánsku možné najít pro některé malé jazyky a dialekty kvalifikované tlumočnické, proto jsou úřady nuceny využívat v krajních případech i rodilých mluvčích bez tlumočnického vzdělání. Tyto osoby jsou prověřeny při pohovoru na policii a v případě způsobilosti k výkonu je jim přidělen instruktor, jenž je seznámí s etikou tlumočení a zásadami nestrannosti. Součástí prověrky způsobilosti je písemná a ústní zkouška sestávající ze všeobecných a právních otázek. V žádném případě se k tlumočení nevyužívá rodinných příslušníků, i přesto že zejména děti přistěhovalců jsou často v krátké době dostatečně jazykově vybaveny.

Na závěr této kapitoly se vrátíme k nastíněné otázce tlumočení pro přistěhovalce dle novel k Zákonu o zdravotní péči.¹¹⁴ Hlavním bodem novel, relevantním ke komunitnímu tlumočení, je určení pevné hranice pro automatické zajištění tlumočnicka ze strany zdravotnických zařízení. Z původní neomezené doby, podmíněné pouze jazykovými znalostmi přistěhovalců, byla stanovena maximální délka pobytu v Dánsku na sedm let – to znamená, že pokud žije přistěhovalec v Dánsku více než sedm let a stále není schopen pohodlné komunikace v dánštině, není mu tlumočnický zdravotnickým zařízením hrazen. Od příštího roku (2012) bude hranice pobytu snížena dokonce na pět let. Důvod těchto kroků je nasnadě: přimět přistěhovalce k aktivnější integraci do dánské společnosti studiem dánštiny.¹¹⁵ Novela se ovšem setkala s odporem zdravotníků, kteří oprávněně argumentují, že přistěhovalci budou nákladné profesionální tlumočení odmítat a používat k domluvě rodinných příslušníků. Jsou známy otřesné případy záměrného zkreslení informací, kdy muži rozhodují o operačních zákrocích bez vědomí svých žen.

4.2.4. Konferenční tlumočení

Po vstupu Dánska do Evropské unie v roce 1973 se dánština stala oficiálním jazykem EU a současně s tím bylo nutné zajistit dostatečný počet konferenčních tlumočnicků pro evropská jednání. S přibližně 5,5 miliony obyvatel se Dánsko řadí k nejmenším státům EU a

¹¹⁴ Zdroj: webové stránky zdravotnické organizace Dansk Sygeplejeråd: <<http://www.dsr.dk/Nyhedsbreve/Synergi/Sider/Synergi-Aargang-7/Nr.%2018/Lov-om-betaling-for-tolkebestand-.aspx>>

¹¹⁵ Klasickým příkladem jsou ženy z Blízkého východu, jejichž muži chodí do zaměstnání a děti do školy a dánsky se rychle naučí. Ony samy naproti tomu nemají možnost integrace, jelikož doma komunikují pouze rodným jazykem.

dánština patří (společně se švédštinou a estonštinou) k nejméně užívaným jazykům při společných evropských jednáních.¹¹⁶ I přesto je ovšem EU jedinou organizací, jíž je Dánsko členem, kde je dánština jedním z oficiálních jazyků. V ostatních organizacích (OSN či NATO) dánština oficiálním jazykem není a to i přes fakt, že generálním tajemníkem NATO byl v roce 2009 zvolen dlouholetý dánský ministerský předseda Anders Fogh Rasmussen.

Většina z dánských tlumočnicků v evropských institucích je členem AIIC: celkově je v této organizaci zapsáno 89 tlumočnicků (dánština A – 27, B – 3, C – 59), což je ve srovnání s podobně lidnatým Norskem, které není členem EU, mnoho (cf. norština celkem 34, z čehož A – 8, B – 2, C – 24). Dánsko 1. ledna 2012 převezme po Polsku předsednictví v Radě Evropské unie a tudíž se očekává dočasné navýšení tlumočnického personálu v Evropské komisi a Evropském parlamentu. Dánsko se podobně jako Švédsko potýká s problémem malého vytížení svých tlumočnicků v evropských institucích, neboť dánští poslanci a další politici v naprosté většině využívají ke svým projevům angličtinu; k diskuzi by jistě byla kvalita jejich anglicky pronášených příspěvků. Totéž platí i pro konference pořádané v samotném Dánsku: díky statusu angličtiny jako *lingua franca* je konferenčních tlumočnicků využíváno jen zřídka.

Jak již bylo řečeno, dánské tlumočnické agentury se vesměs řídí ustanoveními organizace AIIC, nastavenými pro konferenční tlumočnický (zejména co se týče počtu pracovních hodin a délky přestávek). Celkový počet dánských konferenčních tlumočnicků nám není znám a výše uvedený počet dánsky tlumočících členů AIIC samozřejmě nepředstavuje konečný součet všech konferenčních tlumočnicků na dánském trhu, nicméně ve srovnání s komunitními a policejními tlumočnickými se situace v konferenčním tlumočení stále jeví jednoznačně přehlednější. Mnoho z konferenčních tlumočnicků působících na dánském trhu pracuje současně pro evropské instituce na smluvní bázi jako freelance tlumočnick.

4.2.5. Tlumočení mezi grónštinou a dánštinou

V důsledku historických událostí, především 434 let dlouhé nadvlády nad Norskem, patří nejmenší skandinávské zemi největší ostrov světa, Grónsko. Jeho status prošel v průběhu 20. století několika změnami, z nichž nejdůležitější přinesla roku 1979 Grónsku autonomní

¹¹⁶ Zdroj: Nuria Bonel-Canadell: *Svenskan i internationella sammanhang*, 2008 (interní zpráva švédské kabiny v Evropském parlamentu)

postavení a vlastní samosprávu. V roce 2008 si Gróňané v referendu odhlasovali postupné předání veškerých pravomocí z Dánska do Grónska; dánská konstituční monarchie si prozatím ponechala právo rozhodovat o společné zahraniční, bezpečnostní a finanční politice.

V Grónsku dnes žije přibližně 58.000 obyvatel a dánština je prvním cizím jazykem, kterému se děti od druhé třídy základní školy učí. Po administrativních změnách z počátku 80. let minulého století došlo zhruba k desetiletému výpadku dánštiny z učebních osnov, takže ačkoliv valná většina mladší populace dánštinu ve styku s úřady bezpečně používá, existuje zde skupina třicátníků a dále pak lidí starších 60 let, kterým znalost dánštiny chybí.

Potřeba tlumočení na úřadech, na policii, u soudu či ve zdravotnictví je dána provázaností obou zemí; v Grónsku pracuje asi 12% Dánů, povětšinou úředníků, a naopak v Dánsku žije značný počet grónských usedlíků a přijíždí tam též grónští turisté. V největších dánských městech Kodani, Odense, Århusu a Ålborgu byla pro grónské obyvatele zřízena kontaktní centra, *Grónské domy* (Grønlænderhusene), disponující mimo jiné grónsko-dánskými tlumočníky, ale též schopná obstarat tlumočníky mezi navzájem odlišným východogrónským a západogrónským dialektem.

V samotném Grónsku působí tlumočníci ve všech regionech. Tlumočnická profese je v Grónsku pevněji než jinde na Severu spojena s překladatelskou – grónština totiž nemá pro každou z těchto činností lexikální výraz, jde zkrátka jen o „mluvené tlumočení“ a „psané tlumočení“. Status tlumočnicka si v zemi zatím nezískal patřičný respekt a ne všichni tlumočníci prošli formálním tlumočnickým vzděláním, ale Baaring (2001:92) připouští, že situace se postupně zlepšuje. V hlavním a největším městě Grónska, *Nuuku* (dán. Godthåb) s 15.500 obyvatel, se nachází tlumočnická centrála s přibližně desítkou tlumočnicků zajišťující zakázky v rámci samosprávy; soukromé agentury zde nenajdeme. Podobný počet tlumočnicků má k dispozici i nemocnice v Nuuku.

Výrazný přínos pro informovanost obyvatelstva přineslo ustanovení místního parlamentu, že veškerá jeho jednání musí být simultánně tlumočena do dánštiny a grónštiny pro živé rádiové vysílání. Otázkou pouze zůstává, zda existují tlumočníci dostatečně kvalifikovaní pro simultánní tlumočení. Mnoho z nich se k této profesi dostalo samostudiem, nicméně roku 1999 byl i v Grónsku, v druhém největším městě *Sisimiutu* (cca 5.500 obyvatel) zřízen kurz pro tlumočníky a překladatele. Vstupním požadavkem jsou znalosti psané i mluvené dánštiny a grónštiny na gymnaziální úrovni, jež jsou ověřovány testem a ústní zkouškou. Jelikož jde i o studium překladu, součástí přijímací zkoušky je též test z literatury

obou zemí. Pětisemestrální studium se podstatně liší od programů zatím popsaných v této práci: první rok věnují studenti úvodní přípravě v učebně, načež následuje individuální 20-měsíční praxe v podobě doprovázení zkušeného tlumočnicka přímo v terénu. Druhým rokem se studenti zaměřují na jednotlivé okruhy a disciplíny tak, jako v jiných zemích. Ze zřejmých důvodů obsahuje kurz i výuku angličtiny.¹¹⁷ Překvapivě a na rozdíl od mnohých kurzů ve vyspělých skandinávských zemích zahrnuje tlumočnický kurz v Sisimiutu rovněž simultánní tlumočení.

¹¹⁷ Na stejném místě je vyučován i zcela samostatný tlumočnický kurz tlumočení mezi grónštinou a angličtinou. Severogrónské městečko Thule je už od Druhé světové války sídlem základny Letectva Spojených států amerických (United States Air Force), tudíž má angličtina na ostrově své místo a tlumočníci najdou dobré uplatnění. Negativním důsledkem zřízení permanentní americké vojenské základny bylo násilné vysídlení původních obyvatel Thule v roce 1953.

4.3. TLUMOČNICKÉ AGENTURY

V Dánsku existují soukromé i komunální agentury. Na rozdíl od Norska je ovšem komunálních agentur méně a hrají na trhu zanedbatelnou roli.¹¹⁸ Soukromých agentur jsou naproti tomu desítky a mají možnost ucházet se o zakázky ve zdravotnickém sektoru, jenž je v kompetenci krajů, či o zakázky pro sociální sektor, jenž spravují obce a okresy. Pro tlumočení u soudu a na policii se zpravidla využívá tlumočnicků z policejního seznamu, kam se tlumočníci hlásí sami.

Jistě si vzpomeneme, jak obtížně kontrolovatelná a vymahatelná je kvalita tlumočnických služeb u norských soukromých agentur. V Dánsku je situace o to komplikovanější, že chybí podobně zavedený registr tlumočnicků, kde jsou jednotlivci přehledně rozčleněni dle dosažené kvalifikace. Na rozdíl od norských agentur se dánské nemohou prokázat počtem tlumočnicků náležejících k té které kategorii, jediným měřítkem je pro ně pak přítomnost autorizovaných tlumočnicků v kolektivu. Autorizace tlumočnicků je v Dánsku možná pouze pro velmi omezenou skupinu (především velkých evropských) jazyků, proto je nutně většina komunitních tlumočnicků působících v agenturách neautorizovaných. Vizitka kvality se většinou týká konferenčního tlumočení, pro které agentury vzdělané tlumočnický najímají, ovšem tento druh tlumočení tvoří jen zlomek celkového vytížení domácího trhu.

Jacobsen se praktikám tlumočnických agentur kriticky věnuje během své přednášky v Oslu (květen 2011): „*Většinu agentur, ať již komunálních nebo soukromých, vedou lidé bez překladatelských a tlumočnických znalostí a dovedností...Agentury nepravdivě tvrdí, že si kvalifikaci tlumočnicků (jejich jazykové a tlumočnické schopnosti) ověřují...Mnoho tlumočnicků nepravdivě uvádí, že jsou oprávněni tlumočit ze dvou, tří i více jazyků, a agentury i policie jejich tvrzení přijímají jako hotovou věc.*“ Agentury naopak považují zařazení tlumočnicka na policejní seznam tlumočnicků za důkaz kvality, ačkoliv samotný proces zápisu na jmenovaný seznam je zcela individuální záležitostí: pokud tlumočnick projevív zájem, je na seznam zařazen. Zdá se, že jde o začarovaný kruh, kdy si obě zadavatelské strany (agentury i policie/soudy) navzájem věří, ale neprověřují podmínky, za kterých se tlumočnick do systému dostane.

¹¹⁸ Největší komunální tlumočnické agentury jsou např. Københavns Kommunes tolkeformidling, Dansk Flygtningehjælps tolkeformidling, či Kommunernes Landsforenings Tolkekontor.

Odborná debata na téma proškolení tlumočnicků v norských agenturách se týká především rozsahu a intenzity kurzů vzhledem k finančním i lidským kapacitám. V Dánsku neposkytují soukromé agentury novým tlumočnickům žádná školení vyjma krátkých přednášek o etice tlumočení. V Dánsku žádná doporučení podobná ideálnímu modelu Marie Wattne neexistují, stejně jako neexistuje politická vůle na zlepšení kontroly tlumočnických agentur. Politici a místní zastupitelstva si zjevně neuvědomují důležitost kvalitně provedeného tlumočení a případné katastrofální důsledky špatného tlumočení. Naopak ti, kteří jsou o situaci informováni a důsledky si díky každodennímu styku s přistěhovanci a uprchlíky uvědomují (lékaři, sestry, právníci apod.), nemají možnost současnou situaci zlepšit.

Klíčem k řešení neradostné situace je nedostatek financí v tlumočení. Ministerstvo spravedlnosti nastavilo hodinové mzdy pro jisté kategorie tlumočnicků poměrně vysoko. Zároveň ale neexistuje žádný zákon příkazující státním institucím, aby si pro výkon najímaly autorizované tlumočnické služby. Výsledkem je angažování tlumočnicků bez jakýchkoliv kvalifikací za účelem úspory finančních prostředků. Ve zdravotnictví, spravovaném na krajské úrovni, minimální sazby určené nejsou, proto je rozhodujícím kritériem při výběrových řízeních na tlumočnické služby nabídnutá cena. Z důvodu absence platového výměru ze strany Ministerstva zdravotnictví je finanční ohodnocení tlumočnicků v agenturách bez ohledu na dosažené kvalifikace špatné.

5. ZÁVĚR

Cílem této rigorózní práce bylo zmapovat vývoj tlumočení ve Skandinávii a doplnit tak stávající mezeru v česky psaných translatických pracích zaměřených na konkrétní jazykovou a geografickou oblast. Diplomové práce napsané na ÚTRL před rokem 2010 se tlumočení ve Skandinávii nevěnovaly¹¹⁹ a dlužno říci, že podobně rozsáhlá práce zaměřená na vývoj domácího tlumočnictví dodnes chybí i v samotné Skandinávii. V úvodu této teoretické práce nebyla vytyčena žádná hypotéza, jelikož jsme zvolili čistě deskriptivní metodu. Opírali jsme se převážně o švédsky, norský a dánsky psané publikace, zaměřené na dílčí aspekty domácího tlumočnictví, dále o posudky odborných komisí, články, výroční zprávy, přednášky, tlumočnická skripta, přijímací testy, informace z webových stránek a v neposlední řadě i o výpovědi klíčových osobností severské translatické a poznatky získané osobní návštěvou Tlumočnického a překladatelského institutu ve Stockholmu (TÖI), jakož i dalších tlumočnických institucí.

Základním stavebním kamenem této rigorózní práce je autorova vlastní diplomová práce s názvem *Vývoj tlumočení ve Švédsku*, obhájená na Ústavu translatické v září 2010, kterou zde předkládáme v původní podobě¹²⁰.

Zjistili jsme, že základním stavebním kamenem švédského tlumočnictví je široká síť lidových vysokých škol, studijních spolků a univerzit, které připravují budoucí komunitní tlumočníky pro práci při azylových řízeních, na úřadech či zdravotních střediscích. Zastřešujícím institutem je TÖI, který má dozorčí i exekutivní funkci, distribuuje školám státní finanční prostředky a jako jediný ústav v zemi školí konferenční tlumočníky. Právě v koncepci kurzů pro konferenční tlumočníky jsme vyzorovali největší nekonzistentnost, jelikož od otevření zatím posledního kurzu uplynulo šest let a kvůli špatným výsledkům přijímacích zkoušek nedošlo na otevření kurzu ani na podzim 2010. Jak jsme naopak měli možnost vidět, z ostatních kurzů vychází každým rokem pravidelně desítky, až stovky komunitních tlumočnicků. Tento fakt bezpečně potvrzuje tamní prioritu komunitního tlumočení před konferenčním, což ostře kontrastuje se stavem tlumočnické přípravy v České

¹¹⁹ Výjimku tvoří zmínky o situaci komunitního tlumočení ve Švédsku v rámci přehledu zemí, zabývajících se tímto typem tlumočení, jež se objevily v diplomové práci Lucie Nakládalové (2005). Samostatnou stať věnovanou stavu tlumočnictví ve Skandinávii nalezneme též v knize Ivany Čeňkové a kol. *Teorie a didaktika tlumočení* (2001).

¹²⁰ Znamená to mimo jiné, že údaje uvedené ve švédské části rigorózní práce jsou zpracovány do roku 2010, zatímco norská a dánská část je v tomto ohledu přibližně o jeden rok aktuálnější. Z původní diplomové práce byla pochopitelně odstraněna poslední kapitola věnující se stručně situaci tlumočnictví v sousedních skandinávských zemích, tedy Dánsku a Norsku.

republice. Švédsko je ovšem v posledních desetiletích výsadně cílovou imigrační destinací, což rozvoj komunitního tlumočení přímo stimuluje. Největší osobnosti švédského tlumočnictví se zaměřují právě na výzkum role komunitních tlumočnicků a zkvalitňování didaktiky komunitního tlumočení.

Dalším fenoménem, jenž u nás nemá ekvivalent, je tlumočnická autorizace, kterou lze skládat celkem v 41 jazycích, včetně dvou specializačních zkoušek. Bohužel většina úřadů není (stejně jako v ČR) povinována přizvat k tlumočnickému výkonu právě autorizovaného tlumočnicka. S tím souvisí i další nepříznivý fakt, že ani ve Švédsku není tlumočení živností vázanou. Významnou roli hrají v tomto ohledu tlumočnické agentury, které mohou selektivním způsobem zvýhodnit vzdělané a autorizované tlumočnické před ostatními, ale žádný zákon jim tuto povinnost neukládá. Neexistuje ani jednotný registr tlumočnicků či kontrolní orgán nad tlumočnickými agenturami, ačkoliv se o to profesní organizace již mnoho let snaží.

Náš zájem se sice primárně nesoustředil na tlumočení znakové řeči, včetně všech souvisejících disciplín, nicméně konstatujeme, že péče věnovaná ve Švédsku tomuto odvětví je skutečně příkladná a inspirující. Výuka je soustředěna do sedmi škol, rovnoměrně pokrývajících celou zemi, a je koordinována TÖI, který ovšem sám tlumočnické ve znakové řeči neškolí.

Tradice a rozvoj vojenského tlumočení jsou u země, jež není členem žádného vojenského paktu, přinejmenším podivuhodné a zasloužily by si srovnání s dalšími státy. Počátky švédského vojenského tlumočení sahají až do druhé světové války a doby těsně po ní.

Zmíněná diplomová práce z roku 2010 uzavírá myšlenkou, že by bylo možné podobným způsobem zpracovat v navazující práci i tlumočnictví dánské a norské; výzvy jsme se tedy chopili v rámci rigorózní práce. Vzhledem k předpokládanému rozsahu rozšíření tématu jsme zvolili nepatrně obecnější přístup výzkumu než v případě Švédska, jehož vývoj tlumočení je pojat maximálně detailně. I tak ale obě nově zpracované země poskytly mnohé zajímavé poznatky vyžadující podrobnější popis.

Norsko jako jediná skandinávská země není členem Evropské unie, tudíž její vývoj nemusel reflektovat evropské směrnice a nařízení. Tlumočnická výuka započala až v roce 1985 a na rozdíl od Švédska netvoří její páteř vzdělávání v lidových vysokých školách, nýbrž výhradně vysokoškolské kurzy. Jejich podoba prošla během 25 let mnoha změnami a zvraty,

což mělo a bohužel stále má nepříznivý vliv na kontinuitu výchovy kvalifikovaných tlumočnicků. Jako nedostatečná se jeví paleta vyučovaných jazyků především vzhledem k dnešní kritické potřebě tlumočnicků pro více než 100 jazyků. Na druhou stranu Norsko je v rámci Skandinávie patrně nejdále v aplikaci inovativních přístupů k výuce, především díky zapojení stále častějšího videotlumočení a tlumočnických on-line kurzů.

Také v Norsku existuje možnost složení kvalifikačních tlumočnických zkoušek, které sestávají ze základního Dvojjazyčného testu ToSPoT a z náročné autorizační zkoušky. Zatímco ToSPoT je vstupním požadavkem pro přijetí do většiny kvalitních tlumočnických agentur a podmínkou k registraci v Národním registru tlumočnicků, autorizace je nadstavbou pro opravdu zkušené tlumočnické a zákazníkům slouží jako nejvyšší certifikát kvality konkrétního tlumočnicka. Na rozdíl od Švédska a Dánska nevede žádný z tlumočnických kurzů automaticky k dosažení některé z uvedených kvalifikací.

Na zmíněné stupně certifikací plynule navazuje Národní registr tlumočnicků, který se stal centrálním pojmem na tlumočnickém trhu. V závislosti na získané kvalifikaci a stupni vzdělání rozděluje tlumočnické do pěti výkonnostních úrovní s celostátní platností a zároveň díky výtečně vystavěnému internetovému portálu slouží jako orientační rozhraní pro nákup tlumočnických služeb. Norským úřadům se zde podařil počín, o který se ve Švédsku tlumočnické svazy již mnoho let marně pokoušejí.

Stejněho úspěchu se ale už nepodařilo dosáhnout v regulaci tlumočnických agentur, v Norsku rovněž státních (krajských) a soukromých. Ověřování i poskytování kvality tlumočení u většiny soukromých agentur vážně, zatímco krajské agentury udržují rovnoměrně vysoký standard. Díky vysokému počtu smluvních tlumočnicků a pružnosti nabízených služeb dominují soukromé agentury v soudním a policejním tlumočení, částečně i v tlumočení pro zdravotnická zařízení. Krajské agentury se zaměřují na zakázky, kde je možnost objednání v delším časovém horizontu, jako jsou sociální služby a asistence při naplánovaných zdravotnických výkonech. Samostatnou kategorií tvoří státní Cizinecký odbor, jenž disponuje vlastními tlumočnickými, a konečně i tlumočnickými na volné noze, kteří se ucházejí o všechny zmíněné druhy zakázek.

Konferenční tlumočení je také v Norsku okrajovou disciplínou, především kvůli silnému zaměření země na komunitní tlumočení, jež se snaží reflektovat dlouhodobý imigrační vývoj. I přes tento neoddiskutovatelný stav se zdá nicméně až neuvážené, že v Norsku již po mnoho let neexistuje ani jediný kurz konferenčního tlumočení.

Dánský systém vzdělávání tlumočnicků se od počátku 80. let opírá o dosud aktivní program konferenčního tlumočení na Vysoké obchodní škole v Kodani, ke kterému se později přidala i Vysoká obchodní škola v Århusu. Čtyřsemestrálnímu magisterskému kurzu, jenž se zaměřuje na hlavní evropské jazyky, nepředchází žádný speciální tlumočnický bakalářský program. Stejně jako v Norsku a Švédsku se i zde ke studiu tlumočnictví hlásí především absolventi bakalářských filologických programů.

Oba magisterské programy automaticky řadí absolventy mezi *autorizované tlumočnický* – nejvyšší dánskou tlumočnickou kategorii. Nižší kategorie *přezkoušených a akademických tlumočnicků* jsou zásobovány absolventy neuniverzitních tlumočnických kurzů, specializujících se na komunitní tlumočení mezi dánštinou a jazyky velkých přistěhovaleckých komunit. Tyto formy tlumočnického studia se neseťkávají s přílišným ohlasem ze strany uchazečů. Dánsko se potýká se stejným náporom imigrantů jako ve zbytku Skandinávie, avšak potřební tlumočníci s příslušnými jazyky chybí.

Dánské Ministerstvo spravedlnosti každoročně určuje sazby pro jednotlivé tlumočnické kategorie, pokud se jedná o soudní a policejní tlumočení. Součástí sazebníku je i cena za řádek překladu, neboť dánský systém nevymezuje překladatele a tlumočnický způsobem, jaký známe z ostatních skandinávských zemí či České republiky.

V Dánsku chybí jednotný tlumočnický registr, který by řadil tlumočnický podle jejich získané kvalifikace, jak je tomu například v Norsku. Nejpočetnějším registrem je databáze soudních a policejních tlumočnicků, kterou spravuje Ministerstvo spravedlnosti. Kritéria pro přijetí do tohoto registru jsou více než volná a nedokáží odhalit nekompetentní tlumočnický, ani nepravdivé osobní údaje. Problém je o to větší, že v kompetenci Ministerstva spravedlnosti je též policie – pokud se tedy nekvalitní tlumočnický jednou do databáze dostane, má velké pole působnosti, neboť ze stejné databáze čerpají jak soudy, tak policie. Kategorie speciálně vyškolených soudních tlumočnicků v Dánsku chybí.

I v Dánsku existují soukromé a komunální tlumočnické agentury, ovšem mezi oběma druhy panuje výrazný nepoměr ve prospěch těch soukromých. Kontrola kvality přijímaných tlumočnicků i agentur samých je nedostatečná – hlavním kritériem je úspora finančních prostředků, kterých se dánskému tlumočnický nedostává. Dánské úřady bohužel situaci v domácím tlumočnický nevyhodnotily jako vážnou a tudíž ani neiniciovaly žádná zásadní opatření ke zlepšení.

6. RESUMÉ

Rigorózní práce přibližuje Skandinávii z hlediska tlumočení jako poměrně homogenní celek. Jde o oblast Evropy se stejnými historickými, kulturními a politickými kořeny, z čehož pramení i podobný novodobý vývoj promítající se do přístupu k tlumočení. Demograficky výrazně jednoduší země se od druhé poloviny 20. století stávají cílovými destinacemi přistěhovalců z celého světa, což vyžaduje zvláštní důraz na komunitní tlumočení. Ve všech třech státech je povinnost používat v určitých situacích komunitní tlumočnické legislativně zakotvena.

Kapitola 2 se zaměřuje na vývoj tlumočení ve Švédsku, největší skandinávské zemi. První tlumočnické kurzy, organizované v rámci lidového vzdělávání, se již od konce 60. let specializovaly na komunitní tlumočení. Dnes je tento typ tlumočení vyučován na mnoha lidových vysokých školách po celé zemi. Centrálním vysokoškolským tlumočnickým pracovištěm je Tlumočnický a překladatelský institut (TÖI) ve Stockholmu, který jako jediný vyučuje též konferenčnímu tlumočení. Tlumočníci mají možnost skládat autorizační zkoušku v 41 jazycích, včetně specializačních zkoušek. Naproti tomu v zemi chybí jednotný tlumočnický registr a celoplošná kontrola tlumočnických agentur.

Kapitola 3 popisuje vývoj tlumočení v Norsku. Výuka tlumočení probíhá od poloviny 80. let prostřednictvím kurzů na větších i regionálních univerzitách. Výuka doznala během doby značných změn: o status primárního tlumočnického ústavu soupeří několik univerzit, výuka konferenčního tlumočení je již mnoho let pozastavena, ovšem na druhou stranu byl učiněn velký pokrok v on-line tlumočnické výuce. V Norsku existuje dobře fungující Národní registr tlumočnicků a několik zavedených typů tlumočnických zkoušek. O tlumočnické zakázky se dělí jednotlivci a agentury státní i soukromé. Kontrola nad nimi je omezená.

Kapitola 4 se věnuje vývoji tlumočení v Dánsku. Výuka tlumočení je od počátku (1980) soustředěna především do dvou největších měst, Kodaně a Århusu, v rámci vysokých obchodních škol. Zaměření studia na konferenční tlumočení zůstalo, přičemž výuka komunitního tlumočení byla alokována na nižší formy terciárního školství. Počet absolventů těchto kurzů a skladba vyučovaných jazyků neodpovídá naléhavé potřebě množství kvalitních komunitních tlumočnicků. V zemi chybí centrální tlumočnický registr, který by stavěl na dosažených kvalifikacích. Namísto toho existuje polootevřený registr soudních a policejních tlumočnicků Ministerstva vnitra, do něhož je možné se dostat i bez formální způsobilosti.

7. ABSTRACT

The thesis portrays Scandinavia, from the perspective of interpreting, as a fairly homogeneous unit. The countries that make up this part of Europe share the same historical, cultural, and political background, which is reflected in the region's development of, and current approach to, interpreting. Although originally very uniform in their demography, since the mid 20th century, the Nordic countries have become a final destination for immigrants from all over the world. This new reality focused attention on community interpreting. It is stipulated by the countries' laws that community interpreters must be used in certain situations.

Chapter 2 looks at the development of interpreting in the largest of the Nordic countries, Sweden. Early interpreter training, organized from the late 1960s by community colleges, specialised in community interpreting. Today, this type of interpreting is taught in community colleges all over the country. The central interpreting research institution in Sweden, the Institute for Interpretation and Translation Studies at Stockholm University, is the only institution that provides courses in conference interpreting. Sweden lacks a single register of interpreters and there is no regulation of interpreting agencies.

Chapter 3 describes the development of interpreting in Norway. Since the mid-1980s, interpreter training has taken place at major and regional universities. Over the course of more than two decades, this training has undergone significant changes: several universities have endeavoured to become the primary interpreting centre; the training of conference interpreters has stalled; but at the same time much has been achieved in interpreter training on-line. Both the National Register of Interpreters and a well-established set of interpreting exams can be counted among the achievements of Norwegian interpreting. Interpreting contracts in the public sector are awarded either to freelance interpreters, or county and private agencies. There is only limited state control over their services.

Chapter 4 deals with the development of interpreting in Denmark. Since its beginning, interpreter training has been centred in Copenhagen and Århus Business Schools. They focus mainly on conference interpreting, while community interpreter training has been allocated to community colleges. The number of students and languages taught on these courses cannot meet the urgent demand for trained community interpreters. There is no single credential-based register of interpreters in Denmark. Instead, the office of the National Commissioner of the Danish Police holds an official register of interpreters approved for police and court interpreting, which is effectively open to anyone willing to be registered.

8. BIBLIOGRAFIE

AKSÉN, Bodil (2004). *Att se möjligheterna: dövblind-/teckenspråkstolkutbildningen – idag och imorgon*. Stockholm: Stockholms universitet, s.5-25.

APELAND, Aino-Elina (red.) (1991). *Tolk i Norge: samfunnskunnskap*. Oslo: Friundervisningen, s.13-80, 158-183.

AZBEL SCHMIDT, Morena; TISELIUS, Elisabet (eds.) (2008). *Tolkkunskap*. Stockholm: Fritzes.

BAARING, Inge (2001). *Tolkning - hvor og hvordan?* Frederiksberg C: Samfundslitteratur.

BONEL-CANADELL, Nuria (2008). *Svenskan i internationella sammanhang*. Interní zpráva švédské kabiny v Evropském parlamentu.

BUSCK, Steen; POULSEN, Henning (eds.) (2007). *Dějiny Dánska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s.7-168.

ČEŇKOVÁ, Ivana a kol. (2001). *Teorie a didaktika tlumočení I*. Praha FF UK: Desktop Publishing.

DOLLERUP, Cay; APPEL, Vibeke (eds.) (1996) *Teaching Translation and Interpreting 3: New Horizons. Papers from the Third Language International Conference, Elsinore, 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.1-5.

DUBSLAFF, Friedel; MARTINSEN, Bodil (2001) *Community Interpreting in Denmark: Results of a Survey*. In: Brunette, Louise; Bastin, Georges L.; Hemlin, Isabelle; Clarke, Heather (eds.) *The Critical Link 3: Selected papers from the Third International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Montréal, May 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.113-125.

ENGLUND-DIMITROVA, Birgitta (1997). *Degree of interpreter responsibility in the interaction process in community interpreting*. In: Carr, Silvana E.; Roberts, Roda; Dufour, Aideen; Steyn, Dini (eds.). *The critical link: Papers from the first international conference on interpreting in legal, health, and social service settings, Geneva Park, June 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.147-164.

ENGLUND-DIMITROVA, Birgitta (1993). *Metoder i empirisk forskning om översättning och tolkning*; Stockholm: Studier i modern språkvetenskap, volym 10, s.33-44.

ENGLUND-DIMITROVA, Birgitta (1991). *När två samtalar genom en tredje: Interaktion och icke-verbal kommunikation i medicinska möten med tolk*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för tvåspråkighetsforskning.

ERIKSSON, Lisa (1997). *Tolkar i sjukvården*. Linköping: Flyktingmedicinskt centrum, Universitetssjukhuset.

FIVA, Hilde (2006). *In other words – a study of interpreting and power in Oslo*. Oslo: Diplomová práce na katedře Sociální antropologie na Univerzité v Oslo. Vedoucí práce: Geir Moshuus.

GÄRDIN, Kicki; NISKA, Helge (eds.) (2006). *Tolkutbildning i samverkan*. Härnösand: Härnösands folkhögskola.

HROCH, Miroslav; KADEČKOVÁ, Helena; BAKKE, Elisabeth (2005) *Dějiny Norska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s.7-202.

IDH, Leena (2004). *The Swedish system of authorizing interpreters*. In: Wadensjö, Cecilia; Englund-Dimitrova, Birgitta; Nilsson, Anna-Lena (eds.). *The Critical Link 4: International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, May 2004*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.135-138.

JACOBSEN, Bente (2001). *Pragmatics in Court Interpreting: Additions*. In: Brunette, Louise; Bastin, Georges L.; Hemlin, Isabelle; Clarke, Heather (eds.) *The Critical Link 3: Selected papers from the Third International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Montréal, May 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.223-235.

JAHR, Kristian (ed.) (2005). *Rett til tolk – Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

LINELL, Per (1997). *Interpreting as communication*. In: Gambier, Yves; Gile, Daniel; Taylor, Christopher (eds.). *Conference Interpreting: Current Trends in Research. Proceedings of the International Conference on Interpreting, Turku, August, 1994*. s.49-67.

LUNDSTRÖM, Stig (ed.) (2005). *Tolkutbildning: nya former för nya krav*. Stockholm: Fritzes.

MALMGREN-HANSEN, Audrey (ed.) (2008). *Utbildning till tolk inriktning skrivtolkning: en utvärdering*. Stockholm: Stockholms universitet.

NAKLÁDALOVÁ, Lucie (2005). *Komunitní tlumočení v azylových zařízeních České republiky*. Praha: Diplomová práce na Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Vedoucí práce: Ivana Čeňková.

NISKA, Helge (2004). *Community interpreting in Sweden: a short presentation*. Stockholm: TÖI, Stockholms universitet.

NISKA, Helge (2004). *From helpers to professionals: Training of community interpreters in Sweden*. In: Wadensjö, Cecilia; Englund-Dimitrova, Birgitta; Nilsson, Anna-Lena (eds.). *The critical link 4: International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, May 2004*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.297-310.

PETTERSSON, Astrid (ed.) (2006). *Teckenspråks- och dövblindtolkutbildningen: en utvärdering*. Stockholm: Stockholms universitet.

RINGGAARD, Else-Marie; MØLLER, Helle Thorbøl (reds.) (2009). *Tolkeguide – Håndbog om tolkning i den kommunale indsats*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

SCHJOLDAGER, Anne (1996). *Assessment of simultaneous interpreting*. In: Dollerup, Cay; Appel, Vibeke (eds.) *Teaching Translation and Interpreting 3: New Horizons. Papers from the Third Language International Conference, Elsinore, 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.187-195.

SKAADEN, Hanne (2001). *On-screen interpreting*. Zpráva pro Cizinecký odbor. Oslo: Univerzita v Oslo.

SKAADEN, Hanne (2006). *Nettbasert tolkeutdanning – Erfaringsbasert læring på nettet*. Zpráva pro Norgesuniversitetet. Oslo: Univerzita v Oslo.

TRÆEN, Bjarne (ed.) (2003). *Kommunikasjon via tolk*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

TRÆEN, Bjarne (ed.) (2005). *Minoritetsperspektiv i offentlige tjenester - tverrkulturell kompetanse*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

TRÆEN, Bjarne (ed.) (2009). *Når du trenger tolk*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

TRÆEN, Bjarne (ed.) (2004). *Veiledning i bruk av tolk i statlige mottak*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

TRÆEN, Bjarne (ed.) (2007). *Å samtale via tolk*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

ULVÅS-MÅRTENSSON, Brittmari (ed.) (2010). *Juridik för tolkar*. Stockholm: Fritzes.

VIK-TUOVINEN, Gun-Viol. (2006). *Tolkning på olika nivåer av professionalitet*. Vasa: Vaasan yliopisto, s.3-21.

WADENSJÖ, Cecilia (1998). *Interpreting as Interaction*. London/New York: Longman.

WADENSJÖ, Cecilia (2004). *Interpreting professions, professionalization, and professionalism*. In: Wadensjö, Cecilia; Englund-Dimitrova, Birgitta; Nilsson, Anna-Lena (eds). *The critical link 4: International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, May 2004*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.1-8.

WADENSJÖ, Cecilia (1998). *Kontakt genom tolk*. Stockholm: Dialogos Förlag, s.7-74.

WADENSJÖ, Cecilia (1997). *Recycled information as questioning strategy: Pitfalls in interpreter-mediated talk*. In: Carr, Silvana E.; Roberts, Roda; Dufour, Aileen; Steyn, Dini (eds). *The critical link: Papers from the first international conference on interpreting in legal, health, and social service settings, Geneva Park, June 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.35-51.

WATTNE, Maria (2006). *Kvalitetskriterier i tolkeformidlersektoren*. Zpráva pro IMDi. Oslo: Univerzita v Oslo.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

AiIC – Professional Conference Interpreters Worldwide [online] [cit. 2010-6-21]
URL: <<http://www.aiic.net/database/>>

ASKOT – Asociace konferenčních tlumočnicků [online] [cit. 2010-6-21]
URL: <<http://www.askot.cz/seznam-clenu/default.aspx>>

Cizinecký odbor Ministerstva spravedlnosti a vnitra (Norsko) [online] [cit. 2011-6-7]
URL: <<http://www.udi.no/tolking>>

- CSN – Centrala studiestödsnämnden* [online] [cit. 2010-6-11]
URL: <<http://www.csn.se/om-csn/korta-fakta>>
- Dánský svaz autorizovaných překladatelů a tlumočnicků* [online] [cit. 2011-6-18]
URL: <<http://www.dtfb.dk/>>
- Evaluace Národního registru tlumočnicků* [online] [cit. 2011-4-20]
URL: <<http://www.imdi.no/no/Nyheter/2011/Evaluering-av-nasjonalt-tolkeregister/>>
- Evaluace tlumočnické zkoušky ToSPoT (2005)* [online] [cit. 2011-8-21]
URL: <<http://www.tolkeportalen.no/Global/tolking/ToSPoT%20evalueringssrapport%202005.pdf>>
- Härnösands folkhögskola* [online] [cit. 2010-4-20]
URL: <<http://www.hfs.se/index.html>>
- Imigrační a azylová politika, Úřad švédské vlády* [online] [cit. 2010-4-10]
URL: <<http://www.sweden.gov.se/sb/d/9685>>
- Imigrační úřad* [online] [cit. 2010-4-10]
URL: <<http://www.migrationsverket.se/>>
- JAKOBSEN, Poul (ed.) (2009). *Kortlægning af udbydere og sprogtolkning til sundhedssektoren i Danmark*. Risskov: Arbejdsmakedscenar Nord.
URL: <<http://www.medcom.dk/dwn2851>> [online] [cit. 2011-7-2]
- Jednota tlumočnicků a překladatelů* [online] [cit. 2011-5-05]
URL: <<http://www.jtpunion.org/spip/>>
- Kurzy České národní banky* [online] [cit. 2010-4-16, 2011-3-24 a 2011-6-19]
URL: <http://www.cnb.cz/cs/financni_trhy/devizovy_trh/kurzy_devizoveho_trhu/denni_kurz.jsp>
- Ministerstvo pro uprchlíky, přistěhovalce a integraci* [online] [cit. 2011-6-15]
URL: <<http://www.nyidanmark.dk/da-dk>>
- Ministerstvo spravedlnosti* [online] [cit. 2011-6-15]
URL: <<http://www.justitsministeriet.dk>>
- Norsk tolkeforening – tlumočnická etika* [online] [cit. 2011-4-25]
URL: <<http://www.tolkeforeningen.no/tolkeetikk.php>>
- Norský Statistický úřad* [online] [cit. 2011-4-27]
URL: <<http://www.ssb.no>>
- Norský tlumočnický etický kodex* [online] [cit. 2011-5-7]
URL: <<http://www.tolkeportalen.no/Global/tolking/retningslinjer.doc>>

- Obchodní komora* [online] [cit. 2010-4-26]
URL: <<http://www.kammarkollegiet.se/tolkar-oeversaettare>>
- Pokyny Norského soudu k objednávání tlumočnicků* [online] [cit. 2011-5-02]
URL: <http://www.domstol.no/upload/DA/Internett/da.no/Publikasjoner/Tolkerundskriv%20oktober%202010_internett.pdf>
- Průvodce stupni vzdělání v Dánsku* [online] [cit. 2011-6-18]
URL: <<http://www.ug.dk/>>
- Předpis o honorářích advokátů ve veřejném sektoru* [online] [cit. 2011-5-02]
URL: <<http://www.lovdatab.no/cgi-wifit/ldles?doc=/sf/sf/sf-19971203-1441.html>>
- Přehled švédských lidových vysokých škol* [online] [cit. 2010-4-3]
URL: <<http://www.folkhogskola.nu/Sok-kurser/?action=schools>>
- Ředitelství pro integraci a diverzitu* [online] [cit. 2011-4-10]
URL: <<http://www.imdi.no/no/Tolk/>>
- Semantix* [online] [cit. 2010-7-8]
URL: <<http://www.semantix.se/sv/>>
- Severská jazyková konvence* [online] [cit. 2010-4-5]
URL: <http://www.norden.org/sv/om-samarbetet/avtal/avtal/spraak/spraakkonventionen?set_language=sv>
- SKAADEN, Hanne (2007). *Tolkeformidling i offentlig sektor*. Zpráva pro IMDi. Oslo: IMDi.
URL: <<http://www.tolkeportalen.no/Global/tolking/Tolkeportalen/Tolkeformidling%20i%20offentlig%20sektor%202007.pdf>> [online] [cit. 2011-4-2]
- Směrnice Ministerstva spravedlnosti pro odměňování tlumočnicků ve státním sektoru*
URL: <<http://www.politi.dk/NR/rdonlyres/9C651C1C-77E1-41CF-8B47-CA0FBBD1D8BC/0/Vejledenderetningslinjerforhonoreringaftolke.pdf>> [online] [cit. 2011-6-5]
- Správní řád* [online] [cit. 2010-6-8]
URL: <<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19860223.HTM>>
- Studieförbundet Vuxenskolan Botkyrka-Salem* [online] [cit. 2010-4-20]
URL: <http://www.sv.se/templates/AvdStandardPage____5487.aspx?epslanguage=SV>
- NIELSEN, Jørgen Chr.(2001), *Om tolkning og oversættelse i Danmark* [online] [cit. 2010-6-7]
URL: <http://www.windnielsen.eu/wind_kommunikation/Groenland_pdf.pdf>
- Tolkeportalen* [online] [cit. 2011-4-20]
URL: <<http://www.tolkeportalen.no>>
- Tolkservicerådet* [online] [cit. 2010-5-22]
URL: <<http://www.tolkserviceradet.se/index.htm>>

- Translatørforeningen – výbor z Procesního zákona* [online] [cit. 2011-6-15]
 URL: <<http://www.translatorforeningen.dk/artikler/68>>
- TÖI* [online] [cit. 2010-4-8]
 URL: <<http://www.tolk.su.se/>>
- Univerzita v Linköpingu* [online] [cit. 2010-4-21]
 URL: <<http://www.liu.se/utbildning/?l=sv>>
- Univerzita v Oslo* [online] [cit. 2011-4-30]
 URL: <<http://www.hioa.no/>>
- Vysoká obchodní škola v Kodani* [online] [cit. 2011-6-7]
 URL: <<http://www.cbs.dk/>>
- Vysoká obchodní škola v Århusu* [online] [cit. 2011-6-7]
 URL: <<http://www.asb.dk/>>
- Wiks folkhögskola* [online] [cit. 2010-4-20]
 URL: <http://www.lul.se/templates/page_____11233.aspx>
- Zákon o zdravotní péči* [online] [cit. 2011-6-10]
 URL: <<http://www.dsr.dk/Nyhedsbreve/Synergi/Sider/Synergi-Aargang-7/Nr.%2018/Lov-om-betaling-for-tolkebestand.aspx>>
- Zpráva o poskytování tlumočnicků při soudních přeličeních* [online] [cit. 2010-4-8]
 URL: <<http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Rapporter/Rapport%20om%20tolkebestand%20i%20retssager/kap06.htm>>
- Åsa folkhögskola* [online] [cit. 2010-4-21]
 URL: <<http://www.asa.fhsk.se/Swedish/Tolkutbildningar/tabid/63/language/en-US/Default.aspx>>

9. PŘÍLOHA

Autorizační tlumočnická zkouška Obchodní komory ze dne 3. února 2009

A. Příklady otázek u testu z reálií

(odpovězte ano/ne – každá otázka hodnocena 1 bodem)

1. Platí pacient za anestezii u zubního lékaře navíc?
2. Žádá se o příspěvek na bydlení na Správě sociálního zabezpečení?
3. Je gymnasium povinným školním stupněm pro všechny děti?
4. Musí být odborný mistr na každém pracovišti?
5. Musí cizinec zaplatit poplatek Imigračnímu úřadu, pokud chce získat pracovní povolení?
6. Žádá se o zvláštní slevový průkaz na veřejnou dopravu na Krajském úřadě?
7. Děti, které jsou v čekací lhůtě na rozhodnutí o azylu, mají nárok na zdravotní a zubní péči jako ostatní švédské děti.
8. Právo na vrácení výrobku znamená, že zákazník může výrobek vrátit, pokud nákupu lituje.
9. Astigmatismus je kontrastní oční vada.
10. Pokud má člověk televizor, musí jeho vlastnictví nahlásit na Radiokomunikační úřad v Kiruně.

(odpovězte co nejuvěstižněji – každá otázka hodnocena 3 body)

1. Pokud mladistvý spáchá zločin, může být odsouzen k veřejně prospěšné práci pro mladistvé. Popište stručně, o jaký druh práce se může jednat.
2. Jaké tři druhy voleb se konají vždy společně každý čtvrtý rok?
a) b) c)
3. Pokud člověk ztratí kreditní kartu a někdo jiný ji neoprávněně použije, je bankovní ústav povinen uhradit vzniklou škodu. Vyjmenujte dva příklady, kdy bankovní ústav vzniklou škodu hradit nemusí.
4. Co v praxi znamená Schengenská dohoda pro občany států, které do Schengenského prostoru patří?

B. Příklady terminologických otázek

(přeložte do cizího jazyka)

Sociální okruh

1. Pohřbít
2. Příspěvek na nájemné
3. Úmrtní list
4. Etnický původ
5. Prodloužený přídavek na dítě
6. Výživné
7. Vykonavatel závěti
8. Chráněné bydlení
9. Státní občanství
10. Hlasovací lístek

Zdravotnictví

1. Alergický
2. Popálenina
3. Elektronický recept
4. Těhotenský test
5. Selhání srdce
6. Vypadávání vlasů
7. Tišit bolest
8. Rakovina dělohy
9. Krátkozrakost
10. Zarostlý nehet

Pracovní trh

1. Pracovní smlouva
2. Práceschopný
3. Kompetentnost
4. Denní výplata
5. Soukromá firma
6. Živnostník
7. Učeň
8. Nezletilý
9. Proplácení dovolené
10. Těžký průmysl

C. Příklad tlumočení skutečné situace – roleplay

(Situace: Návštěva na Úřadu práce. Žadatel právě dostal výpověď ze zaměstnání a hledá si nové.)

Referent úřadu (U) - *Zdravím. Jmenuju se Anders Persson. Jak Vám mohu pomoci?*

Žadatel (Z) – *Díky, no, rád bych dostal nějakou práci, ale vypadá to, že to půjde fakt těžko. Nedá se sehnat už ani slušný místo na úklid města. A to čtu denně inzeráty v novinách.*

U – *Na pracovním trhu se teď sice situace zlepšila, ale stejně to může být těžké, pokud člověk není ničím vyučený. Co jste dělal?*

Z – *No, vyučenej nejsem, naposled jsem pracoval ve velkoobchodu u Olssona, jako skladník. Balil jsem zboží a tak. Pak mě ale vyhodili, protože nebylo dost práce. Já a další přistěhovalec jsme museli jít a taky ještě jeden Švéd, toho propustili jen dočasně.*

U – *Jak dlouho už jste bez práce?*

Z – *Jen pár tejdňů. Brzo ale dojdou prachy a pak nebudu vědět, co si počít, jestli neseženu práci.*

U – *Od Sociálního odboru nedostáváte nic? Tedy pokud si platíte sociální.*

Z – *Ne, nic nikam neplatím. A když už jsme u toho, tak ani v odborech nejsem. Zaměstnavatelé nemaj rádi, když se dělníci někde organizujou. Ani nevím, jestli by mi to v něčem vůbec pomohlo.*

U – *No, kdybyste byl členem odborů, tak byste automaticky patřil do jejich fondu v nezaměstnanosti, jak tomu říkají, a z něj byste pobíral denní dávky, než byste si nějakou práci našel.*

Z – *Ale já nechci zůstat nezaměstnanej, chci makat a postarat se o sebe sám. Podívejte se na ty ruce, ty nejsou zvyklý zahálet.*

U – *My se Vám přirozeně budeme snažit pomoci práci najít co nejrychleji. Mezitím ale musíte mít z čeho žít. Jak dlouho jste pracovat v tom velkoobchodu?*

Z – *Asi půl roku. Před tím jsem byl bez práce, počkejte, asi tak tři měsíce. A ještě před tím jsem uklízel v Nilssonově autoservisu na Královské.*

U – *Takže za poslední rok jste odpracoval přibližně devět měsíců.*

Z – *To souhlasí.*

U – *Ptám se proto, abych zjistil, zda splňujete podmínky na překlenovací podporu. A vypadá to, že ano. Přesně řečeno, člověk musí za poslední rok odpracovat nejméně pět měsíců, aby ji dostal. Vyplácí se pouze lidem, kteří hledají práci. Slyšel jste o tom někdy?*

Z – Ne, zní to divně.

U – Neplatíte sociální odvody, proto nemůžete pobírat běžnou podporu, ale místo ní máte nárok na překlenovací podporu od nás. Podmínkou je, abyste si našim prostřednictvím hledal vhodnou práci.

Z – Dole u okýnka jsem musel vyplnit nějaký formulář, tady tlumočnick mi s tím pomohl. Člověk je nemožnej, když neumí řeč. Zrovna jsem si říkal, že bych se mohl učit švédsky, když mám teď tolik času.

U – To je dobrý nápad. Co ve studijním spolku?

Z – Jo, zrovna příští čtvrtek má začít kurz v ABF. Už jsem se tam vlastně zapsal.

U – To je výborné. Teď Vám dám tuhle kartičku a sem dostanete razítko, že jste tu dnes byl. Budete sem dál chodit každou čtvrtou středu a vždy dostanete razítko. Pokud si do té doby samozřejmě neseženete zaměstnání. Jak jste to měl předtím, pracoval jste na plný úvazek?

Z – Ano, u Olssona na plný, ale v servisu jen na částečný, 30-procentní. Nejradši bych ale dělal na plný.

U – Pokud si budete hledat práci na plný úvazek, tak dostanete i plnou překlenovací podporu. Člověk může dostat také poloviční podporu, pokud žádá o práci na částečný úvazek, nejméně 17 a nanejvýš 36 hodin týdně. Po dobu co sem budete docházet, máte povinnost přijmout jakoukoli vhodnou práci minimálně na tři hodiny denně.

Z – Když mi ale žádnou vhodnou práci nenajdete, co pak? To budu muset vzít cokoliv? A co ten kurz švédštiny? Tam se nedá chodit, jak člověka napadne, je to přes den.

U – To ano, ale Vy chcete přeci pracovat a navíc existují i večerní kurzy. Tak teď ještě jestli jsme na něco nezapomněli. No, peníze nedostanete ihned, čekací lhůta je přesně pět dní. Za týden už Vám ale začnou chodit, 175 korun denně, pět dní v týdnu.

Z – To moc není. Pět krát 175, kolik to dělá, 875 korun. Dá se z toho vyžít? Mám totiž taky rodinu.

U – Ne, moc to není. Krom toho se Vám to ještě zdání, ale do důchodu se Vám to započítá. Buďte rád za to a dál čtěte pracovní inzeráty, to se vyplatí.

Z – To budu. Jestli je to všechno, tak Vám teda pro dnešek děkuju.

U – Nemáte zač a mějte se.